

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

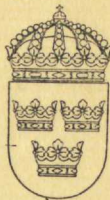
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965: 45

Handelsdepartementet

275 uppl

506

1965: 45A

BEREDSKAP MOT OLJESKADOR

FÖRSLAG AV
OLJESKYDDsutredningen

Stockholm 1965

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Kronologisk förteckning

1. Sveriges sjöterritorium. Kihlström. 135 s. + 1 utviksblad. U.
2. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1: Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 188 s. Ju.
3. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 2: Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 120 s. Ju.
4. Tandvårdsförsäkring. Kihlström. 186 s. S.
5. Måttenheter. Kihlström. 47 s. Fi.
6. Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. Esselte. 100 s. I.
7. Praktik- och feriearbetsförmedling. Esselte. 177 s. I.
8. Skånes och Hallands vattenförsörjning. Esselte. 513 s. + 5 st. kartbilagor. K.
9. Arbetsmarknadspolitik. Esselte. 567 s. I.
10. Antikvitetskollegiet. Esselte. 281 s. E.
11. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader I. Esselte. 280 s. E.
12. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader II. Specialutredningar. Esselte. 741 s. E.
13. Rättegångshjälp. Norstedt & Söner. 166 s. Ju.
14. Godtrosförvärv av lösöre. Norstedt & Söner. 241 s. Ju.
15. De svenska utlandsförsamlingarnas ekonomi. Esselte. 129 s. E.
16. Ny jordförvärvslag. Hæggström. 193 s. Jo.
17. Fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. Beckman. 94 s. Ju.
18. Fartygs befälhavare. Gemensamt haveri och dispens. Ansvarsbestämmelser m. m. Esselte. 221 s. Ju.
19. Friluftslivet i Sverige. Del II. Friluftslivet i samhällsplaneringen. Svenska Reproduktions AB. 383 s. + 1 st. kartbilaga. K.
20. Radions och televisionens framtid i Sverige. I. Bakgrund och förutsättningar, programfrågor. Organisations- och finansieringsfrågor. Hæggström. 530 s. K.
21. Radions och televisionens framtid i Sverige. II. Bildnings- och undervisningsverksamhet. Forskningsfrågor. Hæggström. 227 s. K.
22. Dagstidningarnas ekonomiska villkor. Esselte. 212 s. + 1 st. kartbilaga. Ju.
23. Uppbördsfrågor. Esselte. 223 s. Fi.
24. Institutet för arbetshygien och arbetsfysiologi. Kihlström. 88 s. S.
25. Studieplaner för lärarutbildning. Esselte. 490 s. I.
26. Ändringar i ensittarlagen m. m. Esselte. 61 s. J.
27. De svenska jordbruksprodukternas distribution och marginalförhållanden. Esselte. 192 s. Jo.
28. Nytt skattesystem. Remissyttranden. Esselte. 633 s. Fi.
29. Lärarutbildningen IV: 1. Esselte. 714 s. E.
30. Lärarutbildningen IV: 2. Esselte. Utkommer snart.
31. Specialundersökningar om lärarutbildning V. Esselte. 441 s. E.
32. Höjd bostadsstandard. Esselte. 569 s. I.
33. Vägmärken. Kungl. Luftfartsstyrelsen. 274 s. I.
34. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 4. Kap. 7, 8, 9 och 10 i förslaget till regeringsform samt övergångsbestämmelserna. Esselte. 103 s. Ju.
35. Nykterhet i trafik. Esselte. 91 s. K.
36. Sveriges släktnamn. 1965. AB EG Johanssons Boktryckeri, Karlshamn. 476 s. H.
37. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 5. Förslag till riksdagsordning. Norstedt & Söner. 46 s. Ju.
38. Affärstiderna. Del I. Motiv och lagförslag. Esselte. 152 s. I.
39. Affärstiderna. Del II. Konsumentundersökning. Esselte. 116 s. I.
40. Kommunala bolag. Esselte. 348 s. I.
41. Pensionsstiftelser II. Esselte. 302 s. Ju.
42. Körkortet och trafikutbildningen. Esselte. 2 s. K.
43. Statens trafikverk. Esselte. 196 s. K.
44. Stöd åt hästaveln. Kihlström. 193 s. Jo.
45. Beredskap mot oljeskador. Kihlström. 96 s. H.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965:45

Handelsdepartementet

Skrivor för Statsrådet och Statssekreteraren	Handelsdepartementet	5
Förordningsförslag		
Förslag till lag om regler för oljans och oljesluts		7
Förslag till kungörelse om tillståndsföreskrifter till lagen om oljor		10
BEREDSKAP MOT OLJESKADOR		15
1. Oljan och dess skadeverkan		15
Något om oljans sammansättning, utseende och användning		16
Skador som oljan kan orsaka		16
2. Behandling av oljeskador	FÖRSLAG AV	
av sådana skador		20
Tekniska metoder	OLJESKYDDSUTREDNINGEN	20
Lagstiftning och andra åtgärder för att förebygga		26
3. Förekomsten av oljeskador samt av tillämpad ordning vid bekämpning		
av liknanden olja		23
Förekomsten av oljeskador, redliga åtgärder till dem samt beskrivning av		23
ett antal oljeskador		23
Nu tillämpad ordning vid bekämpning av liknanden olja		23
4. Utredningens övervakning och utvärdering		27
1. Allmänna synpunkter		27
2. Tillägg		28
3. Utvärdering av arbetet		28
4. Rapportering av liknanden olja samt synpunkter över oljeskador till havs		27
5. Vissa utrustnings- och metodfrågor		30
6. Frågor om ersättning av skador i vissa fall		32
7. Ställigt obehändlingsarbete av typen olja, oljesluts samt spillolja		32
5. Särskild motivering till förslagens förslag		32
6. Sammanfattning av förslaget		35

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Handelsdepartementet	5
Författningsförslag	
Förslag till lag om åtgärder mot olja som kommit lös	7
Förslag till kungörelse med tillämpningsföreskrifter till lagen om åtgärder mot olja som kommit lös	10
1. Utredningsuppdraget	13
2. Oljan och dess skadeverkningar	16
Något om oljans sammansättning, raffinering och användning	16
Skador som oljan kan förorsaka	18
3. Behandling av oljeskador och gällande lagregler i fråga om förebyggande av sådana skador	23
Tekniska metoder för behandling av oljeskador	23
Lagstiftning och andra åtgärder till skydd mot oljeskador	28
4. Förekomsten av oljeutflöden samt nu tillämpad ordning vid bekämpning av löskommen olja	33
Frekvensen av oljeutflöden, vanliga orsaker till dem samt beskrivning av ett antal oljeskadefall	33
Nu tillämpad ordning vid bekämpning av löskommen olja	40
5. Utredningens överväganden och förslag	47
1. Allmänna synpunkter	47
2. Tillsyn	58
3. Utbildning av personal	65
4. Rapportering av löskommen olja samt uppsikt över oljefläckar till havs	67
5. Vissa utrustnings- och kostnadsfrågor	70
6. Frågor om ersättning av statsmedel i vissa fall	72
7. Slutligt omhändertagande av uppsamlad olja, oljerester samt spillolja	73
6. Särskild motivering till författningsförslagen	78
7. Sammanfattning av förslagen	95

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Handelsdepartementet

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 juni 1963 tillkallade chefen för handelsdepartementet den 11 juli samma år justitierådet G. O. E. Petrén, f. d. brandchefen N. J. Grönvall, direktören R. H. F. af Klintberg, sjöfartsrådet G. Lindencrona och kanslirådet J.-E. E. Stenius att verkställa utredning rörande organisation av beredskapen mot oljeskador. Utredningen har antagit benämningen oljeskyddsutredningen. Såsom sekreterare åt utredningen har tjänstgjort numera förste länsassessorn S. R. M. Barring.

Sedan uppdraget nu slutförts, överlämnas härmed vördsamt betänkande med förslag rörande beredskap mot oljeskador.

Stockholm den 21 juni 1965.

Otto Petrén

Nils Grönvall

G. Lindencrona

Rolf af Klintberg

Jan-Erik Stenius

/ Stellan Barring

Förslag till

Lag om åtgärder mot olja som kommit lös

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Har olja kommit lös och föreligger fara för att oljan skall, annorledes än genom brand, förorsaka skada som ej är obetydlig, skall den kommun, där oljan finnes, vidtaga åtgärder enligt denna lag för att förebygga eller begränsa skadan.

Skyldighet att vidtaga åtgärder i nu angivet syfte kan, enligt vad nedan stadgas, åläggas företag beträffande olja som kommit lös i verksamhet bedriven av företaget.

2 §.

Förvaltningen av de angelägenheter som på grund av vad ovan stadgats ankomma på kommun skall handhavas av den kommunala nämnd som kommunens fullmäktige bestämma.

3 §.

För fullgörande av sin uppgift skall kommun hålla sådan personell och materiell beredskap, som tillfredsställer skäligen anspråk på trygghet mot skada av löskommen olja, eller ock genom avtal med annan kommun eller med företag säkerställa dylik beredskap.

Avtal som i första stycket avses skall underställas länsstyrelsen för godkännande.

När särskilda omständigheter därtill föranleda, må länsstyrelsen befria kommun från skyldighet varom stadgas i första stycket.

4 §.

Ledningen av beredskapen och av ingripande i anledning av att olja kommit lös skall utövas av den som därtill utsetts av den i 2 § avsedda nämnden.

När synnerliga skäl äro därtill, må länsstyrelsen övertaga ledningen av ingripande.

5 §.

Om med hänsyn till mängden löskommen olja eller eljest mera omfatt-

tande åtgärder äro påkallade än kommun kan vidtaga, är på framställning av den under vilkens ledning ingripande sker annan kommun pliktig att lämna hjälp i den omfattning som ledaren av beredskapen i denna kommun bedömer möjlig med hänsyn till kommunens egen säkerhet.

För kostnad, som åsamkats kommun i anledning av lämnad hjälp, är kommunen berättigad att erhålla skälig ersättning. Kunna kommunerna icke enas om ersättningen, skall den fastställas av länsstyrelsen i det län, där hjälpen lämnats.

6 §.

Föreligger på grund av den verksamhet som visst företag bedriver särskild fara för oljeutflöde, som kan orsaka avsevärd skada, må länsstyrelsen, efter framställning av den i 2 § avsedda nämnden, ålägga företaget att hålla den personella och materiella beredskap som länsstyrelsen bestämmer samt att ingripa med erforderliga åtgärder beträffande olja som kommit lös i verksamhet bedriven av företaget. Åläggande må ej avse beredskap eller åtgärder som skulle medföra oskälig kostnad för företaget.

7 §.

Envar som upptäcker olja, som kommit lös och som uppenbarligen kan förorsaka skada vilken ej är obetydlig, har att genast underrätta den som enligt vad i kommunen gäller har att ingripa beträffande oljan eller ock meddela polismyndigheten.

8 §.

Den som leder ingripande enligt denna lag må för att förebygga eller begränsa skada företaga sådant ingrepp i annans rätt som bedömes nödvändigt och i betraktande av det hotade intressets vikt försvarligt. Han äger sålunda bereda sig och sin personal tillträde till fastighet, avspärra av olja skadat eller hotat område, nyttja redskap, telefon, hästar och fordon, fälla träd, uppgräva och bortforsla grus, sand och jord jämte växtlighet därå samt vidtaga annan liknande åtgärd.

Ingrepp av ringa omfattning må företagas jämväl av annan, som deltagar i ingripandet, därest ledarens föreskrift icke lämpligen kan inhämtas. Kan ingrepp antagas medföra avsevärd olägenhet eller betydande skada, må endast länsstyrelsen besluta om ingreppet.

9 §.

Kostnad, som kommun fått vidkännas i anledning av ingripande, äger kommunen återkräva av den som enligt vad som eljest gäller har att svara för kostnaden.

10 §.

Den som bryter mot 7 § eller hindrar eller söker hindra åtgärd, som avses i 8 §, dömes till dagsböter.

11 §.

Underlåter någon att hålla den beredskap som ålagts honom med stöd av 6 § och fullgör han icke genast efter därom erhållen tillsägelse av den i 2 § omförmälda nämnden vad han försummat, äger länsstyrelsen på framställning av nämnden förelägga vite. Försummar någon att företaga på honom enligt åläggande jämlikt 6 § ankommande ingripande beträffande olja som kommit lös, äger nämnden låta verkställa ingripandet på den försumliges bekostnad.

12 §.

Talan mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres hos Konungen genom besvär.

13 §.

Närmare föreskrifter angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den — — — — —; dock att vad i lagen föreskrives om utseende av ledare samt om prövning av avtal och av frågor om befrielse ävensom om åläggande för företag att hålla egen beredskap och att ingripa med åtgärder skall äga tillämpning redan före nämnda dag.

Förslag till

Kungörelse med tillämpningsföreskrifter till lagen den om åtgärder mot olja som kommit lös

Häri genom förordnas som följer.

1 §.

För kommun skall finnas oljeskyddsordning, upptagande de bestämmelser som, utöver vad i lagen om åtgärder mot olja som kommit lös och denna kungörelse föreskrives, äro erforderliga för ordnande av kommunens beredskap mot skada av löskommen olja. Vad nu sagts skall ej gälla beträffande kommun som befriats från skyldighet varom stadgas i 3 § första stycket nämnda lag.

Oljeskyddsordning må ej innehålla bestämmelse om förhållande, som regleras genom annan allmän författning än nyssnämnda lag och denna kungörelse.

2 §.

Oljeskyddsordning antages av kommunens fullmäktige. Beslut om antagande av oljeskyddsordning skall underställas länsstyrelsens prövning. Väg- ras fastställelse, skola skälen därtill angivas. Underlåta fullmäktige att antaga oljeskyddsordning av innehåll, som länsstyrelsen finner erforderligt, har länsstyrelsen att förordna i ämnet men skall i så fall underställa sitt beslut Kungl. Maj:ts prövning.

Ett exemplar av oljeskyddsordningen skall av länsstyrelsen insändas till statens naturvårdsnämnd.

Vad sålunda stadgats skall äga tillämpning jämväl i fråga om ändring i eller tillägg till oljeskyddsordning.

3 §.

Hava fullmäktige uppdragit åt särskild nämnd att förvalta de angelägenheter som enligt förut nämnda lag ankomma på kommunen, skola ledamöter och suppleanter i denna nämnd väljas av kommunens fullmäktige till det antal fullmäktige bestämma. Antalet ledamöter må dock icke vara under fem. Valet skall vara proportionellt, därest det begäres av minst så många väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid

sådant proportionellt val är särskilt stadgat. Sker ej val av suppleanter proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning, i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.

Beträffande sådan särskild nämnd som i första stycket avses skola bestämmelserna i 32—42 §§ kommunallagen rörande kommunens styrelse ävensom i 45 § andra och tredje styckena samma lag i fråga om där avsedd nämnd äga motsvarande tillämpning; dock att för särskild nämnd i Stockholm skola gälla bestämmelserna i 51 § 1 mom. kommunallagen för Stockholm samt därutöver vad stadsfullmäktige med iakttagande av stadgandena i samma lag föreskriva.

Protokoll hos nämnd, som förvaltar på kommun ankommande angelägenheter enligt den i 1 § nämnda lagen, behöver ej upptaga annat än förteckning å närvarande ledamöter samt för varje ärende beslutet och skälen därför.

4 §.

I oljeskyddsordningen skola intagas bestämmelser angående ledningen av beredskapen och av ingripande i anledning av att olja kommit lös samt angående beredskapsstyrkans storlek, sammansättning och utrustning.

5 §.

Den som utsetts att utöva ledningen av beredskapen skall vårda sig om att denna är ändamålsenligt ordnad samt göra framställningar om de anslag av allmänna medel och de ändringar i eller tillägg till oljeskyddsordningen, som erfordras härför.

Beträffande den som utsetts att utöva ledningen av beredskapen eller av ingripande i anledning av att olja kommit lös skall till länsstyrelsen lämna uppgift om namn, adress och telefonnummer.

6 §.

När vid ingripande hjälp lämnas av annan kommun, skall, om ej annat överenskommes, ledningen utövas av ledaren på platsen för ingripandet.

7 §.

Länsstyrelsen skall tillse att beredskapen mot skada av olja som kommit lös är tillfredsställande ordnad inom länet.

Vid sin tillsyn över att kommuner och särskilda befattningshavare fullgöra sina åligganden med avseende å beredskapen äger länsstyrelsen förelägga vite.

Tillsyn över beredskapen inom riket utövas av statens naturvårdsnämnd.

8 §.

Talan mot beslut, som länsstyrelsen meddelat på grund av denna kungörelse, föres hos Kungl. Maj:t genom besvär.

Denna kungörelse träder i kraft den — — — — —; dock att vad i kungörelsen föreskrives om oljeskyddsordning och fastställelse därav samt om val av särskild nämnd skall äga tillämpning även före nämnda dag.

Inrättar kommun sådan särskild nämnd varom stadgas i 3 §, skall val av ledamöter och suppleanter, som första gången förrättas, avse tiden intill utgången av året näst efter det, då allmänna val av kommunens fullmäktige äga rum första gången efter den tidpunkt från och med vilken ledamöterna och suppleanterna blivit valda. Vad nu sagts skall ej äga tillämpning beträffande särskild nämnd i Stockholm.

hobu samt häröver vid skedelin...
i samma lag föreskrivas
Protokoll hos nämnd, som för valen af kommunen samlommande sammankommit
heller enligt den i 1 § nämnda lagen, behöves af nämnda nämnd för förtärlig
ning å närvarande ledamöter samt för varje år sedan dess till utgången af året
här för.
4 §.
I oljeskyddsordningen skall intas bestämmelser angående ledningen
av beredningen och av ingripande i anledning af att olja kommit för samt
angående beredningsstyrelsens storsammansättning och utnämning.
5 §.
Den som utsetts till nämns ledning af beredningen skall verka sig om
att denna är ändamålsenligt ordnad samt göra församlingar om den lag
av allmänna medel och de ändringar i eller tillägg till denna lag
som erfordras här för.
Beträffande den som utsetts till nämns ledning af beredningen eller af
ingripande i anledning af att olja kommit för skall till länsstyrelsen jäm-
nas uppgift om namn, adress och telefonnummer.
6 §.
När vid ingripande åtgripas av annan förmyndare skall om ett annat
överenskommes, ledningen utövas af ledaren på nämns för ingripande.
7 §.
Länsstyrelsen skall tillse att beredningen träffas skada av olja som kommit
för är tillfredsställande ordnad inom landet.
Vid sin tillfyn öfver att kommuner och särskilda betäningsdistrikta för-
göra sina åligganden med avseende å beredningen äger länsstyrelsen för-
däggas vite.
8 §.
Tillfyn öfver beredningen inom riket utövas af stans naturvetenskapliga
Talan mot beslut, som länsstyrelsen meddelat på grund af denna kung-
örelse, föres hos kungl. Maj: : genom besvär.

KAPITEL 1

Utredningsuppdraget

Petroleumprodukterna har fått en mycket stor betydelse för samhällslivet. Genom dem tillgodoses större delen av vårt totala energibehov. Från petroleum, dvs. råolja, erhålles även värdefulla petrokemiska produkter, sådana som plaster och syntetiska tvättmedel. Det är emellertid åtskilliga nackdelar förenade med användningen av olja. Den har nämligen egenskaper, som gör att den, om den runnit ut, kan förorsaka skador av skilda slag. Främst bland dessa märks förorening av grund- och ytvattentillgångar, som tillgodoses för vattenförsörjningen. Särskilt katastrofal kan en sådan förorening bli när den drabbar vattenförsörjningen inom en tätort. I synnerhet den tjocka oljan har en starkt nedsmutsande verkan på allt den kommer i beröring med. Olja kan vidare förorsaka fågel- och fiskdöd. Den har också en brännande effekt på växter och kan hindra deras näringsupptagning. I detta sammanhang bortses helt från oljans brandfarlighet.

Statsmakterna har genom olika åtgärder sökt skydda samhället mot oljans skadeverkningar. Föreskrifter har sålunda meddelats om förvaring, transport och annan befattning med brandfarliga varor, till vilka bl. a. räknas motorbrännolja och eldningsolja. Vidare har införts bestämmelser med förbud i vissa fall mot oljeutsläpp från fartyg. Möjlighet föreligger att till skydd för grundvattentillgång fastställa skyddsområde och inom detta meddela särskilda föreskrifter beträffande bl. a. förvaring av petroleumprodukter. Skydd för vattenförsörjningen mot oljeförorening kan vidare erhållas genom att besvär eller last såsom servitut lägges på annan tillhörig fastighet. Även på vissa andra sätt, för vilka redogöres närmare på annat ställe i betänkandet, har samhället sökt skydda sig mot oljans skadeverkningar.

Med anledning av vad som förekommit vid en internationell oljeskadekonferens i London år 1954 uppdrog Kungl. Maj:t den 30 juni 1960 åt sjöfartsstyrelsen att följa frågan om åtgärder mot vattenförorening genom olja från fartyg samt förordnade att till styrelsen skulle vara knutet ett oljeskyddsråd med uppgift att såsom rådgivande organ biträda styrelsen vid handläggningen av sådana spörsmål, statens oljeskyddsråd. I skrivelse den 9 augusti 1962 till Kungl. Maj:t redogjorde sjöfartsstyrelsen och oljeskyddsrådet för vissa vidtagna åtgärder samt påpekade, att oljeskadorna till följd av oljeutsläpp från fartyg tenderade att öka. Mängden av oljeskadad fågel såväl vid Gotland som vid västkusten hade sålunda aldrig varit större än

under året dessförinnan. Det hade likaledes vid upprepade tillfällen inträffat andra oljeskador av skilda slag, såsom att hamnar och stränder blivit nedsölade, fiskredskap förstörts eller skadats, båtar och bryggor nedsmutsats m. m. Mot bakgrunden av det anförda syntes det sjöfartsstyrelsen och oljeskyddsrådet angeläget att någon form av beredskap upprättades som snabbt kunde insättas i de fall oljeutsläpp förekom. Beredskapen borde även inkopplas i händelse av oljeutsläpp från land. Möjligen borde beredskapsorganisationen även, åtminstone i viss omfattning, anlitas i de fall oljeutsläpp förekommit i land utan att oljan nått öppet vatten. Sjöfartsstyrelsen och oljeskyddsrådet gav därefter vissa synpunkter på beredskapens organisation, därvid de ifrågasatte om icke beredskapen kunde anförtros de lokala brandkårerna. Denna och andra med beredskapen sammanhängande frågor borde bli föremål för särskild utredning.

Sedan skrivelsen remissbehandlats, anförde chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, i yttrande till statsrådsprotokollet den 28 juni 1963 bl. a. följande:

Hittills vidtagna lagstiftningsåtgärder har närmast åsyftat att i möjlig mån förebygga uppkomsten av olika slags oljeskador. Utvecklingen har dock visat att skadevällande oljeutsläpp icke helt kan undvikas och med den stigande konsumtionen av oljeprodukter i vårt land torde riskerna härför ytterligare ökas. Gjorda erfarenheter ger emellertid vid handen att ett snabbt ingripande med lämpliga motåtgärder vid inträffat oljeutsläpp helt eller till största delen skulle kunna förhindra eljest betydande skadeverkningar. För att möjliggöra sådana ingripanden har i enstaka fall viss skyddsmateriel anskaffats av de lokala brandkårerna. Stundom har även enskilda företag anlitats för avvärijande av oljeskador. Ofta har dock brist på resurser och en för ändmålet lämpad organisation medfört att lämpliga och önskvärda skadeförebyggande åtgärder icke vidtagits. Det är därför ett samhällsintresse att skapa en beredskap på detta område, som medger att effektiva motåtgärder kan tillgripas vid hotande oljeskador. Frågan om den lämpligaste formen för en sådan beredskap bör närmare övervägas genom en särskild utredning.

I första hand synes genom utredningen böra klarläggas vilka myndigheter och andra organ som bör medverka i den avsedda beredskapsorganisationen. Länsstyrelsen torde här liksom eljest när det gäller samhällets olycksberedskap böra inta en central ställning. Det synes vidare böra övervägas i vad mån man kan bygga upp en larmordning och en beredskap på detta område genom anknötning till redan bestående lokala organ med likartade arbetsuppgifter. Härvid torde brandkårerna och organisationen för sjöräddningsväsendet komma i blickfältet. Bland centrala myndigheter, vilkas verksamhetsområden torde bli berörda av utredningen, må nämnas statens vatteninspektion, statens brandinspektion, generaltullstyrelsen, kommerskollegium, sjöfartsstyrelsen och det till styrelsen knutna oljeskyddsrådet samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Det bör ankomma på utredningen att överväga behovet av en samordning av olika myndigheters åtgärder i syfte att möjliggöra snabba ingripanden. Utredningen bör även beakta möjligheterna att utnyttja på området verksamma enskilda företag i beredskapsorganisationen.

En effektiv begränsning av oljeskadornas verkningar förutsätter att beredskapsorganisationen utrustas med lämpliga hjälpmedel. Tekniken för omhändertagande av utrunnen olja har under senare tid förbättrats och åtskilliga metoder liksom

kemiska medel torde numera stå till förfogande. Dessa problem är också föremål för fortlöpande forskning bl. a. i ingenjörsvetenskapsakademiens oljeskadegrupp. Utredningen bör med beaktande av vunna forskningsresultat taga upp frågan om anskaffande av en för beredskapsorganisationen ändamålsenlig utrustning.

Utredningen bör lägga fram förslag till erforderliga åtgärder och författningsbestämmelser. I den mån förslagen kommer att medföra utgifter för det allmänna bör frågan om finansieringen jämväl tagas upp till bedömande. Utredningen bör också vara oförhindrad att i övrigt taga upp de spörsmål som aktualiseras i samband med utredningsarbetet.

KAPITEL 2

Oljan och dess skadeverkningar

Något om oljans sammansättning, raffinering och användning

Råolja är icke ett enhetligt kemiskt ämne utan består av en mängd olika kemiska föreningar av typen kolväten, dvs. ämnen som är uppbyggda av grundämnen kol och väte. I råoljan ingår dessutom små mängder andra organiska föreningar, vilka innehåller andra grundämnen såsom svavel, syre och kväve, samt ytterligt små mängder av vissa metaller. Därtill kommer åtskilliga fasta föroreningar såsom sand m. m. Olika antal kol- och väteatomer liksom olika bindningsformer mellan dessa ger oräkneliga kombinationsmöjligheter av kolväten. Varje kolväte och kolväteförening är ett kemiskt enhetligt ämne med sina speciella egenskaper, exempelvis en bestämd kokpunkt. Detta förhållande ligger till grund för den första process, som råoljan passerar på sin väg genom ett oljeraffinaderi, nämligen den fraktionerade destillationen. Genom upprepade kokningar och kondensationer i höga destillationskolonner delas oljan upp i olika fraktioner. Från kolonnens översta del tar man bl. a. ut råbensinen, som har en kokpunkt av högst 200°C. Längre ned på kolonnen finns uttag för i tur och ordning lösningsmedel (nafta som säljes under olika beteckningar och handelsnamn), fotogen, motorbrännolja och eldningsolja, vilka således är vätskeblandningar med i tur och ordning allt högre kokpunkter. Så ligger kokpunkten för vätskor tillhörande de tyngsta fraktionerna i allmänhet mellan 200° och 360°. Från kolonnens botten slutligen tar man ut en restolja, vilken beroende på råoljans sammansättning antingen utgöres av färdig eldningsolja eller av en olja, som kan bearbetas vidare för utvinning av smörjolja eller bitumen (asfalt o. dyl.). De så utvunna fraktionerna underkastas därefter raffinering, vanligen genom behandling efter olika metoder, varigenom de befrias från icke önskade beståndsdelar så att en lämplig slutprodukt erhålles.

För att kunna utvinna smörjolja respektive bitumen ur restoljan upphetas den under starkt reducerat tryck, vacuum, i en annan destillationsanläggning. De härvid erhållna fraktionerna utgöres av smörjoljedestillat av olika viskositet (tjockflutenhet). Som rest erhålles en mycket trögflytande smörjolja eller asfalt.

Det har också utbildats metoder, genom vilka man under högt tryck och vid höga temperaturer kan bryta ned molekylerna hos de fraktioner, som har hög kokpunkt, och framställa kolväten med kokpunkter inom bensin-

nens destillationsområde. För att ernå ett högt oktanvärde, varigenom benägenheten för knackningar i motorn minskas, kan man till högvärldiga bensinkvaliteter tillsätta vissa ämnen, bl. a. tetraetylbly, vilket är ett första klassens gift.

Under de senaste 30 åren har det vuxit upp en stor petrokemisk industri, som vidarebearbetar oljeraffinaderiernas produkter. De flesta organiska kemikalier kan tillverkas ur petroleum, men den största ekonomiska betydelsen har petrokemin haft för produktion av lösningsmedel för olika ändamål, plaster, hartser, syntetiskt gummi, syntetiska fibrer, lantbrukskemikalier, tvättmedel, gödningsmedel m. m.

Utvinningen av råolja i världen steg under 1964 med 100 milj. t jämfört med 1963 och uppgick till mer än 1 400 milj. t. Man kan räkna med att utvinningen framdeles fortsätter att öka.

Importen till vårt land av råolja, tunna oljor (bensin och fotogen) samt tjocka oljor (motorbrännolja och eldningsolja) under senare år framgår av tabellen nedan.

År	Råolja 1 000 m ³	Tunna oljor 1 000 m ³	Tjocka oljor 1 000 m ³	Totalt 1 000 m ³
1960	2 984	2 655	9 553	15 192
1961	2 891	2 674	9 637	15 202
1962	2 733	3 094	10 924	16 751
1963	3 076	3 346	12 134	18 556
1964	4 087	3 579	12 985	20 651

År 1950 var den totala importen av nämnda petroleumprodukter 4,2 milj. m³ och år 1955 9,3 milj. m³. Värdet av 1964 års oljeimport uppgick till drygt 2 miljarder kr. Oljan täcker nu, beräknat efter värmevärde, bortåt två tredjedelar av vårt lands energibehov. Ökningen av oljeförbrukningen fortsätter, även om man efter hand kan räkna med en något lugnare stegringstakt.

Beträffande de olika petroleumprodukternas användningsområden kan anföras följande.

Motorbensinen användes till mer än 90 % som fordonsdrivmedel. Den användes vidare för drift av motorbåtar och arbetsredskap m. m. Förbrukningen av motorbensin uppgick 1964 till 2,85 milj. m³.

Konsumtionen av motorfotogen, som praktiskt taget uteslutande användes för traktordrift, minskar och detta förklaras av att antalet fotogendrivna traktorer successivt blir färre samt att en viss del av dessa traktorer ställts undan som reserv. Förbrukningen var 1964 83 000 m³.

Försäljningen av lys- och eldningsfotogen däremot ökar snabbt, främst beroende på stegrad användning av denna produkt för uppvärmningsändamål i fotogenkaminer. År 1964 uppgick konsumtionen till 240 000 m³.

Motorbrännoljan har fått en allt större användning inom skilda områden

och konsumtionen därav uppgick 1964 till nära 1,6 milj. m³. Den ökade användningen av denna produkt har i icke oväsentlig grad påverkats av övergången från bensindrivna till dieseldrivna lastbilar och bussar samt ökad anskaffning av dieseldrivna traktorer.

Tunna eldningsoljor (nr 1 och 2) användes till huvudsaklig del för uppvärmningsändamål. Under 1964 förbrukades 5,25 milj. m³ eldningsolja 1 och 184 000 m³ eldningsolja 2.

Den mest betydande konsumentgruppen i fråga om tjocka eldningsoljor (nr 3, 4 och 5) är industrin. Förbrukningen under 1964 av dessa oljor uppgick till 7,7 milj. m³.

Skador som oljan kan förorsaka

Med användningen av olja är förbundna *risker för olägenheter och skadeverkningar* av skilda slag.

Så länge oljan förvaras i därför avsedda kärl, är i första hand att beakta antändningsrisken. Denna är stor då det gäller bensin och andra produkter med låg flampunkt. Vid förvaring av eldningsoljor är, med hänsyn till att de har en hög flampunkt, antändningsrisken obetydlig. De med oljeanvändningen förbundna riskerna ur brandsynpunkt faller väsentligen utanför det åt utredningen lämnade uppdraget. Sådana synpunkter kommer därför att upptagas endast i den mån så är påkallat av deras samband med frågor, som direkt ankommer på utredningen.

Om oljan icke längre hålles förvarad i vederbörliga kärl utan kommer lös, inträder risker för skadeverkningar av även annat slag. Oljan är lättare än vatten och detta medför, att löskommen olja, som kommer i förbindelse med strömmande vatten, vare sig ytvatten eller grundvatten, föres med vattnet. På stillastående vatten breder löskommen olja ut sig som ett mer eller mindre tunt täcke.

Vatten kan lösa ytterligt små mängder olja. Lösningförmågan medför emellertid att vatten, som kommer i beröring med olja, kan få smak och även lukt av oljan. Härtill kommer en giftig inverkan från vissa i oljan ingående ämnen, såsom fenol och svavel, eller från ämne som särskilt tillsatts, t. ex. tetraetylbley. Löskommen olja kan därför fördärva vattnet i brunnar och andra vattentäkter. Tjocka oljor är till färgen mörka och har stor vidhäftningsförmåga till fasta föremål. Löskommen sådan olja kan därför förorsaka en betydande nedsmutsning, vilken med hänsyn till att oljan föres med vattnet kan få stor utbredning. Kommer människor i kontakt med den lösa oljan blir de lätt nedkletade och fläckarna kan vara mycket svåra att få bort. Fåglar, som kommer i beröring med löskommen olja, får fjäderdräkten skadad och går ofta en plågsam död till mötes. Ett på vattnet utflutet oljelager kan under ogynnsamma betingelser hindra vattnets syresättning.

Växters rotsystem kan skadas av olja som trängt ned i marken och deras näringsupptagning kan därigenom bli störd.

Omfattningen av de skadeverkningar löskommen olja kan åstadkomma sammanhänger nära med *oljans förmåga att sprida sig*. Några närmare uppgifter därom torde därför böra lämnas.

Då olja kommit ut på en vattenyta bildar den till att börja med ett förhållandevis tjockt oljeskikt. Hur tjockt det blir beror av många olika faktorer, såsom oljans viskositet, den mängd per tidsenhet som rinner ut på vattnet, den totalt utrunna oljekvantiteten, strand- eller kajlinjens utseende samt temperatur-, ström- och vindförhållandena. Avkylning ökar viskositeten och minskar spridningstakten. Enligt amerikanska undersökningar tar det mellan 25 och 60 timmar för 1 m³ utsläppt tunn olja att sprida sig över 1 km² havsyta. Därvid bildas en oljefilm med en tjocklek av omkring 0,001 mm, som försvinner efter cirka 24 timmar. Enligt andra uppgifter skulle redan 200 l olja per km² vara tillräckligt för att ge en sammanhängande och väl synlig oljefilm.

Anledningen till att mycket tunna oljeskikt på en vattenyta försvinner efter en tid är ej säkert känd. Sannolikt är luftoxidation och avdunstning från ytan bidragande orsaker till försvinnandet. Ätminstone beträffande vissa slag av oljor, t. ex. tjocka eldningsoljor, kan delar av oljan så småningom hamna på bottnen, där den kan kvarligga länge.

Inträffar ett oljeutflöde på land, tränger oljan ned i marken i större eller mindre omfattning och får ofta förr eller senare kontakt med grundvattnet. Under det oljan passerar marken adsorberas en del vid de enskilda mineralkornen, som sålunda blir omgivna av en tunn oljefilm. Genom nederbörden kan denna oljefilm senare tvättas ut och oljan tillföras grundvattnet. Genom att oljan har lägre specifik vikt (mindre täthet) än vatten håller den sig flytande på vattenytan och följer med vattnet i dess rörelser. Storleken av gränsytan mellan olja och vatten är av väsentlig betydelse för lösningsprocessen.

Kännedomen om hur oljan rör sig genom jordlager är begränsad. Strömningshastigheten i poröst material kan för olika oljeprodukter vara större eller mindre än för vatten, beroende på viskositetsförhållandena hos de olika produkterna. Bensin t. ex. kan i sand ha upp till tio gånger så stor nedträngningshastighet som vatten. Eldningsoljor med hög viskositet har däremot betydligt lägre nedträngningshastighet än vatten.

Nedbrytningen av oljan i olika jordarter går mer eller mindre långsamt beroende på jordens beskaffenhet, oljans karaktär av tunn eller tjock och flera andra omständigheter. Nedbrytningstiden kan sålunda variera från ett par år och upp till flera tiotal år. I fråga om varaktigheten av en grundvattenförorening genom petroleumprodukter föreligger skiftande erfarenheter. Man anser sålunda att en bensinförorening kan försvinna inom lop-

pet av något eller några år. Däremot kan verkningarna av en förorening orsakad av tjocka oljor sträcka sig över årtionden. Lokala förhållanden, såsom oxidation, mikrobiologisk verksamhet, grundvattenströmmens hastighet samt markytans och jordarternas beskaffenhet spelar härvidlag en avgörande roll. Det förhållandet att bensin och andra petroleumprodukter adsorberas vid markpartiklarna gör vidare att föroreningens verkningar kan sträcka sig långt fram i tiden beroende på urlakningsprocesser, exempelvis vid nederbördens infiltration.

Några olika typer av skador, som oljan kan förorsaka, skall här särskilt nämnas. Skador på *byggnader, kajer, stränder, fartyg och dylikt* är i stort sett begränsade till sin effekt i det att skadan vanligen inskränker sig till en mer eller mindre allvarlig nedsmutsning av de föremål som kommit i kontakt med oljan. Byggnader, i vilka olja läckt ut, kan ofta bli i högre eller lägre grad impregnerade av olja, som tränger in i grundplattor, väggar och bjälklag. Fartyg, kajer och stränder kan allvarligt förorenas genom t. ex. spillolja som från öppet vatten driver in mot en kust eller av olja från läckande cisterner i land. Oljan på stränderna bildar efter hand strängar eller klumpar i sanden eller på klipporna och nedsmutsningen kan vara sådan att stränderna blir otjänliga för bad och annat friluftsliv. Även fiskredskap kan bli nedsölade av olja liksom flottningstimmer. För timmer, vilket ofta representerar mycket stora värden, kan föroreningen medföra en nedklassning av produkten eller i varje fall väsentliga olägenheter vid hanteringen.

Olja kan även åstadkomma *skador på växter och djur*. I marklagren förekommande olja kan påverka växternas rotsystem och därmed deras näringsupptagande och ämnesomsättning med skador på växterna som följd. Av betydelse är också att oljan inverkar på marklagrens bakterieflora. Denna kan dödas genom oljan och i så fall förloras jordlagrets reningsförmåga med påföljd att sjukdomsalstrande bakterier genom infiltrationsvattnet kan föras till grundvattnet.

Den allmänt kända stora fågeldöden genom olja orsakas av de oljebälten, som efter utspolning från fartyg relativt länge kan flyta omkring på havet i mer eller mindre utbredd tillstånd. Fåglar såsom alfågel, grisslor, svärter, gräsänder och svanar söker icke undvika dessa oljebälten utan uppsöker dem tvärtom gärna, då de för dem torde te sig som lugnvatten. Särskilt hårt har oljedöden drabbat alfågeln, som övervintrar i Östersjön 5—10 km utanför kusten. Det är främst genom att oljan sammanklibbar fjäderdräkten, som skada primärt tillfogas sjöfåglarna. Härigenom nedsättes eller omöjliggöres flygförmågan. Dessutom minskas fjäderdräktens värmeisolerande förmåga, vilket kan medföra förfrysning. Vidare tillkommer en sjuklig inverkan av oljan på fåglarnas hud och övriga vävnader. De skadade fåglarna dukar i allmänhet under av köld och umbäranden och de fåglar, som når land, är oftast i sådant skick att de måste skjutas. Erfarenheten

har för övrigt visat att det erbjuder stora svårigheter att omhändertaga och rädda oljeskadad sjöfågel. Dyligt räddningsarbete synes endast ha lyckats i ett fåtal mera gynnsamma fall och då huvudsakligen beträffande svanar.

Av andra djur torde fiskarna vara de som främst kan utsättas för skada. En oljefilm på vattenytan hindrar sålunda gasutbytet med luften, varigenom fiskens andningsmöjligheter kan försvåras. Fiskdöd kan uppstå genom att olja, som kommit att häfta vid gälslemhinnan, hindrar fiskens andning. Redan i mycket små koncentrationer kan olja medföra att fisken får en obehaglig bismak. Särskilt märkes här råoljor och förbrukade smörjoljor, vilka även i en så liten koncentration som 0,3 mg/l kan vara skadliga för fisken. Bland de lägre djuren är det främst olika arter tillhörande bottenfaunan i sjöarna och kustvattnen som kan skadas.

Såsom redan av det förut anförda framgår kan olja förorsaka *skada på vattnet* såsom sådant. Detta blir av betydelse särskilt då skada drabbar vatten som skall användas för konsumtion. Åtskilliga ytvatten användes som färskvattentäkter, antingen omedelbart eller till förstärkning av grundvattentäkter. Den övervägande delen av landets vattenbehov tillgodoses f. n. genom ytvatten. På sistnämnda sätt tillgodoses det huvudsakliga vattenbehovet i de båda största städerna och vattenbehovet i många andra städer och tätorter. En förorening av en för konsumtionsändamål anlitad ytvattentäkt kan sålunda medföra allvarliga faror för vattenförsörjningen.

Av stor betydelse är också de skador som drabbar grundvatten med hänsyn till återverkningarna på brunnar och andra grundvattentäkter. Åtskilliga städer och flertalet av landets övriga tätorter bygger sin vattenförsörjning på grundvatten och den egentliga landsbygdens vattenbehov täckes så gott som undantagslöst med sådant vatten.

Ett av de sätt på vilket oljan kan påverka konsumtionsvattnet är, att när ett oljetäcke finns på ett ytvatten, de naturliga ventilationsprocesserna mellan vatten och luft hindras och att därigenom vattenkvaliteten försämras.

Den största faran för konsumtionsvattnet, det gäller såväl ytvatten som grundvatten, utgör det förhållandet att oljan innehåller vattenlösliga beståndsdelar, som snabbt åstadkommer en försämring av vattnet i lukt- och smakavseende. Redan vid så stor utspädning som 1:1 000 000, dvs. 1 mg löst olja per liter vatten, är lukten och smaken av oljan märkbar. Lukten av bensin i vatten känns mer än lukten av råoljor, men de senare ger starkare bismak. Genom att vattnet får smak av oljan blir det otjänligt för förtäring och sannolikt även i högre eller lägre grad giftigt. Det är ej klarlagt vilka beståndsdelar i oljan som ger vattnet smak och lukt, men mycket anses tyda på att det bl. a. är fenoliska ämnen, som besitter en relativt god löslighet i vatten och i sig själva utövar en viss giftverkan.

Tyska undersökningar har visat, att bensin, fotogen och dieselolja blandar sig med vatten i mängder upp till respektive 150, 10 och 23 mg/l ävensom att de vanligaste handelsmärkena för bensin och dieselolja innehåller

mellan 1,4 och 12,5 mg/l lösliga fenoler. Obehaglig lukt och smak får av fenol förorenat konsumtionsvatten särskilt om det underkastas klorering. Därvid uppstår klorfenolföreningar, som t. o. m. i så små koncentrationer som 1:10 000 000 000, dvs. 1 mg klorfenol på 10 m³ vatten, ger märkbar smak.

Vid kontinuerlig tillförsel av exempelvis fenoler till ett ytvatten bildas en flora av fenolnedbrytande mikroorganismer, vars nedbrytningsförmåga bl. a. är beroende på näringsförhållandena i vattenområdet. Man anser sålunda att ett kontinuerligt utsläpp av en måttlig fenolförorening relativt snart brytes ned och ej behöver medföra några allvarigare olägenheter på större avstånd från föroreningsplatsen. Däremot kan en tillfällig fenolförorening medföra mycket stora olägenheter därigenom att fenolnedbrytande mikroorganismer ej finns i tillräcklig mängd. I grundvatten saknas dessa mikroorganismer, vilket gör att en fenolförorening där icke genomgår någon nämnvärd reduktion.

En allvarlig skada som olja kan orsaka är dess inverkan på reningsprocesserna vid reningsverken för avloppsvatten. Bl. a. kan oljan verka hämmande för processerna i rötkamrarna, dit avskilt slam från avsättningsbassängerna pumpas för att utrötas. En annan olägenhet är att man vid biologisk rening — en allt vanligare behandlingsmetod — kan få verkningar som hämmar processerna, varvid reningseffekten nedgår. Reningsverket kan t. o. m. få tas ur bruk, varigenom recipienten under kanske lång tid förorenas av avloppsvatten. En annan sekundär skada kan vara att vatten till betesdjur måste hämtas från annat håll, när det eljest tillgängliga vattnet blivit förorenat av olja.

KAPITEL 3

Behandling av oljeskador och gällande lagregler i fråga om förebyggande av sådana skador

Tekniska metoder för behandling av oljeskador

Det finns icke någon metod att på kemisk väg omvandla olja till en oskadlig substans, utan löskommen olja måste avlägsnas på något sätt. Därvid kommer i första hand i fråga att bortskaffa den på mekanisk väg. Olje-dränkta marklager kan t. ex. bortschaktas. I vissa fall kan oljan avlägsnas ur marken genom ett tvättningsförfarande, innebärande att vatten spolats genom marklagren och för oljan med sig till något för ytterligare spridning ofarligt uppsamlingsställe. Innan olja kan omhändertas, måste den ofta inneslutas, på marken med en uppkastad vall av något slag och på vatten med en flytande avskärningsanordning, s. k. länsa. Möjlighet kan sedan föreligga att suga eller ösa upp oljan. Även antändning av löskommen olja kan i vissa fall ske. Olja på vatten kan bringas att sjunka genom att den bepudras med mineraliska partiklar. När dessa och andra mer eller mindre mekaniska metoder ej kan användas eller när de ger otillräckliga resultat, kan man behöva tillgripa kemikalier och därigenom åstadkomma att oljan lossas från underlaget och avlägsnas eller, om den finns på en vattenyta, blandas med vattnet.

Inträffar oljeutsläpp *till havs*, får oljan i allmänhet snabbt en sådan utbredning att det är omöjligt att genom länsor eller dylikt inringa eller hopsamla den eller ens begränsa dess vidare spridning. Redan väderleksförhållandena omöjliggör dessutom ofta utläggande av länsor till havs. Försök har däremot gjorts att sänka oljan genom att bepudra den med mineralpulver.

Enligt vad utredningen inhämtat har en undersökning av denna metod utförts av professor Gunnar Beskow vid Chalmers tekniska högskola. Han uppger att det material, som används för sänkning av olja, måste ha den ytkemiska beskaffenheten att det på ett säkert sätt binder oljan och inte attraherar vatten så starkt att oljan tränges undan och frigörs. Talk anses vara tekniskt att föredraga men det är förhållandevis dyrt. I andra rummet kommer klorit, sekunda talk, täljstensskrot eller fet grönskiffer. Dessa ämnen binder oljan effektivt och är relativt billiga. Liknande är förhållandet med "organiskt belagt" material såsom bituminöst skiffer och humushaltig eller gyttjig lera. När krossmjöl härav strös ut över oljan fastnar den vid partiklarna och de sålunda bildade agglomeraten sjunker till botten

relativt snabbt. Agglomeraten uppges ha stor oljehållande förmåga om förhållandet mineral till olja är tillräckligt högt. I vissa fall kan dock olja lösgöras från agglomeraten.

En tunn, skimrande hinna blir emellertid alltid kvar på vattnet. De skador den kan vålla är dock givetvis väsentligt mindre än de den ursprungliga oljan kunnat förorsaka.

Sänkning av oljan till botten kan komma att påverka bottenfaunan. Hur stora skador som därigenom kan uppstå torde vara svårt att bedöma. De torde emellertid sannolikt ofta bli väsentligt mindre än de skador som skulle uppstå om oljan får driva in till kusten. Från vattenvårdande håll är man emellertid betänksam mot användningen av oljebindningsmedel med hänsyn till de skador som kan uppstå på bottenfaunan.

Vid en internationell oljeskyddskonferens år 1962 antogs bl. a. en resolution angående behovet av forskning beträffande förhindrandet av oljeförorening. Däri utsäges att konferensen observerat de upplysningar, som är tillgängliga om forskning och tekniskt utvecklingsarbete som utförts av många länder, samt uttalas följande beträffande metoden att sänka oljan: Metoder, som grundar sig på pulver, vilka används för att få oljan att sjunka, är av tvivelaktig användbarhet och varaktighet samt kan förorsaka icke önskvärd förorening av havsbotten.

Warren Spring Laboratory i England har på engelska regeringens uppdrag undersökt olika metoder att avlägsna olja på stränder och på vattenområden. Undersökningsresultaten, som framlagts i två rapporter i april 1963, har av Förenta Nationernas sjöfartsorgan IMCO meddelats medlemsstaternas regeringar. På grund av undersökningarna rekommenderar laboratoriet, när avlägsnande av oljan med mekaniska medel ej längre är möjligt, användande av emulgerings- och lösningsmedel. En viss försiktighet tillrådes härvid med hänsyn till medlets giftiga inverkan på livet i vattnet. Sänkning av oljan medelst pulver rekommenderas däremot ej, när ett sådant förfarande icke anses medföra en slutlig lösning av problemet med den flytande oljan. Den sänkta oljan kan förorena fiskredskap och olja kan frigöra sig från den sjunkna massan.

Vid oljeutflöden *inomskärs, i hamnar eller på andra begränsade ytvatten* kan man, åtminstone om utflödet upptäcker i god tid, ha möjlighet att hålla oljan samlad inom länsor av olika slag. Om några åtgärder icke vidtas, sprider sig oljan alltmera på vattnet. Oljeytan blir allt större och oljeskiktet följaktligen allt tunnare. Ur skadeförebyggande synpunkt är det naturligtvis synnerligen angeläget att utbredningen av oljan på vattnet så snabbt som möjligt hejdas. Ju mindre oljeytan kan hållas, desto större blir möjligheten att bevaka den och desto större också sannolikheten för att skadeverkningar av oljan skall kunna förhindras. När oljeytan är liten, har man också lättare att suga upp oljan.

Den enklaste länsan är bomlänsan, som består av sammankopplade stoc-

kar och har utrymmena mellan stockarna tätade med bräder, masonit eller liknande. En sådan länsa är emellertid både tung, otymplig och svårmanövrerad samt kräver tillgång till särskilda utläggningsanordningar. Den är ej heller följsam vid vågrörelser och den kan icke dras ihop. Timmerlänsan torde därför endast kunna tjäna antingen som nödfallslösning eller som ett permanent begränsningsskydd i preventivt syfte.

Under senare år har det tillkommit lätta, smidiga och transportabla länsor. Dessa s. k. snabblänsor är antingen av slangtyp eller av flottörtyp. Slanglänsan består av en grov slang av lufttät väv och är försedd med »köl» av samma material. Länsan hålles vertikalt i vattnet med hjälp av sänken. Slangen flyter genom att den är fylld med skum eller med luft. Vid fyllningen med skum användes tryckskumrör, vilka brandkårerna anskaffat för eldsläckningsändamål, och en särskild kopplingsanordning för skuminföringen. Luft tillföres från kompressor eller tryckluftskärl. Slanglänsan tillverkas i längder om 50 till 100 m. Dessa längder kan kopplas samman. Flottörlänsan består av plastbelagd väv, som med hjälp av flottörer och sänken ställer sig vertikalt i vattnet med en »köl» under vattenytan. Länsan levereras i sektioner om 50 m, vilka kan sättas samman. Slanglänsan utlägges i regel från båt. Flottörlänsan monteras på land och bogseras runt oljefläcken. Endast svag bogserkraft erfordras. Vid lugnt väder kan man använda roddbåt för bogseringen.

Lovande försök har under den senaste tiden gjorts att medelst luftridåer från på botten liggande perforerade rör eller slangar hindra oljans spridning. Metoden är ännu under utveckling.

Snabblänsa eller annan länsanordning skall, enligt vad som närmare anges å s. 30, finnas tillgänglig i oljehamn. Användningsområdet för snabblänsan är icke begränsat till att avse inringning av oljefläckar. Den kan också användas till att inringa ett oljeläckande fartyg, till att utgöra spärr över ett vattendrag mot annalkande olja och till att svepa olja på vattenyta. I strömt vatten kan det bli erforderligt att ha dubbla länsor som spärr mot oljan. Avståndet mellan länsorna i ett sådant fall bör vara cirka 50 m. Det förekommer vidare i vissa hamnar att länsor läggs ut runt lastande och lossande fartyg.

Finnes icke snabblänsor till förfogande, kan man relativt snabbt med enkla medel förfärdiga länsor, t. ex. halmlänsor. En form av halmlänsa består av ett rep på vilket med jämna mellanrum, vanligen 0,5 m, fästes cirka en meter långa snören. Med hjälp av snörena binder man fast halm vid repet, så att det bildas liksom en sammanhängande vall av halm. En robustare form av halmlänsa utgöres av halmbalar, inklädda med finmaskigt hönsnät, och förenade med kraftiga linor. När oljan träffar halmlänsan, adsorberas den i stor utsträckning av halmen.

Halmlänsor torde främst komma till användning för att hindra på havet drivande olja att nå långa öppna stränder. Med hjälp av halmlänsor kan

man nämligen söka leda oljan mot sådana ställen på stranden där sanering lättast kan ske. I stället för halmlänsor kan man använda sig av bomlänsor. Dessa är emellertid svårare att få på plats.

När oljan blivit innesluten och sammandragen inom länsan, kan den sugas upp med ytsugande pump. En del olika munstycken har prövats för att underlätta uppsugningen. Blandningen av olja och vatten uppsamlas i en tankvagn eller annat kärl. Om någon emulgator — varom mera i det följande — ej använts och emulgering av olja och vatten därför ej skett, torde vattnet snabbt sjunka till botten i kärlet. Detta bör vara så beskaffat att vattnet kan avtappas från botten.

Någon gång kan det vara praktiskt att bränna tunn olja, t. ex. bensen, direkt på vattenytan. Oljeförorenad vass kan samtidigt brännas.

Den uppsamlade oljan måste förstöras i den mån den icke kan återvinnas genom regenerering eller separering. Förstöringen sker genom bränning. Vanligen hålles oljan ut i en grop på kommunens avstjälningsplats och antändes där. Ett sådant förfarande måste anses olämpligt med hänsyn till risken för att oljan skall sprida sig och därvid förorsaka t. ex. grundvattenförorening. Det kan vara förenat med svårigheter att bli av med oljan eller blandningen av olja och vatten. Destruktionsanläggningar för olja saknas så gott som helt. Ibland kan oljan få fraktas långa sträckor innan möjlighet föreligger att bli av med den. Detta problem behandlas närmare i det följande, s. 73.

När mekanisk bortskaffning av oljan skett, finns i regel kvar en oljefilm på vattenytan. Den är mycket tunn och torde ytterligare uttunnas genom spridning. Om den av en eller annan anledning måste avlägsnas kan detta f. n. endast ske genom emulsionsavfettning. Genom tillsats av ytaktiva ämnen, emulgatorer, som delvis är framställda på kolvätebas, erhålles en emulsion eller blandning av olja i vatten med viss stabilitet. Detta innebär att man kan lossa oljan från underlaget och med hjälp av rörelseenergi få den finfördelad i vattnet och där kvarhållen en tid innan emulsionen brister och oljan och vattnet ånyo skiljs åt. Emulsionen har som regel ett mjölkliknande utseende. Dess stabilitet är icke klarlagd. Man vet alltså ej hur länge det dröjer innan den brister.

Från vattenvårdande håll avrådes bestämt från ett okritiskt användande av emulgeringsmedel. När ytterligare uppsamlingsåtgärder ej längre är möjliga och man behöver skydda särskilt känsliga strandområden kan det emellertid vara motiverat att använda sådana preparat. För att emulgera olja tillför man i allmänhet emulgatorer lösta i nafta eller liknande och ökar därigenom oljemängden i vattnet avsevärt. Dessutom förstärkes oljans giftverkan på livet i vattnet av det ytaktiva medlet.

Särskilt bunkerolja och tjock eldningsolja verkar starkt nedsmutsande på *fartyg, kajer, stränder etc.* med vilka den kommer i kontakt. Det finns därför ett starkt behov att ha tillgång till lämpliga rengöringsmetoder.

Oftast torde behandlingen bestå i vattenspolning i kombination med borstning och tvättning med kemiska tillsatsmedel. Beträffande sistnämnda förfarande gäller vad förut sagts i fråga om kemiska medels användning på vatten. På sandstränder händer det att det oljeförorenade sandskiktet skalas av och fraktas bort.

Det är svårt att på ett invändningsfritt sätt göra sig av med de emulsioner av olja i vatten som uppstår vid behandlingen av olja med kemiska tvättmedel. I princip är det förbjudet att släppa ut dylika emulsioner i vattenområden som kan skadas därav. Eftersom det är förenat med stora svårigheter att upplösa emulsionen och erhålla oljan skild från vattnet, släpps den sannolikt i de flesta fall ut i vattnet med de olägenheter detta kan medföra för bl. a. fisklivet. Emulsionen kan blott med svårighet brännas och den får ej komma i kontakt med grundvattnet.

Oljeskador på *byggnader* förorsakas främst av utrunnen eldningsolja. Särskilt medför tjocka oljor en besvärande lukt och en hög grad av nedsmutsning.

Rengöringen tillgår väsentligen på samma sätt som rengöring av t. ex. fartyg, dvs. genom tvättning och avfettning med lösningsmedel, ofta överförda till gelé- eller pastaform. Olja under byggnad torde ofta avlägsnas genom insprutning av vatten och tvättvätska under byggnaden, varigenom oljan kan tvingas mot en på lämplig plats upptagen grop, varifrån den kan uppumpas och bortföras.

Olja på gator och trottoarer kan ofta hejdas genom en vall av murbruk eller betongmassa. Oljan kan sedan sugas upp med cement, sågspån eller halm.

Oljeskador på *mark och grundvatten* är ofta svårbemästrade. Vid mindre mängder utrunnen olja och då en skada upptäckes omedelbart, är det oftast bäst att så snart som möjligt schakta bort den infekterade jordmassan, om detta låter sig göra. Schaktmassan måste sedan placeras så att den ofrånkomliga urlakningen av olja genom nederbörd ej äventyrar grundvattnet eller medför annan skaderisk. Ofta fraktas jordmassan, som eventuellt behandlats med emulgator, till någon soptipp.

Man har inom en av Ingenjörsvetenskapsakademien tillsatt oljeskadegrupp diskuterat möjligheten att behandla bortschaktad jord med ett ytaktivt medel med sådana egenskaper att oljan bindes så fast att den ej kan tvättas ut. Så behandlad oljeinfekterad jord skulle ej vara så besvärlig att göra sig av med.

En annan typ av behandling innebär uttvättning av de infekterade jordlagren med vatten och emulgatorer i kombination med bortpumpning av den därefter i en brunn eller grop uppsamlade emulsionen av olja och vatten. Erfarenheterna från dylika behandlingar skiftar starkt. I vissa fall synes behandlingen ha haft åsyftad verkan, medan i andra fall verkan varit kortvarig eller ingen alls.

Man har numera gjort lyckade försök att förtränga olja i marklager utan att den emulgeras. Förfarandet innebär att man genom det oljeförorenade markskiktet pressar en vattenlösning, innehållande ett ytaktivt medel med sådana egenskaper att vattnet får större dragning än oljan till jordpartiklarna. Man erhåller därvid en upprullningseffekt i det att vattenlösningen lossar oljan. Genom den energi som tillföres vid vattenströmning under tryck lösgöres och avlägsnas av oljan bildade droppar från marklagret.

Lagstiftning och andra åtgärder till skydd mot oljeskador

De risker för skadeverkningar som på sätt i det föregående angivits är förknippade med användningen av olja har i skilda sammanhang uppmärksamats av statsmakterna. Genom olika åtgärder söker man att i möjligaste mån förhindra eller motverka sådana olägenheter eller skador. Delvis är det fråga om åtgärder som tar sikte just på de risker som är förenade med användning av olja. I betydande utsträckning förhåller det sig emellertid så att allmänt gällande skyddsföreskrifter utan att särskilt avse de faror oljan medför likväl är väl ägnade att motverka att sådan fara förverkligas.

Olägenheterna av oljeutsläppen till havs har behandlats också internationellt. I London ingicks år 1954 en *internationell konvention till förhindrande av havsvattnets förorening genom olja m. m.* Enligt konventionen skall de fördragsslutande staterna tillse att deras fartyg iakttar vissa i konventionen angivna regler. Den viktigaste av dessa är ett förbud i princip för fartyg av olika kategorier att uttömma olja inom vissa zoner. Dessa omfattar som regel de vattenområden vilka sträcker sig 50 nautiska mil från land. I Nordsjön och Atlanten gäller speciella zoner som sträcker sig längre ut från land. Reglerna leder till att vissa områden i Östersjön och Nordsjön faller utanför zonerna och att alltså oljeutsläpp är tillåtna där. För att fartygen skall kunna bli av med oljerester och oljehaltigt barlast- och tankspolvatten skall enligt vad i konventionen närmare stadgas finnas mottagningsanläggningar i vissa hamnar. Sverige har — liksom ett trettiotal andra stater — ratificerat konventionen. I anslutning därtill tillkom *lagen den 6 april 1956 om åtgärder mot vattenförorening från fartyg (oljeskyddslagen)*. Enligt denna lag gäller ett förbud att i vattenområde, som utgör svenskt territorium, uttömma beständig olja, varmed i lagen förstås råolja och smörjolja samt tjock dieselolja och annan beständig brännolja. Utflöde av olja från fartyg skall i den mån så är möjligt förhindras. För svenska fartyg av viss storlek är därjämte förbjudet att släppa ut olja inom de förbjudna zonerna också då de ligger utom svenskt territorium. Överträdelser av bestämmelserna är straffbelagda. Från uttömningsförbudet finns vissa undantag. De inskränkningar som i olika hänseenden gäller beträffande uttömningsförbudet liksom också svårigheten att övervaka efterlevnaden gör att

konventionens bestämmelser icke kan sägas effektivt förhindra oljeutsläpp till havs. Härtill kommer att många sjöfartsnationer står utanför konventionen.

Vid en ny konferens i London år 1962 har antagits ändringar i konventionen, vilka bl. a. innebär att de förbjudna zonerna utvidgats till att omfatta hela Östersjön och Nordsjön. Ändringarna har ännu ej ratificerats av så många stater som kräves för att den ändrade ordningen skall bli gällande. För Sveriges del har ändringarna i konventionen godkänts av 1963 års riksdag och erforderliga ändringar vidtagits i 1956 års lag, vilka dock ännu ej satts i kraft.

Utsläpp av olja från fartyg kan alltså opåttalt äga rum utanför vårt territorialvatten, dels av vilket fartyg som helst såvida utsläppet sker utanför de förbjudna zonerna och dels av fartyg från stat som ej är bunden av konventionen även om det sker inom de förbjudna zonerna. Förut antydda inskränkningar i uttömningsförbudet medför att utsläpp av olja kan ske även i andra fall utanför vårt territorialvatten och likaså på detta.

I detta sammanhang må också nämnas att tre av världens största oljekoncerner under sommaren 1964 överenskommit att avstå från att utsläppa spillolja och oljerester från av dem ägda och chartrade fartyg för råoljetransporter. Överenskommelsen innebär, att samtliga oljerester behålles ombord i en särskild cistern, varur vatten separeras och avtappas. Vid nästa besök i oljehamn påfyller råolja i cisternen, vars innehåll levereras till raffinaderi tillsammans med den nya lasten. Redan första året beräknas detta förfaringsätt (load on top system) — som nu tillämpas beträffande omkring 70 % av alla oljetransporter — hindra utsläpp i världshaven av cirka 600 000 t råolja.

Bestämmelser om vad som skall iakttas vid förvaring, transport och annan befattning med oljor återfinnes främst i *förordningen den 1 december 1961 om brandfarliga varor*, vilken trätt i kraft den 1 januari 1963. Förordningen tar i första hand sikte på att motverka brandfaran men den beaktar även andra risker som är förbundna med användning av olja. Så gäller enligt 4 § att envar som tar befattning med brandfarlig vara skall iaktta den försiktighet som till förebyggande av skada genom brand och annorledes betingas av omständigheterna. Enligt förarbetena syftar uttrycket »och annorledes» särskilt på risken att löskommen olja skall orsaka vattenförorening. Av intresse är vidare bestämmelsen i 23 § 3 mom. sista stycket, i vilket föreskrives, att i marken kring underjordisk cistern för förvaring av brandfarlig vätska skall, där det med hänsyn till förhållandena är nödvändigt, vara anordnat särskilt skydd som verksamt förhindrar skada till följd av läckage från cisternen. En annan betydelsefull föreskrift är att för alla underjordiska oljecisterner krävs särskilt tillstånd. Sådant sökes hos byggnadsnämnden. Tillstånd beviljas för högst tio år i sänder; avsynning av underjordisk cistern skall ske, innan den får användas. Även för

cisterner under jord, vilka tagits i bruk före den 1 januari 1963, skall tillstånd sökas.

I förordningen stadgas, att kommerskollegium skall utfärda de närmare föreskrifter som erfordras för tillämpning av förordningen ävensom de allmänna anvisningar till förordningen vilka må finnas erforderliga. Vidare stadgas, att innan kollegium meddelar föreskrift eller förordnande som berör annan myndighets ämbetsområde, kollegium skall samråda med denna myndighet. Förarbetena till förordningen ger vid handen, att vattenvården intar en framträdande plats bland de intressen som genom denna samverkan avses bli tillgodosedda.

Tillämpningsföreskrifter och anvisningar till förordningen har i viss utsträckning utfärdats av kommerskollegium. Bland föreskrifterna finns sådana, som gäller åtgärder vid lastning och lossning av fartyg. I oljehamn skall sålunda vid lastning och lossning av tankfartyg finnas tillgång till anordning, t. ex. bom- eller slanglänsa, varigenom kan förhindras att på vattnet utrunnen brandfarlig vätska sprider sig. Vidare skall möjlighet föreligga att undanskaffa eller oskadliggöra utrunnen vätska. Ytterligare gäller att tankfartygs lastning och lossning av brandfarlig vara skall övervakas av säkerhetsvakt. Arbetet med att utfärda tillämpningsföreskrifter och anvisningar till förordningen är ej avslutat utan pågår och ytterligare bestämmelser är att vänta.

I fråga om handläggning av ärenden rörande tillstånd till bl. a. förvaring och hantering av brandfarliga varor är också sörjt för samverkan med företrädare för skilda allmänna intressen. Sålunda åligger det byggnadsnämnden att, i den mån det erfordras med hänsyn till tillståndsärendes beskaffenhet och betydelse, samråda med andra myndigheter, vilkas ämbetsområde beröres av den åtgärd som avses med ansökningen i ärendet. Rätt att föra talan mot beslut, varigenom tillstånd beviljats, har tillagts bl. a. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt statens vatteninspektion.

Anordningar i vilka brandfarliga varor förvaras eller hanteras är ofta av sådan art, att *byggnadslagstiftningen* blir tillämplig på dem. Sålunda erfordras enligt 54 § 1 mom. byggnadsstadgan inom planlagt område eller område, för vilket fastställts utomplansbestämmelser, byggnadslov för att inrätta fast cistern eller annan fast anordning för hantering eller förvaring av brännbara vätskor, såvida ej åtgärden allenast avser att tillgodose viss fastighets husbehov. Byggnadslov fordras också för att uppföra fabriksanläggning eller liknande anläggning för industriell tillverkning eller bearbetning av brandfarlig vara, vare sig anläggningen skall ligga inom eller utom planlagt område. Bestämmelserna om byggnadslov medför möjlighet för kommunala organ att i byggnadsärende bevaka vattenförsörjningens skyddsintresse.

Bland föreskrifter i *vattenlagen* som avser att skydda yt- och grundvatten mot vattenförorening må i förevarande sammanhang särskilt nämnas 2 kap.

63—65 §§. Enligt 63 § är den som vill anordna upplag, vilket kan befaras medföra menlig inverkan på grundvattentillgång, skyldig iaktta de försiktighetsmått, som skäligen föranledes av omständigheterna. Länsstyrelsen äger enligt 64 § för att bereda skydd för grundvattentillgång, som tillgodogöres eller kan antas komma att framdeles tillgodogöras för vattenförsörjningen inom tätbebyggelse, fastställa erforderligt skyddsområde för grundvattentillgången samt med giltighet inom detta område meddela allmänna föreskrifter rörande vad som jämlikt 63 § skall iakttas. Av andra stadganden i 2 kap. vattenlagen, som kan bli tillämpliga i fråga om befattningen med petroleumprodukter, må nämnas 14 § tredje stycket och 62 § första stycket, enligt vilka stadganden vattendomstol till skydd för ytvatten och grundvatten tvångsvis kan lägga besvär eller last på fastighet. Med stöd härav har skapats skyddsområden, där särskilda föreskrifter skall iakttagas bl. a. vid förvaring av petroleumprodukter.

I 8 kap. vattenlagen regleras i vissa hänseenden villkoren för utsläppande av avloppsvatten. I anslutning till dessa bestämmelser har utfärdats *kungörelse den 30 november 1956 om förprovning rörande åtgärder till motverkande av vattenförorening m. m.* Enligt denna kräves provning enligt vattenlagen eller anmälan till statens vatteninspektion för att anlägga vissa angivna fabriker eller inrättningar från vilka skall utsläppas industriellt avloppsvatten. Bestämmelsen gäller bl. a. fabriker och inrättningar som använder stora mängder petroleumprodukter. Vid provningen enligt vattenlagen eller bestämmande om åtgärder som kan föranledas av anmälan beaktas bl. a. risken för att olja skall utflöda och att skada därigenom kan uppkomma.

Hälsovårdsstadgan den 19 december 1958 innehåller särskilda kapitel bl. a. om vattenförsörjning och vattenundersökning m. m., om avledande av flytande orenlighet m. m., om hälsovårdsordning och om hälsovårdskontroll. Med stöd av hälsovårdsstadgan har i hälsovårdsordning utfärdats generella föreskrifter med giltighet inom större områden kring grundvattentillgång och innefattande vissa bestämmelser om hur petroleumprodukter får användas och förvaras, allt i syfte att skydda grundvattnet. I rättspraxis har därvid fastslagits den principen att de inskränkningar som sålunda kan föreskrivas i befogenheten att nyttja fastigheter och anläggningar icke får gå längre än vad vederbörande fastighetsägare eller företagare enligt allmänna rättsgrundsatser är skyldig att tåla.

I detta sammanhang må ock nämnas *lagen den 3 juni 1955 om allmänna vatten- och avloppsanläggningar*. Lagen innehåller bl. a. bestämmelser om skyldighet för kommun att ombesörja eller tillse att allmän vatten- och avloppsanläggning kommer till stånd så snart omständigheterna det medger, där så är påkallat till förekommande av sanitär olägenhet. Enligt bestämmelse i lagen är det förbjudet att i avloppsledning släppa ut ämne som genom frätning, slambildning eller på annat sätt kan skada anläggningen. Be-

stämelsen torde i vissa fall kunna bli tillämplig på utsläppande av olja och oljeemulsioner i avloppsledning.

Allmänna bestämmelser till skydd för naturen har upptagits främst i *naturvårdslagen den 11 december 1964*. Lagen ger möjlighet att genom fridlysningsbestämmelser förbjuda förvaring och hantering av petroleumprodukter, såsom farliga ur olika naturvårdssynpunkter, inom område för naturreservat och naturminne. En i lagen upptagen allmän bestämmelse om förbud mot nedskräpning i naturen torde i vissa fall kunna vara tillämplig på t. ex. uthållande av olja. Ansvar för de samhälleliga åtgärderna på naturvårdens område är fördelat på statens naturvårdsnämnd såsom central instans, på länsstyrelserna och på kommunerna. På länsstyrelserna ankommer de beslutsfunktioner inom naturvården, vilka icke förbehållits Kungl. Maj:t.

Utöver de *myndigheter* som nämnts i det föregående kan också andra ha uppgifter som har beröring med frågor om petroleumprodukternas skadeverkningar. Så gäller enligt lagen den 30 november 1956 om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden att tillsyn över allt ytvatten skall utövas av statens vatteninspektion. Inspektionen är ett centralt, år 1956 inrättat och till fiskeristyrelsen knutet tillsynsorgan med uppgift att motverka vattenförorening. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen med länsingenjörerna har viktiga uppgifter på vattenvårdens område. Deras verksamhet är främst inriktad på grundvattenskydd. Även de hälsovårdande myndigheterna, dvs. medicinalstyrelsen med länsläkarorganisationen, provinsialläkarstaten och stadsläkarna, veterinärstyrelsen med veterinärstaten samt länsstyrelserna och hälsovårdsnämnderna har att ägna uppmärksamhet åt att förebygga och förhindra vattenförorening.

Sprängämnesinspektionen är tekniskt sakkunnigt organ åt kommerskollegium och andra myndigheter i frågor om brandfarliga varor samt utövar tillsyn över efterlevnaden av bestämmelserna i förordningen om sådana varor. Brandcheferna har att mottaga anmälningar enligt förordningen, yttra sig i tillståndsärenden, delta i avsyningsförrättningar samt jämväl i övrigt medverka i tillsynen.

I detta sammanhang kan även nämnas Svenska petroleum institutet, som tillkom år 1951. Det är en sammanslutning av samtliga större svenska oljeföretag och har till ändamål att tillvarata petroleumbranschens gemensamma intressen. Institutet avger efter remiss yttranden till statliga och kommunala myndigheter i frågor om flytande bränslen samt bedriver med utnyttjande av oljeföretagens expertis en omfattande verksamhet för normalisering av föreskrifter, avtal och bestämmelser, som berör branschens verksamhet. Institutet ägnar även sitt intresse åt vetenskaplig behandling av oljefrågor.

KAPITEL 4

Förekomsten av oljeutflöden samt nu tillämpad ordning vid bekämpning av löskommen olja

Frekvensen av oljeutflöden, vanliga orsaker till dem samt beskrivning av ett antal oljeskadefall

I det föregående har angivits hur man från samhällets sida vidtagit en rad åtgärder, som antingen direkt eller indirekt tjänar syftet att söka förebygga att olja rinner ut och anställer skada. Trots dessa åtgärder inträffar det ofta att olja kommer lös. Anledningarna härtill är flera. I en del fall är orsaken att söka i olyckshändelse av ett eller annat slag såsom att ett fartyg stöter på grund och oljetankar till följd härav rives upp eller att en tankbil far av vägen och välter med påföljd att tanken springer läck. Många fall då olja kommer lös har emellertid sin grund i vårdslöshet. Sådan kan föreligga om man t. ex. i samband med cisternpåfyllning underlåter att stänga en ventil på oljecistern eller rörledning eller om man icke kontrollerar kopplingen av slangledning. Andra exempel på vårdslöshet kan vara underlåtenhet att förvissa sig om att en cistern rymmer rekvirerad oljekvantitet eller bristande övervakning vid påfyllning av cisternen. I åter andra fall kan oljeutflöde bero på ett avsiktligt förfarande i strid med utfärdade bestämmelser. Sålunda förekommer bl. a. att meddelade föreskrifter om oljeavskiljning före utsläppande av oljebemängt avloppsvatten åsidosättes och att spillolja tappas ut i mark, där den kan förorsaka skada på vattentillgång.

Det står alltså klart att oljeutflöden sker och trots alla åtgärder i förebyggande syfte kommer att ske. Att få reda på *antal och omfattning* av dessa utflöden erbjuder betydande svårigheter. Någon allmän skyldighet att till myndighet anmäla inträffat oljeutflöde föreligger icke. De kommunala myndigheterna erhåller väl mången gång kännedom om oljeutflöden — åtminstone större sådana — genom att t. ex. brandkår, byggnadskontor eller vatten- och avloppsverk ingriper för att undanröja uppkommen skada. Den kännedom som sålunda erhålles är emellertid ofullständig. Ofta avhjälpes skadan utan medverkan från kommunalt organ. Det är främst vid skada på allmän egendom som kommunens medverkan blir aktuell. Den oljeförening, som upptäcktes utanför våra kuster, rapporteras i viss ordning av tullens kustbevakning, av lots- och fyrpersonal, marinen samt det civila och militära flyget. Rapporteringen kan med hänsyn till bristande övervakningsresurser icke avse alla de fall då oljeutsläpp från fartyg förekommer

i våra farvatten. Rapporterna, som så småningom samlas hos sjöfartsstyrelsen, är ej detaljbearbetade, varför materialet endast ger begränsad ledning. Sedan några år tillbaka har på privat väg upprättats redogörelser halvårsvis, numera dock årsvis, över inträffade oljeskadefall. De bygger på uppgifter från bl. a. polisen och tullens kustbevakning och ger främst en bild av oljeutflöden utanför våra kuster samt i sjöar och vattendrag men de redovisar även ett antal oljeutflöden på land.

För att erhålla uppgift om försäkringsföretagens erfarenheter av inträffade oljeskadefall har utredningen hos dem hemställt om svar på vissa frågor, avseende bl. a. storleken av de belopp som under en femårsperiod utgivits i anledning av oljeutflöden. I svaren har i allmänhet anförts att sådana uppgifter icke kan meddelas, enär oljeskadorna ej statistiskt behandlas på sådant sätt att de utan ett omfattande sorteringsarbete kan redovisas separat. Till belysning av ersättningsbeloppens storlek kan emellertid framhållas att en försäkringskoncern uppger att den räknar med att för oljeskador under år 1964 i Mellansverige och Norrland få utge ett belopp i storleksordningen 2 milj. kr.

Utredningen har vidare tillskrivit ett antal kommuner med anhållan om uppgift på under åren 1959—1963 inträffade oljeutflöden, deras orsaker och verkningar m. m. Det var 45 städer, 5 köpingar och 49 landskommuner, som sålunda tillfrågades. Svar har inkommit från 40 städer, 4 köpingar och 26 landskommuner. Bland städerna återfinns de tre största och därutöver, med några få undantag, den största staden i varje län. Köpingarna och flertalet städer är belägna vid kusten eller vid sjöarna Vätern, Vättern och Mälaren. Bland landskommunerna, som är spridda över hela landet, finnes såväl inlandskommuner som kustkommuner med ungefär jämn fördelning på båda slagen, och såväl jordbrukskommuner som kommuner med industrier.

De inkomna svaren från kommunerna är ofullständiga i åtskilliga hänseenden. En del av svaren avser sålunda ett uppskattat ungefärligt antal utflöden, andra avser det minimiantal som med visshet inträffat, medan åter andra endast upptar större utflöden. I åtskilliga fall har vidare meddelats att orsakerna till inträffade utflöden icke kunnat anges. Det förekommer även uttalanden om att oljeutflöden ständigt inträffar utan att källan säkert kunnat spåras. Särskilt gäller det när oljan genom avloppsledningar kommer ut i avloppsreningsverk och pumpstationer samt i hamnområden, sjöar och vattendrag. I sådana fall, uppges det, torde oljan ofta härröra från misskötta eller olämpliga oljeavskiljare. Det torde därjämte förekomma att man hos bl. a. bensinstationer, bilverkstäder och industrier helt enkelt tömmer ut spilloljan direkt i avloppet.

En sammanställning av uppgifterna från kommunerna ger följande, låt vara avsevärt osäkra, bild av antalet inträffade oljeutflöden och deras orsaker i de ifrågavarande kommunerna under den avsedda femårsperioden.

1. Överfyllning eller sprängning av oljecistern	111
2. Läcka i oljecistern eller oljeledning	165
3. Misskötta oljeavskiljare hos industrier, verkstäder, garage, bensinstationer m. fl.	325
4. Läcka i tank å tankbil efter dikeskörning m. m.	21
5. Utsläpp från fartyg i hamn eller farled	57
6. Slangbrott m. m. vid lastning, lossning eller bunkring av fartyg	315
7. Ej utredd orsak samt övriga fall	225
	Summa 1 219

Beträffande fördelningen av antalet oljeutflöden på de olika städerna och köpingarna kan som exempel anföras, att för femårsperioden redovisar Stockholm 232, Göteborg 142, Malmö 65, Västerås 56, Hälsingborg 150, Eskilstuna 75, Gävle 20, Solna 15, Jönköping 6, Karlstad 50, Halmstad 10 (år 1963), Uddevalla 10, Karlskrona 35, Kalmar 10, Sundsvall 64, Kristianstad 4, Östersund 3, Umeå 3, Lidköping 10, Oxelösund 3, Flen 4 samt Frösö 1, Hammarö 2, Lomma 3 och Saltsjöbaden 12. Av de 26 landskommuner som svarat har 16 uppgivit att de icke erhållit kännedom om något oljeutflöde under perioden. Sju av landskommunerna har haft envar ett oljeutflöde, två har haft två vardera medan en landskommun haft sju oljeutflöden. Orsaken till utflödena i landskommunerna var i flertalet fall att underjordiska cisterner sprungit läck. Dessutom redovisas från landskommunerna två fall av oljeutflöden på grund av att tankbilar havererat samt några fall som berott på slang- eller ledningsbrott.

I de förutnämnda på privat väg upprättade redogörelserna omnämnes ett fyrtiotal under år 1963 inträffade fall av oljeutflöde genom överfyllning och ungefär lika många genom läckage samt fyra fall då tankbil havererat, allt med skador som följd. Dessutom uppges, att under året förekommit en mängd andra fall av större eller mindre skador till följd av överfyllning, varav ett hundratal i Stockholm med omnejd.

För bedömande av antalet sådana oljeutsläpp från fartyg, som medfört skadeverkningar i våra farvatten, kan ytterligare ledning hämtas från kustdistriktschefernas och lotsdirektörernas rapporter samt de på privat väg upprättade redogörelserna. Under tiden den 1 juli 1962—den 30 juni 1963 förekom sålunda enligt dessa källor följande. I juli månad 1962 observerades fem fall av oljeförorening utanför kusterna med förorening av stränder som följd och ett på Göta älv, vilket senare utgjorde ett hot mot Göteborgs stads vattenförsörjning från älven. Under augusti upptäcktes ett stort sammanhängande oljebälte på västkusten och ett på sydkusten. I september grundstötte en motortanker på Vänern och i samband därmed uttömdes från fartyget 40 m³ eldningsolja i vattnet. Under oktober och november observerades fyra stora oljebälten, som orsakade fågeldöd och förorening av stränder. I januari 1963 sprang en kusttanker läck vid Kullen efter kollision med annat fartyg, varvid omkring 80 t tjock eldningsolja rann ut.

Under tiden januari—mars 1963 anträffades flera tusen oljeskadade sjöfåglar vid Gotland. En stor del av dem var i sådant skick att de måste avlivas. De oljesamlingar som förorsakat denna skada kunde icke upptäckas. Under månaderna april—juni 1963 observerades sju fall av oljeförorening, som förorsakade skador på sjöfågel, stränder och fisknät.

Under år 1963 undersökte kustbevakningen ett trettiofall av oljeförorening på havet eller på stränder. De undersökta oljeförekomsterna härrörde i fem fall från fartyg som sprungit läck i samband med kollision eller annan olyckshändelse. Utsläpp av olja hade i fyra fall ägt rum från anläggning i land och berodde i ytterligare fyra fall på slarv eller missöde vid bunkring eller läns-pumpning i hamn. Endast tre fartyg kunde bindas vid till sjöss begångna brott mot oljeskyddslagen. I ungefär vartannat fall — sammanlagt ett femtontal, varav omkring en tredjedel föranledde mera betydande nedsölning av stränder m. m. — gick det sålunda icke att utröna varifrån oljan kommit. I detta sammanhang kan nämnas, att det ej sällan förekommer att man från flygplan över havet iakttar någon företeelse, som väcker misstanke om olaga oljeutsläpp, men som vid närmare undersökning visar sig bestå av endast i ringa grad oljebemängt slagvatten eller ha annan förklaring.

Beträffande de olika *orsakerna till oljeutflöden* torde ytterligare böra nämnas följande.

Uttömning av olja från fartyg sker när lasttankarna i tankfartygen rengöres genom att spolade med vatten, som sedan jämte den losspolade oljan pumpas ut i havet. Vidare är vanligt att tankfartyg och oljeeldade torrlastfartyg i lasttankarna och i vissa andra tankar, stundom även i bunkertankarna, har vatten som barlast. Fartygens konstruktion är i regel sådan att intagande av dylik barlast är en förutsättning för att fartyget skall vara manöverdugligt. Oljeföroreningen uppkommer så när barlastvattnet pumpas ur tankarna.

Vid lastning och lossning av tankfartyg liksom också vid bunkring av fartyg händer det att brott uppstår på förbindelsen mellan fartygets och hamnens ledningar och slangar eller att otäthet uppstår på ventil så att oljan sprutar ut i vattnet. Det kan, om händelsen inte omedelbart observeras, röra sig om stora kvantiteter olja som på så sätt flödar ut i hamnen. Det förekommer vidare att oljebemängt slagvatten pumpas ut från fartyg i hamn.

Såsom de tidigare lämnade uppgifterna visar är en ej ovanlig orsak till oljeutflöde på land överfyllning av fastighetscisterner för eldningsolja och sprängning av sådana cisterner genom för högt tryck. Vid överfyllning av cistern sprutar oljan ut genom cisternens avluftningsrör. Mynningen till detta kan vara beläget i anslutning till påfyllningsröret men också på visst avstånd från detta; så kan t. ex. rören sitta på olika sidor av en byggnad. I sådant fall kan det ta tid innan överspolningen observeras. Cisternspräng-

ning kan inträffa vid fortsatt påfyllning av en redan full cistern när in-pumpningsröret har större diameter än avluftningsröret samt påfyllningen från tankbilen sker under kraftigt tryck. Enligt nu gällande bestämmelser skall emellertid avluftningsröret ha minst samma diameter som påfyllningsröret. Anledningen till att nu beskrivna händelser inträffar är ofta den att beställaren genom underlåtenhet att mäta oljenivån i cisternen fått en felaktig uppfattning om den kvarvarande mängden olja och därför beställer hem för mycket sådan. Stundom händer det att olja levereras till fel fastighet, vilket kan föranleda överpumpning eller cisternsprängning på grund av bristande utrymme i cisternen. Tankbilsföraren är oftast ensam i bilen och har, t. ex. om avståndet mellan tankbilen och påfyllningsröret är långt, svårigheter att genast från bilen, där avläsning av levererad mängd olja sker, observera när cisternen blivit full. Det har beräknats att under vinterhalvåret i Storstockholmsområdet inträffar mellan 5 och 10 skador per dag genom överspolningar och cisternsprängningar. Skadorna synes öka såväl i omfattning som antal.

Antalet underjordiska cisterner för eldningsolja i vårt land har beräknats till mellan 300 000 och 400 000. Många av dem har legat i jorden mer än tio år. Det är att förmoda att åtskilliga är i mindre gott skick beroende på rostangrepp såväl inifrån som utifrån. Även yngre cisterner kan vara så rostangripna att fara för läckage föreligger. Den inre korrosionen uppstår i allmänhet genom att fuktig luft utifrån kommer in i cisternen via avluftningsröret och sedan kondenseras. Det härigenom bildade vattnet sjunker till botten av cisternen, där den del av cisternytan, som är i kontakt med vattnet, så småningom rostar. Det är dock vanligen begränsade rostskador av typ hålfrotning, som är orsak till rostgenombrotten. Den yttre korrosionen beror bl. a. på fuktigheten i den cisternen omgivande marken, dennas beskaffenhet samt cisternplåtens kvalitet och tjocklek. Korrosionen är större i kultiverad jord än i okultiverad. I vissa delar av vårt land, där jorden är rik på salter såsom i Skåne och den mellansvenska slättbygden, är korrosionen större än i andra delar av landet med saltfattig jord som t. ex. Norrland och vissa delar av Småland. Variationerna är dock mycket stora från plats till plats. Man kan genom invändig målning av cisternen med speciella skyddsfärger och yttre isolering med någon asfaltlösning åstadkomma ett visst skydd mot korrosion. En underjordisk cisterns hållbarhet beror alltså av åtskilliga omständigheter. Det finns cisterner som legat i marken 30 år och mera och som fortfarande är fullt användbara, medan andra efter kanske blott några år har fräthål. Många fall har inträffat, där underjordiska oljecisterner rostat eller frätts sönder, varefter hela innehållet läckt ut, vilket medfört stora kostnader för saneringsåtgärder. Ehuru förhållandena på nu föreliggande område i mycket kan vara olika här och i Danmark torde några siffror från en dansk undersökning av beskaffenheten hos vissa uppgrävda cisterner kunna nämnas. Akademiet for Tekniske

Videnskaber undersökte sålunda åren 1960—1961 97 uppgrävda underjordiska cisterner i Danmark och fann därvid följande.

Ålder i år	Genomtärda av rost			
	antal	utvändigt	invändigt	procent
0—5	37	0	0	0
6—10	24	2	0	8
11—20	18	2	0	11
över 20	18	2	1	17

Flertalet av dessa cisterner hade varit använda till förvaring av bensin och nästan alla de som var över fem år gamla var utvändigt isolerade med bl. a. asfalt.

För verkstäder, industrier och andra näringar, där olja av det ena eller andra slaget kommer till användning, har ofta meddelats föreskrift om att olja eller emulsion av olja och vatten skall passera installerad oljeavskiljare innan vätskan genom golvbrunn eller annorledes släppes ut i kommunal avloppsledning eller i recipient. Dessa oljeavskiljare skötes emellertid icke alltid på ett tillfredsställande sätt, varigenom deras funktionsförmåga nedsättes eller kanske helt uteblir. En del av de nya fettlösningsmedel, som användes vid t. ex. motortvätt, synes vidare medföra att olja och vatten bildar sådan emulsion som ej kan brytas i de oljeavskiljare som för ändamålet vanligen föreskrives och installeras. Vid brister i fråga om oljeavskiljningen rinner oljan direkt ut i avloppsnätet till avloppsreningsverk, där den kan anställa stor skada, eller ut i recipienten som förorenas.

I bl. a. industrier är det vanligt att man har stora förrådscisterner med olja och att man för det dagliga behovet fyller en s. k. dagtank med olja från dessa förrådscisterner. Det händer att denna dagtank överfylls genom att för mycket olja pumpas över från förrådscisternen.

Det förekommer även oljeutflöden, som till skillnad från de ovan behandlade — vilka kan sägas vara av tillfällig karaktär — är mer eller mindre regelbundet återkommande. Oljeraffinaderier och många andra industrier, framför allt vissa järn- och metallbearbetande sådana, kan nämligen ha ett ganska kontinuerligt utflöde av olja till sjöar, vattendrag och andra vattenområden från bl. a. oljeledningar, pumpar och packboxar. Även från oljehamnar och större oljeupplagsområden kan oljeutflödet betecknas som kontinuerligt. Kostnadssynpunkter och svårigheter av teknisk art torde ofta vara anledningen till att utflöden av denna typ tillåtes fortsätta.

Som *exempel på olika typer* av oljeskador lämnas här en kortfattad beskrivning av ett antal inträffade oljeskadefall.

Ett av de största oljeutflöden som skett i vårt land inträffade efter en bensingasexplosion i ett kronan tillhörigt drivmedelsförråd i ett bergtrum vid Moheda. Då grundvattenytan lutade ganska brant från olycksplatsen ned mot samhällets vattentäkt, befarades att vattentäkten på grund av oljeförorening skulle bli obrukbar. En fortlöpande kontroll av grundvattnets halt av olja har dock visat, att någon förorening av vattentäkten ej ägt rum, trots att en viss framträngning i grunden av oljefronten kunde märkas omedelbart efter katastrofen.

Två borrade djupbrunnar som försåg två samhällen med vatten måste överges, den ena helt och den andra under ett par år, sedan de förorenats av olja från läckande cisterner. Åtskilliga fall har vidare förekommit då enskildas vattenbrunnar blivit så förorenade av olja att de måst överges.

En fastighetsägare i Katrineholm observerade vid ett tillfälle att hans underjordiska oljecistern var tom trots att han föregående dag fyllt den med eldningsolja. Cisternen, som var 13 år gammal, grävdes upp och föredde åtskilliga rosthål genom vilka oljan läckt ut och trängt ner i marken. Denna bestod av sand och grus, varigenom en vattenåder, som försåg staden med dess vatten, rann fram. Avståndet från läckageplatsen till vattenverket var 900 m. De motmedel staden vidtog bestod först och främst i att gräva en brunn mellan läckageplatsen och vattenverket samt att åstadkomma konstgjord återfyllning av ytvatten i marken mellan denna brunn och vattenverket. Genom pumpning under tre veckor togs den mesta eldningsoljan upp ur den tillfälligt anordnade brunnen. Pumpningen fortsatte sedan ytterligare sex månader under provtagning två gånger i veckan, varefter riskerna för fortsatt förorening av vattnet ansågs så små att man ej behövde räkna med dem. Kostnaderna för stadens åtgärder beräknades till 65 000 kr.

En vattenverksskötare i Hälsingborg observerade en dag en oljeförorening i den å, varifrån staden tar vatten för infiltration i ett grundvattenförråd. Sedan infiltrationen stoppats, uppfäcktes det att föroreningen orsakats av motorfotogen från en läckande ovanjordscistern på en lantgård utefter ån. Åtminstone 2 m³ fotogen hade läckt ut. Genom fördämningar hejdades fotogenerna på lämpliga platser och behandlades med förtuningsmedel. Infiltrationen kunde återupptas efter några dagar och reningsarbetet var slutfört efter ytterligare ett tiotal dagar till en kostnad av omkring 12 000 kr.

Under fyllning av en oljecistern, belägen under jord i en betongkasun, kopplades påfyllningsslangen av misstag till kasunens avluftningsrör. Utrymmet mellan cisternen och kasunväggarna fylldes snabbt, varefter omkring 1 m³ motorbrännolja rann ut över kasunkanten. Vattentäkten för Djursholms stad hotades därvid att allvarligt förorenas. Vattenuttaget där avbröts genast, varefter den oljeindränkta jorden jämte cisternen grävdes upp. Genom pumpning sökte man sedan få upp så mycket som möjligt av

det förorenade grundvattnet ur gropen. Stadens vattentäkt undgick härigenom att förorenas.

Vid ett tillfälle pumpades flygbensin från en järnvägsvagn till en tankbil i Tullinge. Genom att slangen mellan vagnen och bilen anbragts på ett vårdslöst sätt flöt några m³ bensin ut på marken. Platsen för händelsen låg endast 50 m från samhällets grundvattentäkt. Marken var emellertid frusen och därför kunde bensinen samlas upp innan någon olycka inträffade.

Vid reparation av värmesystemet i en industri i Järna stängdes oljecisternen av. Under tiden levererades eldningsolja som flöt ut i närliggande diken. Oljan förstörde effekten på droppfiltret i kommunens avloppsreningsverk.

Ett tankfartyg lastat med omkring 16 000 t tjock olja gick vintertid på grund utanför Sundsvall. Man beräknade att ett par tusen ton olja rann ut i havet. Olja sköljdes av vågorna upp på land på flera ställen utefter kusten. På vissa platser koncentrerades oljan i mängder upp mot några tiotal m³. På andra platser blev nedsmutsningen av annan typ och bestod mestadels av klumpar i storleksordningen från någon dm² till en tvåöring. Dessa klumpar hade av vågorna kastats relativt långt upp på land. Det konstaterades också att stora oljeflak drev fram och tillbaka på Bottenhavet. De i vattnet utanför Sundsvall liggande stora timmermagasinen med ett värde av åtskilliga tiotal miljoner kronor lyckades man skydda genom att omge dem med bomlänsor av olika typer. Man hade också robusta halmlänsor i beredskap. Oljeflaken till havs blev i den utsträckning det var möjligt föremål för uppmärksamhet och rapportering. En stor del av den kvarvarande oljan i det havererade tankfartyget kunde överföras till tankbåtar och placeras i förvaringsutrymmen i land.

Nu tillämpad ordning vid bekämpning av löskommen olja

Såsom i kapitel 3 anges är möjligheterna begränsade när det gäller att på *öppna havet* eller på andra stora, öppna vattenområden verksamt ingripa för att förhindra att utsläppt olja åstadkommer skada. Åtgärder för att hindra eller motverka att där löskommen olja orsakar skada blir därför i stort sett icke heller vidtagna. Oljan sprider sig i allmänhet och tunnas ut till allt finare skikt. En del försvinner väl så småningom men det inträffar också att olja flyter i land, därvid den åstadkommer större eller mindre skada. De åtgärder som då får sättas in går ut på att bota de skador som uppstått av den ilanddrivna oljan.

Så länge oljan flyter lös på sådana vattenområden, varom här är fråga, lämnas den dock icke helt utan uppmärksamhet. Viss rapportering förekommer i fråga om gjorda iakttagelser av kringflytande oljefläckar. Syftet med denna rapportering är dock icke i första hand att söka avvärja att oljefläcken åstadkommer skada. Rapporteringen har i stället främst till

ändamål att söka fastställa varifrån den löskomna oljan härrör — som regel från ett fartyg — och att söka fastställa huruvida sådan överträdelse av gällande förbud mot uttömning av olja skett att förutsättning för utkrävande av ansvar är för handen.

Huvuddragen av den rapportering som äger rum torde böra anges. Iakttagelser om förefintliga oljefläckar till havs göres främst av sjöfarande och från flygplan. De sjöfarande får i betydande omfattning kontakt med lotspersonal och även med tullens kustbevakning och därvid sprides uppgifter om iakttagna oljefläckar. Vissa föreskrifter om rapportering av oljefläckar har utfärdats. Sålunda har chefen för flygvapnet i order den 5 juli 1956 meddelat att det är önskvärt att man från militära flygplan i samband med övningar över havet rapporterar gjorda iakttagelser beträffande oljeutsläpp från fartyg och om möjligt även identifierar fartyget. Rapporterna vidarebefordras till tullverkets kustbevakning. Vidare har chefen för marinen den 15 augusti 1956 föreskrivit, att marinens fartyg och förband skall till chefen för marinkommando snarast rapportera oljeutsläpp från fartyg eller på vattnet drivande olja, som upptäckes inom ett vattenområde som sträcker sig 50 nautiska mil ut från kusten. Oljeprov skall om möjligt också insändas. Rapporten vidarebefordras till länsstyrelsen och/eller polismyndighet samt eventuellt till kustdistriktschef.

Enligt ett av luftfartsstyrelsen utfärdat informationscirkulär, som dock numera är indraget, rekommenderades att från luftfartyg iakttagna oljefläckar på havet inrapporterades till flygtrafikledning. Rekommendationen följes alltjämt av många flygplansförare. Luftfartsstyrelsen har därefter den 15 maj 1963 bestämt att rapport, som lämnas flygtrafikledning från luftfartyg angående iakttaget oljeutsläpp från fartyg eller drivande olja i havet runt landets kuster, utan dröjsmål skall vidarebefordras till vederbörande lotsdistrikt.

Utom på de nu angivna vägarna erhåller lots- och fyrpersonal samt kustbevakningen självfallet också kännedom om inträffade oljeutflöden genom egna iakttagelser. Oljeförörening som upptäckes av lots- och fyrpersonal bringas i regel till kustbevakningens kännedom genom förmedling av polismyndighet.

Närmare instruktion för kustbevakningens övervakningsåtgärder i förevarande avseende har generaltullstyrelsen meddelat den 30 april 1963 med stöd av kungörelsen den 29 mars 1963 (nr 62) angående förordnande för tullpersonal att ombesörja viss polisbevakning, vilken numera ersatts av en kungörelse i samma ämne den 11 december 1964 (nr 834). Övervakningen tillgår i huvudsak sålunda. Då kustbevakningen får kännedom om en oljeförörening till havs inom våra farvatten, brukar den så snart som möjligt bege sig till platsen. Där göres iakttagelser bl. a. angående oljefläckens storlek och form, oljans typ och den riktning i vilken oljan kan väntas driva. Vidare undersökes huruvida och till vilket antal sjöfågel skadats

av oljan. Rapport i saken lämnas omedelbart till polismyndigheten i berört polisdistrikt och annan som kan beröras av utsläppet samt till gränschefen.

För att sjöfartsstyrelsen, som har att följa frågan om behovet av åtgärder mot vattenförorening genom olja från fartyg, skall erhålla en allmän överblick över frekvensen av oljeskadefall, över oljeskadornas art och omfattning samt över de åtgärder som vidtagits för att begränsa skadeverkningsarna av oljan har, såsom redan tidigare antytts, lots- och fyrpersonalen samt kustbevakningen ålagts att till lotsdirektörerna respektive kustdistriktscheferna rapportera gjorda iakttagelser beträffande oljeföroreningar från fartyg, som berör svensk kust eller Sverige angränsande vattenområden. Rapporterna samlas och insändes kvartalsvis till sjöfartsstyrelsen, därvid rapporterna från kustdistriktscheferna först passerar gränschefen. Lotsdirektörerna är vidare ålagda att skyndsamt rapportera iakttagelser rörande oljeutsläpp från fartyg eller risk för oljeutflöde från vrak till sjöfartsstyrelsen och, där så med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet bedömes påkallat, till bl. a. vederbörande länsstyrelse.

Genom förmedling av Svenska petroleum institutet kan kostnadsfri expertanalys av oljeprov erhållas i fall då analyseringen bedömes vara av synnerlig vikt för identifiering och bevisning.

För att oljeskadad sjöfågel snabbt skall kunna avlivas har Kungl. Maj:t den 17 juni 1955 bemyndigat länsstyrelserna i kustlänen att tillsvidare anlita dels jaktvårdskonsulent jämte hos vederbörande länsjaktvårdsförening fast anställd personal, dels kustbevakningspersonal, dels polisman eller annan lämplig person för att — utan hinder av bestämmelserna i 8 § 2 mom. jaktstadgan, gällande kungörelser om fridlysning av vissa djurarter och angående skydd för djurlivet å vissa platser — i kustområde avliva sjöfågel, som tillfogats sådan skada av olja, att den ej kan anses ha möjlighet att överleva, samt att för ändamålet använda motorbåt.

I cirkulärskrivelse den 22 februari 1961 till överståthållarämbetet och länsstyrelserna i kustlänen har sjöfartsstyrelsen meddelat vissa anvisningar beträffande åtgärder mot vattenförorening genom olja från fartyg samt framhållit, att länsstyrelserna borde anmoda de lokala polismyndigheterna och ortsbefolkningen att till dem rapportera gjorda iakttagelser rörande oljeföroreningar från fartyg. Vidare har styrelsen uttalat, att när fråga är om oljeförorening av länets vatten, det i första hand torde ankomma på länsstyrelsen att låta såväl utreda föroreningens ursprung som söka begränsa oljans spridning respektive avlägsna densamma.

Då rapport inkommer till länsstyrelse om att oljeleckar närmar sig land, torde i allmänhet länsstyrelsen, i egenskap av hälsovårdsmyndighet och länets högsta polismyndighet, underrätta hälsovårdsnämnderna och polismyndigheterna i de orter, där oljan kan komma att flyta i land. Finns risk för att sjöfågel skall skadas, torde dessutom underrättelse ske till djurskyddsorganisationer och länsjaktvårdsförening. Polisens uppgift synes i

första hand vara att utreda oljeföreningens uppkomst och vidtaga alla i anledning därav erforderliga åtgärder, medan hälsovårdsnämndens ingripande avser att avlägsna oljan eller i vart fall tillse att den ej åstadkommer olägenheter av sanitär art. Länsstyrelsens uppgift i sammanhanget torde, med hänsyn till att den saknar erforderliga resurser för ett aktivt ingripande, i huvudsak vara begränsad till att avse åtgärder av allmänt samordnande, rådgivande och stödjande art.

När olja kommit lös och befinner sig *på land* eller på trånga vattenområden, kan risk för skada föreligga beträffande såväl allmänna som enskilda intressen. När fara föreligger blott för enskilda intressen, synes som regel ingripande ske endast av den som är ansvarig för utflödet eller av företrädare för det hotade intresset eller av dennes försäkringsgivare. Kommun eller annat allmänt organ ingriper däremot som regel icke. I allmänhet saknar den, som drabbats av en oljeskada, möjlighet att själv vidtaga de åtgärder som erfordras för att bota skadan. Han måste då anlita sakkunnig hjälp.

Sedan flera år tillbaka arbetar särskilda företag med rengöring av oljecisterner och en del av dessa företag har utökat verksamheten till att omfatta även oljesanering. Det har också uppstått helt nya företag som sysslar med oljesanering. Ett antal oljesaneringsföretag bildade år 1963 organisationen Sveriges tankrengörings- och oljeskadesaneringsfirmors riksförening eller förkortat STOR. Föreningens syfte är bl. a. att ombesörja utbildning av medlemsföretagens anställda och meddela information till allmänheten om lämpliga metoder och medel vid ingripande mot oljeskador. Föreningen har f. n. ett tjugotal medlemmar. Utom från enskilda företag kan biträde med skyddsingripanden stundom erhållas från kommunalt organ, främst brandkåren.

När ett oljeutflöde hotar att skada allmän egendom eller eljest ett intresse av allmän art, exempelvis en grundvattentillgång, ingriper i många fall kommunen genom sina organ. Ingripandet torde, åtminstone i akuta fall, i regel ske utan att frågan om vem som kan vara ansvarig för utflödet först klarlägges. En annan sak är att spörsmålet härom senare kan ägnas avsevärd uppmärksamhet. Det kan ha betydelse för frågan om vem som slutligen skall bära kostnaden.

I anledning av utredningens förfrågningar redovisas mer eller mindre utförligt olika instansers insatser när det gäller ingripanden i anledning av oljeutflöden. Formerna synes vara ganska växlande. I kommunerna har olika *kommunala organ* gripit in. Svaren ger intryck av att ofta någon planläggning för verksamheten ej funnits. I viss utsträckning synes ingripanden komma att göras i första hand av det organ, som svarar för den av den lös- komna oljan hotade anläggningen eller verksamheten. Samarbete har se-

dan ägt rum med företrädare för andra hotade intressen eller de kommunala inrättningar som disponerat över behövlig materiel och erforderliga redskap och maskiner. Vissa närmare huvudlinjer synes kunna skönjas.

I hamnar är det i allmänhet hamnens personal eller brandkåren eller båda gemensamt som ingriper för att inringa oljan med länsor. För undersökning av orsaken till oljeutflödet anlitas, då misstanke föreligger om olaga utsläpp från fartyg, polisen och, då oljan uppträder i eller härrör från avloppsledning, personal från hälsovårdsnämnden, byggnads- eller gatukontoret eller polisen. I exempelvis Stockholm uppdras i stor utsträckning åt enskilda företag att inringa och bortskaffa oljan. För att avlägsna den inringade oljan tar man annars som regel i anspråk personal från byggnads- eller gatukontor. Saneringsföretag anlitas i allmänhet när det gäller att med kemiska medel rengöra vattenytor, kajer, stränder, marklager m. m. Bortskaffande av olja på sandstränder har i vissa kommuner kommit att ombesörjas av hälsovårdsnämnden. För bortspolning av olja på gator, uppsugning med sågspån, sandning och anläggande av vallar ingriper i stor utsträckning brandkåren. Den har även medverkat vid bortschaktning av ytliga marklager. Vid djupare markskador och då grundvatten hotas med förorening används ofta byggnads- eller gatukontorets personal, redskap och maskiner, såsom grävmaskiner och lastfordon. För borttransport av olja, emulsion av olja och vatten samt oljeinfekterade marklager anlitas i allmänhet personal från byggnads- eller gatukontor. Olja i kommunala avloppsledningar, pumpstationer och avloppsreningsverk borttages som regel av personal från den förvaltning, varunder avloppsverket lyder, dvs. i allmänhet byggnads- eller gatukontor.

Av svaren från kommunerna framgår att man på vissa håll avser att få till stånd en fast organisation för ingripande vid hotande oljeskador. Såsom exempel kan nämnas att man i Halmstad planerar att bygga upp en larm- och beredskapsorganisation för ändamålet. I denna organisation skall brandkåren fungera som larmcentral och handha säkerhetsåtgärder mot brand, olyckshändelser o. d. Hamnpersonalen skall förhindra att olja på vatten sprider sig, ta emot oljeförorenat vatten samt hålla kontakt med bl. a. kustbevakningen då risk föreligger att oljebälten från havet driver in mot hamnen. Vatten- och avloppsverket skall organisera den skadeavhjälpande verksamheten, avseende uppsugning av olja, transporter, schaktningensarbeten, rengöring och andra dylika åtgärder. I organisationen planeras även att engagera oljeföretagen och andra för uppgiften lämpliga företag inom staden samt en oljesaneringsfirma. Befintlig materiel avses att kompletteras i erforderlig mån. I Solna är beredskapsfrågan föremål för utredning, och i Gävle har viss beredskap anordnats. I svaret från Gävle uppges, att åtgärder från stadens sida alltid ansetts angelägna, oavsett om någon ansvarig för oljeutflödet kunnat anträffas eller icke.

Brandkårerne är beredda till *snabb utryckning*. I städerna har de ofta

möjlighet till samband genom radio med sina egna och andra kommunala förvaltningars olika enheter. Då brandkåren genom sin verksamhet erhållit viss erfarenhet av ingripanden mot oljeskador har den på en del håll kommit att, åtminstone i det första skedet, bli sambands- och ledningsorgan vid sådana ingripanden. I några oljehamnar har hamnförvaltningarna ordnat bevakning av vattenområdet, varigenom brandkåren eller hamnpersonal, där den har jourtjänstgöring, snabbt kan tillkallas. På byggnads- eller gatukontoren har i allmänhet icke vidtagits särskilda anordningar för att snabbt kunna ingripa vid oljeutflöden. På några håll kan emellertid personal med slamsugningsbilar tillkallas även efter arbetstidens slut. Avloppsverken har stundom jourtjänstgörande personal för undersökning av avloppsledningar och i avloppsreningsverken sker ofta kontinuerlig tillsyn.

Utredningen har tillskrivit 25 oljesaneringsföretag och hemställt om uppgift bl. a. beträffande deras möjligheter till snabb utryckning och tillgång till personal och specialutrustning. Tio företag har svarat och därvid uppgivit att de har ständigt telefonjour.

Oljeraffinaderierna har i allmänhet personal ständigt tillgänglig som kan lägga ut länsor.

Särskild *utrustning* för användning vid oljeutflöden finns blott i mycket begränsad omfattning. Ett tjugotal kommuner i landet har anskaffat snabblänsor. Längden på de länsor kommunerna disponerar varierar från 50 m upp till 300 m. Några kommuner uppger sig planera inköp av länsor. Dessutom finns på en del håll timmerlänsor. Ett mindre antal kommuner har anskaffat kemikalier och besprutningsaggregat. Materiel, som kan användas för ingripande vid oljeutflöden, finns ofta tillgänglig vid de kommunala förvaltningarna. Vid byggnads- eller gatukontor finns sålunda, åtminstone i större kommuner, grävmaskiner, pumpar och lastfordon. Flera kommuner har även slamsugningsbilar. Tillgång till spadar, skyfflar, sågspån, grus, virke och tomfat med mera dylikt finns helt naturligt regelmässigt.

I svaren på utredningens frågor till oljesaneringsföretagen uppges att de har erforderlig utrustning för oljesanering, såsom tankbilar, pumpar, kemikalier och, i ett par fall, snabblänsor.

Utrustning har anskaffats för företag där olja användes i stor omfattning. Så har ett tjugotal företag — raffinaderier, oljebolag, varv samt järn- och cellulosaindustrier — anskaffat snabblänsor. I en del fall disponeras dessa av brandkåren i orten. Även staten har, genom vattenfallsstyrelsen och överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, anskaffat snabblänsor för vissa statliga anläggningars behov. Hos oljeföretagen finns härutöver i allmänhet tillgång till tankbilar och pumpar för uppsugning av olja.

Kommunerna saknar så gott som helt *personal*, som är särskilt utbildad för ingripande vid oljeutflöden. I kommuner, där länsor ingår i utrustningen, har personal vid brandkåren och ibland även hamnpersonal förvärvat erfarenhet i utläggning av dem. Den kunskap som finns om medel och me-

toder beträffande borttagande av olja i vattenområden, marklager, byggnader, avloppsledningar m. m. torde i huvudsak ha förvärvats genom de erfarenheter som vunnits vid tidigare ingripanden. Oljesaneringsföretagen har uppgivit, att de har fast anställda arbetsledare med erforderlig utbildning för oljesanering. Därutöver anlitas vid behov tillfälligt anställd arbetskraft.

Beträffande kommunernas *kostnader* under femårsperioden 1959—1963 för anskaffande av länsor och för ingripanden i anledning av oljeutflöden må följande vara att anföra. Kostnaderna för anskaffande av snabblänsor synes vanligen ha uppgått till mellan 10 000 och 15 000 kr. Några städer och köpingar och så gott som alla de hörda landskommunerna har uppgivit att de icke haft några kostnader eller i vart fall endast obetydliga sådana för ingripanden vid oljeutflöden. I andra städer och köpingar har kostnaderna för ingripanden under den ifrågavarande tidsperioden varierat från några tusen kronor upp till omkring 125 000 kr. I ett fall, då ett vattenområde samt vass och stränder förorenats av olja och motåtgärderna insatts sent, uppgick kostnaderna för erforderliga saneringsåtgärder till 90 000 kr. Vid bedömningen av kostnadsuppgifterna bör beaktas att man ofta icke torde ha räknat med avlöningskostnader för den kommunalanställda personalen.

Utredningens överväganden och förslag

1. Allmänna synpunkter

Såsom den tidigare framställningen visat har oljeförbrukningen här i landet under senare år kraftigt ökat. Den genomsnittliga årliga ökningen under åren 1954—1964 var 9 %. Utslaget på varje svensk blev förbrukningen 1964 över 2 400 l. Endast i USA och Kanada var förbrukningen större. Som drivmedel till våra 1,7 milj. bilar åtgår mycket bensin och motorbrännolja och för smörjning av motorerna erfordras betydande kvantiteter smörjolja. Den största mängden olja åtgår emellertid för uppvärmning av våra bostäder och arbetsplatser samt för industriell drift. Eldningsoljornas andel av den totala oljekonsumtionen utgjorde år 1964 över två tredjedelar. Antalet underjordiska cisterner för eldningsolja är, som tidigare nämnts, mycket stort. Det kan uppskattas till mellan 300 000 och 400 000 med en lagringskapacitet av mellan 1 och 2 milj. m³. Härtill kommer bl. a. jordbrukets ovanjordscisterner för traktorbränsle, vilkas antal är omkring 73 000. Tankbilarnas antal torde uppgå till mellan 1 000 och 1 500 och järnvägstankvagnarnas till ungefär 3 000, medan antalet besinservicestationer är omkring 5 500.

Det kan icke undvikas att olja i vissa fall kommer lös. Det sker i samband med transporter till Sverige och inom landet, från förvaringsställena för oljan, i anslutning till förbrukningen och vid undanskaffande av obrukbara rester. Ökningen av förbrukningen innebär, att risken för oljeutflöden och därmed följande olägenheter också fortlöpande växer.

Utflöden av olja under transporter till Sverige och över huvud taget från fartyg sker mestadels till havs eller på andra öppna vatten. Möjligheterna att ingripa för att förhindra att på sådana vattenområden löskomna olja orsakar skada och olägenhet är mycket begränsade med de kunskaper om oljan som i dag finns. Den löskomna oljan får i allmänhet stor utbredning och den kan icke inringas medelst länsor. Väderleksförhållandena lägger ofta också hinder i vägen härför. Metoden att med användande av tunga mineral i pulverform sänka oljan till botten har prövats men hittills knappast i större skala. Uppgift föreligger emellertid om att i ett hamnområde ett 10 000 m² stort oljebälte med denna metod sänkts till botten. Lämpligheten av ett sådant förfarande kan dock allvarligt ifrågasättas. Det är nämligen, såsom förut angivits, ej klarlagt om icke sänkningen medför skada på bottenvegetation och djurliv. Dessutom kan olja komma att flyta upp

igen. Annan metod att redan ute på havet oskadliggöra oljan har ännu icke utexperimenterats. När oljan närmar sig land kan det ibland vara möjligt att åtminstone delvis fånga upp den i utlagda tång- eller halmvallar, som sedan bortförs. Någon gång kan det vara möjligt att slussa in oljan i en vik, där den kan koncentreras och sugas upp. Det är ej överallt lika angeläget att kunna få håll på oljan och bortskaffa den. Vid de ställen, där kusten är stenig och icke utnyttjad för fiske, bad eller annat ändamål, torde motåtgärder i de flesta fall knappast bli aktuella. En av verkningarna av löskommen olja på havet är de skador den åsamkar sjöfåglarna. Ingripande ur djurskyddssynpunkt — som i brist på andra möjligheter främst måste inriktas på avlivning av skadade fåglar — framstår som önskvärt.

Med hänsyn till de begränsade möjligheterna till ingripande för att avvärja skada från på öppna havet löskommen olja är behovet av särskilda beredskapsåtgärder i syfte att hindra skada eller minska skadeverkningarna från sådan olja relativt litet. Ingripande kan som regel ske först när oljan närmar sig land och då för övrigt blott i vissa fall. Den mera allmänna beredskapsåtgärd, som kan ifrågasättas vid oljeutflöde till havs, är att varning lämnas i fråga om de strandområden där oljan kan antas komma att flyta i land. Den åtgärd det skulle vara fråga om att vidtaga skulle alltså vara att söka uppspara oljeflaket och sedan hålla det under uppsikt. Med hänsyn till att oljeflaket med växlande ström- och vindriktning länge kan flyta fram och tillbaka och så småningom uttunnas och sönderdelas skulle dock en verkligt effektiv uppsikt kräva stora insatser och dra betydande kostnader. Dessa torde vara av den storlek att åtgärder av antydd omfattning icke kan ifrågakomma annat än i undantagsfall. Sådan uppsikt som kan ske med rimliga kostnader bör däremot genomföras. Ingripande för att avliva oljeskadad fågel ute till havs torde vara förbundet med sådana kostnader och svårigheter av praktisk art att en dylik åtgärd, trots de starka skäl ur djurskyddssynpunkt som kan åberopas till förmån därför, knappast kan komma i fråga annat än undantagsvis. Däremot bör övervägas huruvida och i så fall på vilket sätt åtgärder i djurskyddets intresse på och invid stränderna, främst avlivning av skadad sjöfågel, bör vidtas.

Inträffade oljeutflöden till havs är, såsom framgår av vad tidigare anförts, föremål för uppmärksamhet främst av tullens kustbevakning samt lots- och fyrpersonalen. Iakttagelser om oljefläckar noteras, vissa undersökningar görs för att söka fastställa varifrån oljan härrör och rapporter avlämnas till olika organ i land. Syftet med denna verksamhet går väsentligen ut på att utreda huruvida någon kan ställas till ansvar för ett inträffat oljeutflöde och att genom ingripande mot överträdelser av oljeskyddslagen verka för att dess bestämmelser efterlevs. En intensifiering av åtgärderna för att åstadkomma att oljeskyddslagens regler följs kan i och för sig vara önskvärd och torde vara av betydelse för att förhindra olagliga oljeuttömningar. Av vikt är att de iakttagelser, som görs vid den övervakningsverk-

samhet som nu pågår och som är ägnade att varna för hotande oljeförorening av stränder, också kommer till de berördas kännedom. Som framgår av vad som sagts i andra avsnittet av kapitel 4 råder viss oklarhet och osäkerhet i detta hänseende. En bättre ordning synes kunna åstadkommas. Utredningen skall i det följande närmare behandla detta spörsmål. Frågan om intensifiering av åtgärderna för att ertappa dem som bryter mot oljeskyddslagen får däremot anses falla utanför utredningens uppdrag.

Det är mycket svårt att få en uppfattning om mängden olja, som vid förvaring, transporter och annan hantering av olja på land, kommer lös eller spills. Även om vad som vid varje tillfälle eller på samma ställe utflödar i och för sig är obetydligt, kan det sammanlagt komma att röra sig om avsevärda kvantiteter. Enligt vad utredningen kunnat få fram torde oljeutflöde och oljespill vid oljans förvaring och transport i land kunna, med en mycket grov uppskattning, beräknas sammanlagt årligen utgöra mellan 2 000 och 4 000 m³.

Bland de skador i land löskommen olja kan åstadkomma är, som tidigare nämnts, skadorna på vatten, avsett att användas för konsumtion, de allvarligaste. Att beakta är att också konsumtionen av vatten fortlöpande ökar och att därmed angelägenheten att skydda vattentillgångarna växer. Anläggningar för gemensam vattenförsörjning blir allt vanligare. I städerna och i många andra orter sker vattenförsörjningen från sådana anläggningar. En oljeförorening av det vatten, grund- eller ytvatten, som används i en dylik anläggning, är naturligtvis mycket allvarligare än förorening genom olja av vattnet i någon enstaka brunn. Icke minst är vattnet i våra grusåsar utsatt för allvarlig risk att förorenas genom den oljelagring som förekommer i dem eller i deras närhet. Vid en undersökning åren 1960—1961 i Kronobergs län konstaterades att en stor mängd eldningsolja och bensin förvarades i cisterner direkt i jord — underjordscisternerna utgjorde 78 % av alla — på mycket kort avstånd från samhällenas vattentäkter ävensom att cisternernas ålder i vissa fall motiverade omedelbara åtgärder från hälsovårdsnämndernas och byggnadsnämndernas sida.

Som framgått av de i det föregående angivna exemplen har vattenförsörjningen av hela samhällen vid flera tillfällen allvarligt hotats genom läckage från underjordiska oljecisterner eller från läckande cisterner ovan jord. Det har även inträffat, att gemensamma vattentäkter och åtskilliga enskilda vattenbrunnar måst överges, sedan grundvattnet på platsen blivit förorenat av olja.

Antalet redovisade oljeutflöden har i åtskilliga kommuner varit stort. I andra kommuner har kända oljeutflöden varit förhållandevis få och i en del landskommuner inga alls. Stegringen av oljeförbrukningen måste antas medföra ökade risker för oljeutflöden, och skadorna kan till följd av den växande vattenkonsumtionen från gemensamhetsanläggningar väntas få

allvarligare konsekvenser än tidigare. Härtill kommer att antalet underjordiska cisterner, som nått sådan ålder, tio år eller mer, att faran för läckage blir överhängande, är stort och för varje år växer. I svaret från en av de tillfrågade kommunerna uppges att av 71 större olje- och bensinanläggningar hos industrier, bensinstationer, bilverkstäder, skolor, sjukhus m. fl. ej mindre än 40 anläggningar uppvisade sådana brister att oljeutflöde kunnat uppstå med allvarliga skador på reningsverk och recipient som följd.

Av vad utredningen tidigare anfört framgår att det mött svårigheter att få en fullgod bild utav frekvensen av oljeutflöden och av de skador de åstadkommer. Någon egentlig statistik finns ej, vare sig i fråga om antalet inträffade fall då olja kommit lös eller beträffande arten och storleken av uppkomna skador. De uppgifter som stått till buds är i stor utsträckning kasuistiska och deras bevisvärde är därför begränsat. Trots att det sålunda icke varit möjligt för utredningen att åstadkomma den kartläggning av förhållandena som i och för sig skulle varit önskvärd, har utredningen blivit övertygad om att de problem löskomna olja förorsakar är avsevärda och att det är påkallat att söka finna en ordning varigenom skadeverkningarna i möjligaste mån begränsas.

När ett oljeutflöde inträffar, är det i regel nödvändigt att man utan dröjsmål vidtar åtgärder för att få den löskomna oljan under kontroll. I hamnar och på andra begränsade vattenområden måste den inringas, från mark, där skada kan uppstå, måste den ofta snabbt avlägsnas genom bortschaktning eller urtvättning av förorenad jord och i byggnader och avloppsanläggningar måste den uppsugas. För att nödvändiga åtgärder skall bli vidtagna erfordras tillgång till utbildad personal och lämplig utrustning. Svaren på utredningens frågor ger vid handen att det som regel icke finns någon organisation eller planläggning för ett snabbt och ändamålsenligt ingripande vid oljeutflöden. Tillgången på utbildad personal och lämplig utrustning kan ej sägas vara tillfredsställande. Stundom har man förhållit sig helt passiv vid inträffade oljeutflöden. I andra fall har man fått tillgripa improviserade åtgärder.

Med hänsyn till de allvarliga skadeverknings som kan följa av ett oljeutflöde framstår såsom betydelsefullt att det finns en planläggning av de åtgärder som skall vidtas och en organisation för att genomföra åtgärderna. Betydelsen härav är så mycket större som ett dröjsmål med ingripandet, om så blott på en eller annan timma, i ogynnsamma fall kan göra att svårigheterna att hejda oljans spridning ökar och att skadorna blir allvarligare och mer kostsamma att bota. Behovet av en beredskap på området vitsordas också av flera kommuner.

Frånvaron på de flesta håll av en beredskap som medger att väl planlagda åtgärder utan dröjsmål kan vidtas i händelse av oljeutflöde måste uppfattas som en allvarlig brist. Denna blir allt påtagligare allteftersom riskerna för skador ökar och dessa tenderar att bli mera förödande än hit-

tills. Det är därför, enligt utredningens mening, nödvändigt att en beredskap på detta område kommer till stånd. Behovet av en beredskap är uppenbarligen icke lika påtagligt överallt. När det gäller orter, där oljeförbrukningen är ringa, synes kunna övertäckas av avkall på beredskapskravet.

Om det sålunda framstår som erforderligt med en ordning som säkerställer att ingripande mot löskommen olja sker, uppkommer frågan hur detta lämpligen skall åstadkommas. Denna fråga synes böra bedömas i första hand mot bakgrunden av spörsmålet under vilka omständigheter det är motiverat att samhället ser till att — genom föreskrifter för enskilda eller genom direkta egna insatser — erforderliga skyddsåtgärder blir vidtagna.

För att ett samhällligt ansvar i nyss angiven mening skall föreligga bör krävas, att fara är för handen att olja, som kommit lös, skall förorsaka skada av viss betydenhet. Kan möjligen uppkommande skada väntas bli obetydlig, exempelvis därför att den löskomna oljan utgör en helt liten kvantitet, kan skäl för ett samhällligt ansvar knappast föreligga. Det samma får anses gälla om faran för att skada skall uppstå är mycket liten, t. ex. därför att risken för att den löskomna oljan skall spridas vidare är praktiskt taget obefintlig. För ett samhällligt ansvar torde vidare böra krävas att den föreliggande faran icke är alltför avlägsen. Har å andra sidan skada redan uppkommit — båtar har exempelvis blivit nedsmutsade — kan denna omständighet icke i och för sig anses utgöra anledning för ett samhällligt ansvar på detta område. Åtgärder som endast har till syfte att bota en inträffad skada har samhället knappast anledning att vidtaga. Annorlunda ställer sig saken om åtgärden tillika tillgodoser syftet att avvärja eller minska ytterligare skadegörelse eller fara därför. Anledning för samhället att svara för att ingripande mot löskommen olja sker får anses föreligga så länge som fara är för handen att oljan skall orsaka skada som ej är obetydlig.

Skäl för ett samhällligt ansvar synes föreligga, även om det som hotas med skada icke är saker eller fast egendom som är föremål för direkt användning eller hävd. Också ett hot mot sådana naturtillgångar som vilda djur och växter samt vattentillgångar motiverar att samhället ingriper.

Karaktären och vikten av det intresse som hotas med skada måste antas påverka bedömningen av frågan huruvida den hotande skadan kan anses vara av tillräcklig betydenhet för att samhället bör ingripa. Är det ett allmänt intresse som hotas, torde som regel redan en ganska ringa skada böra föranleda ingripande. Hotas däremot endast en enskild persons egendom — risk för spridning antas ej föreligga — ligger närmare till hands att betrakta även en något större skada som ej betydande; hur den enskilde förfar med sin egendom bör — så länge han ej åstadkommer olägenhet för annan — i princip vara hans ensak.

Sammanfattningsvis torde kunna sägas att förutsättningarna för att samhället skall ha anledning att — genom föreskrifter eller ålägganden för den enskilde eller genom egna åtgöranden — ingripa är att det föreligger en ej alltför avlägsen fara för att löskommen olja skall förorsaka skada, som ej är obetydlig, på fast eller lös egendom eller på naturtillgång.

När det gäller att avgöra på vem uppgiften att ingripa med åtgärder i det särskilda fallet skall läggas, har man att välja mellan den enskilde, staten och kommunerna. Till förmån för att uppgiften läggs på den enskilde och då främst innehavaren av den fastighet, där den löskomna oljan finns, talar bl. a. den omständigheten att han ofta torde vara den som först observerar oljeutflödet och därför snabbast kan ingripa. Vidare torde skada i första hand drabba hans egendom, varför han borde vara närmast till hands att söka avvärja skadan. Emot en sådan ordning talar att den enskilde oftast torde sakna resurser för en effektiv insats. Dessutom torde den enskilde ofta ej ha möjligheter att ingripa så snabbt som är önskvärt. Garantier föreligger sålunda icke för att tillräckliga åtgärder verkligen blir vidtagna i tid. Det är vidare ej säkert att oljan härrör från anordning å den fastighet, där den observeras. Att ålägga ägaren till denna fastighet skyldighet att ingripa skulle medföra att han får svara för kostnaden, i vart fall primärt men kanske också slutligen, om man icke kan finna någon som är ansvarig för utsläppet. Det kan ifrågasättas om det är rimligt att generellt ålägga den enskilde ett sådant ekonomiskt ansvar. I vissa fall torde emellertid skäl föreligga för att enskild bör hålla erforderlig beredskap och ingripa med åtgärder. Det är nämligen icke helt ovanligt och kan icke anses anmärkningsvärt, att en förpliktelse att underkasta sig vissa bördor läggs på företag med verksamhet, som medför särskilt stora risker för skada. En sådan tankegång ligger bakom föreskriften i 8 § brandlagen om skyldighet för ägare eller innehavare av byggnad, upplag eller annan anläggning att vidtaga och bekosta vissa åtgärder för att trygga sin egendom mot brand. Skäl synes föreligga att företag, vilka bedriver en verksamhet som medför särskild fara för oljeutflöde, kan åläggas att hålla en beredskap och att ingripa med åtgärder i anledning av oljeutflöde i verksamheten.

Staten har icke något organ på vilket lämpligen kan läggas uppgiften att praktiskt ingripa vid oljeutflöde. Uppgiften är icke heller av den karaktären att det faller sig naturligt att staten svarar för den. På staten vilar endast i vissa begränsade hänseenden räddningstjänst, nämligen sjöräddning, ambulans- och räddningsflygning samt fjällräddning.

Kommunerna har uppgifter av liknande karaktär som dem vilka föranleds av oljeutflöden. Redan med hänsyn till dessa uppgifter är kommunerna ofta direkt berörda av ett inträffat oljeutflöde. Så må framhållas, att kommunerna har ansvaret för brandväsendet. I den mån ett oljeutflöde medför risk för brand är alltså kommunens brandkår redan på grund härav skyldig

att ingripa. Enligt hälsovårdsstadgan ankommer det på kommun att handha den allmänna hälsovården inom kommunen. Häri ingår skyldighet att tillse att tillgång finns på gott konsumtionsvatten samt att sanitär olägenhet ej uppstår genom förorening av vattnet eller genom bristande renhållning eller på annat sätt. Ansvaret för att avloppsförhållandena är ordnade på ett sanitärt tillfredsställande sätt vilar också på kommunerna. Enligt lagen den 14 december 1956 om skyldighet att renhålla gata m. m. är huvudprincipen vidare den att renhållning i stad inom stadsplanlagt område åvilar staden. Härigenom kan staden vara skyldig att undanskaffa eller på annat sätt oskadliggöra på gata eller annan allmän plats löskommen olja. Härutöver föreligger skyldighet för vissa kommunala hamnar att ha anläggning för mottagande av oljehaltig blandning från fartyg. Föreskrifter har, som tidigare nämnts, också utfärdats, som medför att i oljehamn skall finnas tillgång till länsa och utrustning för undanskaffande av utrunnen brandfarlig vätska. Härtill kommer att vid oljeutflöden ofta något kommunalt intresse skadas. I sådana fall är kommunen också i egenskap av skadelidande direkt berörd.

Vad sålunda anförts talar för att ansvaret för den nu avsedda beredskapen läggs på kommunerna såsom en obligatorisk uppgift. För övrigt är uppgiftens natur sådan att det är svårt att finna andra än kommunerna som är lämpliga att bära ansvaret för beredskapen. Svaren från de av utredningen hörda kommunerna visar också att de funnit sig böra ingripa vid olika inträffade oljeutflöden. Uppgiften är till sin natur sådan att den redan nu måste anses ligga inom den kommunala kompetensen. Utredningen har därför stannat för att uppgiften att ordna en beredskap och ingripa med åtgärder vid oljeutflöden lämpligen bör läggas på kommunerna såsom en obligatorisk kommunal angelägenhet. Med kommun avses, som av sammanhanget framgår, de borgerliga primärkommunerna. Municipalsamhällena avses icke skola ha någon uppgift på området.

För att kommunerna skall kunna fullgöra sin uppgift att ingripa vid oljeutflöden erfordras, att de håller en sådan personell och materiell beredskap, som tillfredsställer skäligen anspråk på trygghet mot skada av löskommen olja. En utryckningsstyrka skall sålunda inom en efter varje kommuns förhållanden och de tänkbara riskerna för oljeutflöde m. m. rimlig tid kunna ingripa med erforderlig materiel och göra en effektiv insats. Hur lång insattiden, dvs. tiden från det personalen larmas till dess den börjar bekämpa oljan, skall vara, kan icke bestämmas generellt vare sig för tätorter eller för landsbygd. Av betydelse för hur lång insattid som kan anses godtagbar blir bl. a. storleken av den oljelagring och oljehantering som förekommer i kommunen samt belägenheten och beskaffenheten av de anordningar, som kan förorsaka skada, och av de föremål och de tillgångar av olika slag som kan skadas. Andra omständigheter av betydelse i detta sammanhang är kom-

munens areal och kommunikationer samt andra på faran för skada och bekämpningsmöjligheterna inverkan omständigheter. De nu nämnda förhållandena skall ställas i relation till de ekonomiska resurser som står kommunen till buds. Inom varje kommun får, såsom på brandväsendets område, göras en bedömning av vad som på det föreliggande området är erforderligt och möjligt.

Det ligger i sakens natur att flera kommuner kan samarbeta. Det kan icke anses nödvändigt att en beredskapsstyrka är tillgänglig i varje kommun. Större krav bör ej ställas än att med rimlig grad av säkerhet ingripande kan ske inom tillräckligt kort tid. Även om ett snabbt ingripande är av betydelse, är dock behovet av skyndsamhet som regel ej större än att utryckning från en grannkommun måste anses ske tillräckligt snabbt. Lika stor skyndsamhet som vid brand är i allmänhet ej påkallad.

Av den förut återgivna stickprovsundersökningen framgår att i flera kommuner av landsbygdskaraktär inga eller också få och obetydliga oljeutflöden inträffat. Det kan anses att i vissa kommuner risken för skador i detta hänseende är obetydlig. Att ålägga alla kommuner att hålla egentlig beredskap synes därför vara att gå längre än vad som är påkallat. Möjlighet för kommuner att erhålla befrielse härifrån bör sålunda finnas.

I detta sammanhang må också framhållas att hinder ej bör möta att kommun samarbetar med enskilt oljesaneringsföretag, exempelvis så att enligt avtal, som kommunen ingår med företaget, detta svarar för beredskapen. Liknande samarbete bör också kunna upprättas med sådant företag som, enligt vad i det föregående sagts, på grund av sin verksamhet åläggs att hålla beredskap för egen del.

En särskild fråga är huruvida det bör fastslås på vilket sätt kommun, som själv ombesörjer beredskapen, skall organisera denna, eller om denna fråga lämpligen bör överlåtas till kommunens eget bedömande. Åtskilliga skäl talar för att brandkåren är det kommunala organ som är bäst lämpat att handha beredskapsuppgiften. Den har ständig larmberedskap och kan snabbt rycka ut. Till stöd för brandkårens lämplighet kan åberopas, att de kommuner, som anskaffat länsor, ofta låtit dessa omhänderhas och utläggas av brandkåren. Situationen har för övrigt mer och mer blivit den att brandkåren kommit att anlitas i nödlägen, även om dessa ej har samband med brand. Vid studiet av de förfaringssätt som praktiseras vid inträffade oljeutflöden i de av utredningen tillfrågade kommunerna framgår emellertid, att brandkåren — även om den efter larm snabbt kan vara verksam för en till tiden begränsad första insats med att lägga ut länsor och kasta upp vallar till förhindrande av oljans spridning m. m. — likväl icke kommit att ensam ombesörja oljeskadebekämpningen. Sålunda ingriper ofta personal från bl. a. hamnmyndighet eller byggnads- eller gatukontor. Det hittillsvarande förfarandet har sålunda växlat rätt mycket, antagligen främst beroende på skilda lokala förhållanden. Till stöd för att brandkåren skulle

svara för beredskapen kan åberopas att härigenom skulle bl. a. ernås en enhetlig och fast organisation. Framhållas må dock att även med en sådan ordning ett nära samarbete skulle krävas mellan brandkåren och sådana andra organ i kommunen, vilka berörs av ett oljeutflöde.

Vid tagande av ståndpunkt i detta spörsmål har utredningen ansett, att de lokala förhållandena är så växlande att det lämpligen bör överlåtas åt de enskilda kommunerna att själva bestämma hur beredskapsorganisationen i kommunen skall vara inrättad. För denna ordning talar också de förut berörda möjligheterna för kommun att fullgöra beredskapen genom att uppdraga åt annan kommun, saneringsföretag eller annat företag att svara för den. Brandkåren torde emellertid regelmässigt, på det ena eller andra sättet, böra medverka i den beredskapsorganisation, som skall skapas. Vilken ställning den där skall ha beror av förhållandena i varje särskild kommun. Ibland kan det befinnas naturligt att brandkåren tilläggs den ledande funktionen, ibland kan denna funktion böra tilläggas hamnmyndighet, hälsovårdsnämnd, byggnads- eller gatukontor eller annat organ. Det torde under alla förhållanden böra eftersträvas att beredskapsstyrkan erhåller en så allsidig sammansättning att tillräcklig sakkunskap beträffande lämpliga medel och metoder för ingripande alltid finns representerad.

När det gäller den materiella beredskapen torde, som tidigare framhållits, åtskillig materiel finnas tillgänglig hos de olika kommunala organen. Vid planerandet av beredskapen får tillses att erforderlig materiel finns och lätt kan åtkommas av beredskapsstyrkan. För beredskapen särskilt anskaffad materiel, såsom länsor, pumpar och kemikalier, skall naturligtvis också förvaras så att den är lätt åtkomlig. Beredskapsstyrkan måste vidare vara så sammansatt att den inrymmer personal som är väl förtrogen med materielns funktion och skötsel.

Det förhållandet att oljeskyddsberedskapen och ansvaret för att erforderliga åtgärder blir vidtagna läggs på kommunerna innebär ej att staten helt befrias från uppgifter i sammanhanget. För de åtgärder, som på grund av oljeutflöde kan vara erforderliga ute till havs, synes icke lämpligen andra organ än statliga kunna komma i fråga. På statliga organ bör vidare ankomma att utöva tillsyn över att oljeskyddsberedskapen är tillfredställande ordnad, att följa utvecklingen på oljeskyddsområdet samt att meddela råd och anvisningar.

Med den uppläggning av beredskapen som förordats i det föregående torde annat icke kunna ifrågakomma än att kommunen får svara för kostnaderna för den fortlöpande beredskapen. Hit är att hänföra utgifter såväl för inköp och underhåll av materiel som för den personella beredskap, som kan vara påkallad. Utgifterna för materiel är — enligt vad som framgår av vad som sägs i det följande — relativt små. Kostnaden för beredskapen i personellt hänseende är svårare att ange. Om samordning sker med annan

beredskap, t. ex. på brandväsendets område, bör dock också kostnaderna för den personella beredskapen bli låga. De sammanlagda kostnaderna kan antas bli så begränsade att redan på den grunden anledning saknas att närmare överväga huruvida någon form av statsbidrag skulle kunna tänkas ifrågakomma beträffande kostnaderna för beredskapen.

Har oljeutflöde inträffat och ingripande av kommunalt organ gjorts, uppkommer ofta nog särskilda kostnader för kommunen. Fråga blir då huruvida kommunen skall äga att utkräva dessa särskilda kostnader av den som är ansvarig för utflödet. Läget torde mycket ofta vara det att enligt gällande civilrättsliga regler någon annan än den skadelidande har att slutligen svara för den skada utflödet förorsakat, däri inbegripet kostnaderna för av utflödet föranledda skyddsåtgärder. Så är t. ex. händelsen om någon förfarit vårdslöst och därigenom orsakat utflödet. Stundom kan måhända ersättningskyldighet grundas på grannelagsrättsliga regler. Anledning synes icke finnas att låta den omständigheten att kommunen åläggs en beredskapsplikt medföra, att om annan än den skadelidande enligt civilrättsliga regler nu har att svara för följderna av ett oljeutflöde eller oljeutsläpp, denne blir befriad från ansvaret. Kommun bör därför äga att kräva åter de utgifter den direkt fått vidkännas vid ett ingripande. Regressrätt torde däremot rimligen icke höra föreligga mot skadelidande med mindre denne till följd av eget vållande eller annan allmän civilrättslig grund har att bära det slutliga ansvaret. Enbart det förhållandet, att en person hotas av skada och därför behöver hjälp samt får sådan av kommunen, skall alltså ej berättiga denna att utfå ersättning av honom för sitt ingripande. Det kan icke anses ankomma på utredningen att i vidare mån än som skett ange de fall då rätt för kommunen att utfå ersättning skall föreligga. Frågan härom får lösas enligt gällande civilrättsliga normer. I de fall ersättningskyldighet icke föreligger för någon får kommunen slutligen stå också för kostnaden för verkställda ingripanden.

Ibland inträffar att löskommen olja orsakar skador, som drabbar en så vid personkrets, att man kan tala om en katastrof. De som drabbas av sådan skada torde ofta sakna all anknytning till det förhållande som orsakat skadan. Möjligheten att utfå ersättning kan vara stängd. I sådana fall kan det vara skäligt att statsmakterna biträder med ekonomisk hjälp i den utsträckning som omständigheterna påkallar. Denna fråga behandlas närmare i det följande.

Utredningen har gjort ett försök att uppskatta storleken av de kostnader som själva beredskapen kan komma att medföra i fråga om anskaffning av materiel. I första hand har därvid räknats med utgifter för inköp av länsor. Kostnaden för kemiska förstöringsmedel har icke medtagits. Denna kostnad

är svår att ange. Medlen i fråga torde för övrigt böra anskaffas för en större regions behov. Det har förutsatts att i kommunerna finns tillgång till sådan materiel, som är erforderlig vid skador i mark, såsom grävmaskiner, lastfordon, tankbilar och småredskap, dvs. spadar, skyfflar, spett, hinkar osv. Vid kostnadsberäkningen har utredningen utgått från behovet i tre typer av städer, nämligen en medelstor importhamn, Uddevalla, en insjöhamnstad med relativt stor oljetrafik, Lidköping, och en inlandsstad utan hamn men med relativt stor oljeförbrukning, Borås. Kostnaden för nyanskaffning av materiel kan, på sätt närmare framgår av uppställningen å s. 71, i städer av Uddevallas typ uppskattas till 39 500 kr., i städer i av Lidköpings typ till 19 000 kr. och i städer av samma typ som Borås till 16 500 kr. Beräkning av kostnaderna för de största oljehamnarna, Göteborg, Malmö, Norrköping, Nynäshamn, Stockholm och Sundsvall, har icke gjorts. Här råder speciella förhållanden.

Med den av utredningen föreslagna ordningen att beredskapen läggs på kommunerna såsom en obligatorisk uppgift torde böra följa att det i en särskild lag fastslås att de har tillagts denna uppgift. I lagen bör meddelas närmare regler beträffande beredskapens utövande. Utredningen har utarbetat förslag till lag i ämnet jämte tillämpningskungörelse, vilka närmare behandlas i det följande.

För att beredskapen mot oljeskador skall fungera på ett tillfredsställande sätt erfordras att vissa praktiska åtgärder, utöver de tidigare berörda, vidtas. En sådan åtgärd är anordnade av utbildning för den personal, främst arbetsledare, som skall ingå i beredskapsorganisationen. Personalen bör bibringas kunskap om de metoder och medel som lämpligen bör komma till användning för att förhindra att löskommen olja förorsakar skada.

Nära sammanhängande med utbildningen är frågan om forskning på området. Sådan bedrivs nu i endast begränsad omfattning här i landet. Det är i och för sig angeläget att ytterligare forskning kommer till stånd rörande bl. a. användningen av kemiska bekämpningsmedel. För närvarande råder stor osäkerhet beträffande dessa medels verkningar. Frågan om forskning kan emellertid icke anses falla inom utredningens uppdrag. Utredningen har därför ansett sig sakna anledning att närmare ingå på spörsmålet under vilka former och i vilken utsträckning en sådan forskning bör bedrivas.

Möjligheterna att slutligen bli av med använd olja, dvs. spillolja, och oljerester från cisterner utan att olägenheter uppkommer beror ofta på om det inom kommunen vidtagits någon anordning för att oskadliggöra oljan. I regel är de anordningar som finns av primitiv beskaffenhet. Oftast utgörs de av öppna gropar, där olja samlas och antänds. Eftersom förbränningen är ofullständig, medför detta förfarande som regel olägenheter för omgivningen. I flera kommuner vägrar man därför att ta emot oljan.

Det är uppenbarligen nödvändigt att de svårigheter som sålunda är förknippade med oljans omhändertagande och förstöring undanröjs.

Åtskilliga av de nu i korthet berörda frågorna kommer att närmare behandlas i särskilda avsnitt i det följande.

2. Tillsyn

I likhet med vad som gäller på bl. a. brandväsendets och hälsovårdens områden bör — såsom angivits redan i föregående avsnitt — tillsyn förekomma beträffande oljeskyddsberedskapen. Tillsynen bör omfatta såväl rådgivning som kontroll ur effektivitetssynpunkt. Uppgifterna bör fördelas mellan ett regionalt och ett centralt statligt organ. Det centrala organet bör, liksom på brandväsendets område statens brandinspektion, blott ha rådgivande och samordnande uppgifter, medan det regionala organet dessutom bör ha att ingripa med de åtgärder som kan erfordras för att säkerställa beredskapens effektivitet. Om det centrala organet anser åtgärder behövliga för att stärka beredskapen, får alltså framställning därom göras hos det regionala organet. Däremot bör ankomma på det centrala organet att genom cirkulär och meddelanden utfärda råd och anvisningar rörande beredskapen, materielanskaffningen, metodiken för ingripande mot olja i olika situationer m. m. För att möjliggöra tillsynen bör det åligga varje kommun, som icke erhållit befrielse från att hålla egentlig oljeskyddsberedskap, att underställa det regionala tillsynsorganet en oljeskyddsordning med närmare bestämmelser om beredskapens ordnande i kommunen. På det regionala organet bör vidare bl. a. ankomma att pröva frågor om befrielse från skyldighet att hålla egentlig oljeskyddsberedskap samt att granska och godkänna de samarbetsavtal som enligt vad förut sagts kan träffas. Närmare bestämmelser om oljeskyddsordning meddelas i tillämpningskungörelsen.

Den regionala tillsynen bör i första hand avse kontroll av att, om icke befrielse erhållits från skyldigheten att hålla egentlig beredskap, oljeskyddsordning upprättas och antas av kommunerna samt underställs tillsynsmyndighetens prövning ävensom att åtgärder i enlighet med oljeskyddsordningen vidtas. Underlåter kommun att antaga och inkomma med föreskriven oljeskyddsordning, bör tillsynsmyndigheten äga att själv upprätta sådan för kommunen. I de fall däremot, då kommun underlåter att vidtaga åtgärder enligt oljeskyddsordningen, bör myndigheten, om rättelse ej vinnes på annan sätt, äga förelägga kommunen lämpligt vite. Vidare bör ankomma på myndigheten att pröva frågor om åläggande för företag att hålla egen beredskap och att närmare bestämma dennas omfattning ävensom att tillse att föreskrivna åtgärder vidtas. Annan uppgift bör vara att pröva om avtal, som kommun ingått med annan kommun eller med saneringsföretag eller med företag, som ålagts att självt ombesörja beredskapsuppgifter, är sådant att det medger att tillräckliga och effektiva åtgärder kan vidtas inom skälig tid.

Myndigheten bör även ha att pröva och avgöra frågor om befrielse från skyldigheten att hålla egentlig beredskap.

Med hänsyn till de angivna med den regionala tillsynen förknippade administrativa uppgifterna framstår länsstyrelsen naturligen som den myndighet, på vilken dessa uppgifter bör läggas. Länsstyrelsen har redan motsvarande uppgifter beträffande bl. a. brandförsvaret och hälsovården. Till stöd för att utse länsstyrelsen till regionalt tillsynsorgan kan även åberopas att emellanåt inträffar fall av oljeutflöden som är av den omfattning, att inom ett större område en allmän samordning måste ske av möjligheterna att komma till rätta med situationen. Att i dylika katastroffall ledningen måste ankomma på länsstyrelsen framstår som naturligt.

Vid sin tillsyn över beredskapens effektivitet erfordras att länsstyrelsen biträds av befattningshavare på länsplanet, vilka med hänsyn till sin utbildning och verksamhet kan antas besitta särskilda kunskaper i frågor som är av betydelse för tillsynens utövande. Bland de i länsstyrelseinstruktionen angivna experterna åt länsstyrelsen synes närmast länsingenjören och länsbrandinspektören komma i fråga. På annat ställe i betänkandet föreslås att de skall erhålla viss kompletterande utbildning för de nya uppgifterna.

Enligt länsstyrelseinstruktionen handläggs ärenden rörande brandförsvaret å länsstyrelsens civilförvarssektion. Ärenden rörande hälsovård och andra därmed sammanhängande frågor, däribland vattenförsörjning och vattenvård, handläggs å socialektionen eller, där sådan ej finns, å allmänna sektionen. Å sistnämnda sektion handläggs vidare ärenden rörande brandfarliga varor. Enligt utredningens mening har tillsynsverksamheten i fråga om beredskapen mot oljeskador beröring främst med frågor om vattenförsörjning och vattenvård. Utredningen föreslår därför att tillsynen förläggas till socialektionen eller, där sådan ej finns, till allmänna sektionen.

Länsingenjören är chef för länsingenjörskontoret, vilket förutom av honom själv i regel består av två till fyra biträdande ingenjörer samt kontorspersonal. Han sorterar nu under väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vatten- och avloppsbyrån. Länsingenjören är länsstyrelsens expert i vattenvårdsärenden och kan erhålla föredragningsuppgifter i länsstyrelsen. I flera avseenden får länsingenjören betraktas som vatteninspektionens representant i länet. Länsingenjörskontor finns i varje län, dock att Stockholms län och Gotlands län har ett gemensamt kontor. I prop. 1965: 97 har framlagts förslag till riktlinjer för en gemensam organisation av naturvården, vattenvården och luftvården. Statens vatteninspektion, väg- och vattenbyggnadsstyrelsens vatten- och avloppsbyrå samt statens luftvårdsnämnd föreslås bli sammanförda med statens naturvårdsnämnd den 1 juli 1967. Naturvårdsnämnden blir härigenom central myndighet för hela naturvårdsområdet. Länsingenjörskontoren föreslås bli inordnade i länsstyrelserna vid samma tidpunkt. Riksdagen har godkänt förslaget.

Länsingenjörerna har enligt den för dem gällande arbetsordningen att

verka för en ändamålsenlig planering och utveckling på vatten- och avloppsområdet, varvid särskilt vattenvårdens intressen skall beaktas. De skall biträda länsstyrelserna och kommunerna i ärenden rörande översikts- och detaljplanering och därvid granska vatten- och avloppsutredningar ur tekniska och ekonomiska synpunkter. Bland deras uppgifter ingår vidare att verka för tillfredsställande skötsel av vatten- och avloppsanläggningar, att vid akuta vattenföroreningar medverka vid erforderliga undersökningar samt att tillhandagå kommuner och enskilda med råd och upplysningar i alla slags vatten- och avloppsfrågor. Länsingenjörernas uppgifter har till väsentlig del anknytning till hälsovårdsstadgan, vattenlagen, lagen om allmänna vatten- och avloppsanläggningar samt förordningen om brandfarliga varor.

Länsingenjörerna är i regel civilingenjörer med examen från avdelning för väg- och vattenbyggnad. De besitter alltså kunskaper i fråga om bl. a. hydrologi och geologi samt, i viss utsträckning, vattenkemi. Deras speciella insikter samt praktiska erfarenhet av vattenvård gör att deras medverkan vid tillsynen blir av stort värde. De bevakar för övrigt redan nu vattenvårdsfrågor, sammanhängande med förvaring av petroleumprodukter. Det bör åligga länsingenjör att i länsstyrelsen delta i handläggningen av ärenden rörande oljeskyddsberedskapen i länet och att biträda vid tillsynen över att beredskapen i fråga är tillfredsställande ordnad. Han bör vidare bistå beredskapsorganen i länet med råd och anvisningar i frågor av allmän betydelse för oljeskyddet och att, om det kan ske, jämväl biträda dem i akuta oljeskadefall.

Länsbrandinspektör har att i enlighet med sin instruktion och länsstyrelseinstruktionen biträda länsstyrelsen i frågor rörande länets brandförsvär. Han är alltså brandteknisk expert åt länsstyrelsen i dess verksamhet som beslutande myndighet i brandförsvärsärenden berörande såväl kommuner som enskilda. Han har vidare rådgivande uppgifter i förhållande till kommunerna. Länsbrandinspektörerna är i denna sin egenskap deltidsanställda statstjänstemän. Oftast är de tillika chefer för kommunala yrkesbrandkårer, i regel för den i residensstaden. De har god teoretisk utbildning och stor erfarenhet av brandförsvär och i samband därmed stående verksamhet.

Länsbrandinspektör bör medverka med råd och anvisningar och i övrigt biträda vid tillsynen över oljeskyddsberedskapen såvitt avser hans verksamhetsområde. De föreslagna nya arbetsuppgifterna torde icke få sådan omfattning att de bör föranleda ändring av länsbrandinspektörernas organisatoriska ställning.

Uppgifterna för *det centrala organet* bör, såsom förut nämnts, främst vara av rådgivande och samordnande karaktär. För fullgörande av dessa uppgifter blir ett viktigt åliggande för det centrala organet att följa utvecklingen på oljeskyddsområdet. Vårt vetande om oljans uppträdande i mark och vatten samt om de lämpligaste medlen och metoderna att ingripa mot den är

begränsat. Såväl utomlands som i vårt land pågår emellertid forskning på området. Det kan sålunda erinras om de i det föregående nämnda rapporterna, som upprättats för IMCO. Detta organ förses fortlöpande med upplysningar om de forskningsresultat, som i fråga om oljeföreningar till havs framkommer inom medlemsstaterna. IMCO sprider sedan dessa upplysningar till medlemsstaterna. Organet har tillsatt en särskild expertgrupp som biträder vid analysering och spridning av vunna rön. I vårt land har Ingenjörsvetenskapsakademiens oljeskadegrupp med ekonomiskt stöd från ett försäkringsbolag upprättat en rapport om oljeskador på yt- och grundvatten. Gruppen omfattar representanter för de kemiska, speciellt ytkemiska, och hydrologiska vetenskaperna. Intresset hos gruppen har särskilt varit inriktat på användningen av ytaktiva medel och gruppen har diskuterat ett undersökningsprogram beträffande användningen av sådana medel vid sanering av oljeskador. Vidare har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen bemyndigats att årligen ta i anspråk viss del av bidragsanslaget till vatten- och avloppsanläggningar för tekniska undersökningar inom området för kommunala sådana anläggningar. Bidragen har i stor utsträckning utgått till den under de tekniska högskolornas överinseende bedrivna forskningen. Bl. a. har bidrag beviljats för undersökning av oljans nedträngning i sand- och grusmaterial. På oljebolagens laboratorier bedrivs vidare viss forskning av betydelse i sammanhanget. Såsom på s. 57 anförts är det angeläget att ytterligare forskning på området kommer till stånd.

Bland det centrala organets åligganden bör ingå att samla uppgifter om framkomna forskningsresultat och praktiska erfarenheter samt att sprida kunskapen därom. Betydelsen härav behöver ej särskilt framhållas. För att det centrala organet skall få en överblick över oljeskyddsläget torde erfordras att det erhåller uppgift å sådana oljeskadefall som föranlett ingripande av beredskapsorganisationen. En viss statistik över inträffade oljeskadefall är därför önskvärd. Hur statistiken bör uppläggas torde få ankomma på det centrala organet att ange med ledning av framdeles vunna erfarenheter. Till ledning för länsstyrelsen och kommunerna bör vidare genom försorg av det centrala organet utarbetas exempel på oljeskyddsanordningar och avtal rörande oljeskyddsberedskapen i skilda fall.

Utredningen har ansett en lämplig väg vara att uppgifterna för det centrala organet uppdras åt något redan förefintligt verk eller organ. De myndigheter, vilka med hänsyn till sin verksamhet ansetts närmast kunna komma i fråga, är statens brandinspektion, sprängämnesinspektionen, statens vatteninspektion samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Även sjöfartsstyrelsen synes böra nämnas i sammanhanget såsom tänkbart centralt organ såvitt avser beredskapen för ingripande mot olja på havet och i de inre vattenlederna. Med hänsyn till att uppgifterna på land torde komma att dominera organets verksamhet och då en splittring av verksamheten måste medföra olägenheter ur effektivitetssynpunkt, bör dock sjöfartsstyrelsen

icke komma i fråga såsom egentligt centralorgan. Däremot synes vissa särskilda frågor rörande oljeutflöden till havs och eljest i samband med sjöfart böra ankomma på sjöfartsstyrelsen. Dessa spörsmål behandlas senare.

Statens brandinspektion är ett centralt ämbetsverk, som utövar tillsyn över brandförsvaret inom riket. Inom inspektionen, vars chef är riksbrandinspektören, förekommer sålunda ärenden rörande förebyggande och släckande brandförsvaret ävensom därmed sammanhängande juridisk-administrativa ärenden. Verksamheten är rådgivande och samordnande. Någon direktiv rätt gentemot kommuner eller enskilda förekommer därför ej. Inspektionen åligger särskilt att skaffa sig kännedom om brandförsvaret i riket, att följa brandteknikens utveckling, att ge råd och anvisningar, att verka för ett ändamålsenligt ordnande av beredskapen och för standardisering av brandmateriel samt att göra erforderliga framställningar om förstärkning av brandförsvaret.

Sprängämnesinspektionen, som lyder under kommerskollegium, är statligt organ för ärenden angående explosiva och brandfarliga varor och därmed sammanhängande frågor. Inspektionen, vars chef är sprängämnesinspektören, skall lämna vederbörande myndigheter tekniskt sakkunnigt biträde vid tillämpningen av gällande bestämmelser om brandfarliga varor. Härjämte äger inspektionen tillhandagå allmänheten med råd och anvisningar i fall där så begärs. Inspektionen utövar vidare tillsyn över förutnämnda bestämmelsers efterlevnad och prövar frågor om typgodkännande.

Statens vatteninspektion utgörs av en till fiskeristyrelsen knuten nämnd, vattenvårdsnämnden. Nämnden utövar tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden inom riket för att motverka vattenförorening och handlägger ärenden, som i övrigt enligt lag eller särskilda bestämmelser ankommer på inspektionen. Det åligger nämnden att i frågor rörande vattenvården verka för samarbete mellan centrala statsmyndigheter, länsmyndigheter, hushållningssällskap och kommunala myndigheter samt lokala sammanslutningar för vattenvård. Vattenvårdsnämnden fungerar som administrativ styrelse för inspektionen och som samordningsorgan mellan inspektionen och andra närmast berörda myndigheter. Dessa senare är företrädare i nämnden. Verksamheten är uppdelad på en tillsynsavdelning, en undersökningsavdelning och en radioekologisk avdelning. Tillsynsavdelningen är delad i två sektioner, en för kommunala och en för industriella förorening ärenden. Undersökningsavdelningen har ett kemiskt, ett limnologiskt och ett mikrobiologiskt laboratorium. Dessa tillhandagår inspektionen inom ramen för de administrativa vattenvårdsuppgifterna och ägnar sig icke åt forskning i egentlig mening.

Verksamheten vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsens vatten- och avloppsbyrå samt de till styrelsen knutna länsingenjörskontoren, tillsammans utgörande vatten- och avloppsorganisationen, är huvudsakligen inriktad på att främja en ändamålsenlig planering och utveckling på vatten- och av-

loppsområdet. Organisationen medverkar i lösandet av vatten- och avloppsfrågorna bl. a. genom utgivande av råd och anvisningar, genom direkt deltagande i översiktliga vatten- och avloppsutredningar samt genom teknisk-ekonomisk granskning av vatten- och avloppsutredningar för stads- och byggnadsplaner. Tekniska vattenvårdsfrågor, som sammanhänger med lagring och hantering av petroleumprodukter, har kommit att utgöra en viktig del av verksamheten. Vatten- och avloppsbyrån är organiserad på fyra avdelningar, nämligen en teknisk avdelning, en planeringsavdelning, en bidragsavdelning och ett sekretariat.

I den tidigare nämnda, av riksdagen godkända propositionen föreslås ett sammanförande fr. o. m. den 1 juli 1967 av statens vatteninspektion, vatten- och avloppsbyrån samt statens luftvårdsnämnd med statens naturvårdsnämnd. Sammanslagningen avses skola föregås av ett noggrant förberedelsearbete därvid bl. a. skall övervägas de kompletteringar och justeringar av de nuvarande myndigheternas arbetsuppgifter på vatten- och luftvårdsområdena, som kan visa sig erforderliga.

Ett av de vanligaste fall när den blivande beredskapsorganisationen på oljeskyddets område har att ingripa blir, enligt utredningens mening, när olja hotar att förorena vattentillgång, vilken tillgodogörs eller kan antagas komma att framdeles tillgodogöras för vattenförsörjningen. Det är angeläget att beredskapspersonalen erhåller råd och anvisningar beträffande de medel och metoder som bör komma till användning vid bl. a. hot av nämnt slag. Dessa råd och anvisningar bör utfärdas av det centrala organet. Detta bör därför ha tillgång till expertis på vattenvårdens område. För att säkerställa sådan expertis vore det i och för sig möjligt att föreskriva samråd med vattenvårdsmyndighet eller låta en vattenvårdsexpert ingå i styrelsen för det centrala organet. Med hänsyn till den dominerande betydelse vattenvårdsintresset kan antas få måste emellertid en sådan anordning anses mindre tillfredsställande. Lämpligare synes vara att uppgiften i fråga förläggs till statens naturvårdsnämnd, i vilken vattenvårdsmyndigheterna kommer att ingå. För denna lösning talar också att de två andra organ som skulle kunna komma i fråga knappast har någon uppgift med anknytning till vattenvården. Brandinspektionen är ensidigt inriktad på brandförsvaret och sprängämnesinspektionen har att tillvarata säkerhetsintressen av i huvudsak annat slag än de som faller inom området för vattenvården. Uppgifternas förläggande till brandinspektionen eller sprängämnesinspektionen skulle dessutom medföra att den utsedda inspektionen skulle få utvidga sin redan maktpåliggande verksamhet till att avse ärenden av helt nytt slag. Utredningen har på nu anförda skäl stannat för att förorda att ifrågavarande uppgifter uppdras åt statens naturvårdsnämnd.

Med hänsyn till den betydelse brandkåren kan väntas få för oljeskyddsberedskapen måste det anses angeläget att brandinspektionen får tillfälle

att verka för att samordning sker av brandförsvaret och beredskapen och för att brandförsvarets intressen ej eftersätts. Sambandet mellan brandförsvaret och oljeskyddsberedskapen gör vidare att en sådan medverkan kan väntas tillföra oljeskyddsberedskapen värdefull sakkunskap rörande oljeskadebekämpningen. Med hänsyn till sprängämnesinspektionens ställning av sakkunnigt organ för ärenden rörande brandfarliga varor och inspektionens uppgift i fråga om tillsynen enligt förordningen om sådana varor bör även sprängämnesinspektionen medverka vid behandlingen av frågor rörande oljeskyddsberedskapen. Nämnda medverkan från inspektionerna bör säkerställas genom att det instruktionsvis föreskrivs att inspektionerna skall höras innan råd och anvisningar på oljeskyddsområdet utfärdas, såvida den behandlade frågan är av principiell art eller det eljest finns påkallat.

Statens naturvårdsnämnds uppgift bör omfatta också de beredskapsfrågor som är att hänföra till havsvattnet. Emellertid har, som tidigare nämnts, Kungl. Maj:t uppdragit åt sjöfartsstyrelsen att följa frågan om åtgärder mot vattenförorening genom olja från fartyg samt förordnat, att till styrelsen skall vara knutet ett oljeskyddsråd med uppgift att såsom rådgivande organ biträda styrelsen vid handläggningen av sådana ärenden, statens oljeskyddsråd. Rådet tillkom år 1960 på förslag av sjöfartsstyrelsen sedan den internationella oljeskadekonferensen år 1954 beslutat föreslå regeringarna att upprätta nationella kommittéer med uppgift att följa utvecklingen av oljeskyddsproblemet och anvisa praktiska åtgärder för dess lösning ävensom att ombesörja nödiga utredningar. Oljeskyddsrådet sammanträder under ordförandeskap av generaldirektören och chefen för sjöfartsstyrelsen eller den som utövar hans ämbete. Det består av högst nio medlemmar med lika många suppleanter. I rådet finns representanter för vattenvården, naturskyddet, jakten, djurskyddet, hamnarna, oljebranschen, rederinäringen, fartygsbefälet och maskinbefälet. I rådets sammanträden deltar vederbörande ledamöter i sjöfartsstyrelsen. Utredningar för rådets räkning och föredragningar ankommer i första hand på sjöfartsstyrelsen.

Eftersom uppgiften att följa frågan om åtgärder mot vattenförorening genom olja från fartyg måste anses närmast ha anknytning till övriga sjöfartsärenden, dit även beredningen av ärenden rörande internationella maritima oljeskyddskonventioner måste hänföras, bör den även i fortsättningen åvila sjöfartsstyrelsen. Här må ock anmärkas att sjöfartsstyrelsens och oljeskyddsrådets uppgifter i första rummet avser hur man skall förhindra oljeutflöden från fartyg och frågor om beivrande av olaga utsläpp. Uppgifterna på beredskapsområdet tar däremot främst sikte på hur man skall komma till rätta med löskommen olja. Oljeskyddsrådets speciella uppgift och starka anknytning till sjöfartsnäringen gör att det bör bibehållas vid sjöfartsstyrelsens sida. För sjöfartsstyrelsens information bör den få del i erforderliga hänseenden av den statistik, som enligt vad som förordats i det föregående bör upprättas för naturvårdsnämnden.

Det synes icke kunna undvikas att vissa typer av oljeskador kommer att falla under såväl naturvårdsnämnden som sjöfartsstyrelsen. Det torde gälla exempelvis oljeskadefall i hamnar och på de inre vattenvägarna. De synpunkter de båda myndigheterna anlägger är måhända icke i allo identiska. Naturvårdsnämnden kan kanske antas vilja se problemen mer renodlat ur vattenvårdssynpunkt, medan sjöfartsstyrelsen kan skjuta sådana synpunkter som sjöfartsnäringen hyser mera i förgrunden. För att uppnå en allsidig belysning av problemen är det angeläget att nära samråd, då så är påkallat, sker mellan dessa myndigheter.

För att tillsynen skall få avsedd effekt torde erfordras att det i personalstaten för naturvårdsnämnden upptas särskild tjänst för de med tillsynen förenade arbetsuppgifterna. Med hänsyn till de åligganden som skall ankomma på innehavaren av tjänsten bör den förbehållas en kvalificerad kraft. För tjänsten bör krävas kemisk-teknisk utbildning, lämpligen civilingenjörsexamen med kemisk inriktning eller motsvarande kompetens. Den föreslagna nya verksamheten synes ha närmast anknytning till de ärenden som omfattas av industritillsynen och torde därför böra hänföras till samma avdelning av myndigheten som dessa ärenden.

3. *Utbildning av personal*

Uppgifterna för beredskapspersonalen torde i de flesta fall komma att bestå i att vidtaga förhållandevis enkla åtgärder såsom att lägga ut länsor och andra avskärningsanordningar, att avlägsna innesluten olja och att schakta bort oljebemängd jord eller sand. För att ombesörja dessa och andra liknande åtgärder av okomplicerad art torde som regel endast erfordras viss elementär utbildning beträffande det närmare tekniska tillvägagångssättet och beträffande handhavandet av den nödvändiga materielen. Utredningen räknar med att det för huvudparten av beredskapspersonalen skall vara tillräckligt med en kortare praktisk kurs, där åskådningsundervisning meddelas av handledare med erfarenhet av oljeskadesanering. En kurstid av ett fåtal dagar torde vara tillfyllest. Med hänsyn bl. a. till nödvändigheten av att man har tillgång till lämpliga övningsområden, vilka icke torde stå till buds på så många platser, och till rikhaltig utrustning bör utbildningen bedrivas centralt.

Fall torde emellertid inträffa, där mera ingående kunskaper erfordras om oljans bekämpande. Särskilt gäller detta när fråga är om ingripande mot olja som trängt ner i mark och åtgärder för att bortskaffa den oljebemängda jorden icke är tillräckliga för att motverka grundvattenförorening. Förutom elementär utbildning erfordras alltså viss kvalificerad sådan. Den torde kunna meddelas genom kurs på en eller annan vecka. Kurser torde i första hand böra ordnas för länsingenjörerna och deras ersättare, för länsbrandinspektörerna samt för ledarna av beredskapen och av ingripanden i sådana

kommuner där faran för oljeutflöden och oljeskador är särskilt stor. Sådan kvalificerad utbildning bör vidare stå öppen för arbetsledare i oljesaneringsföretagen och andra som har behov av den.

Härutöver bör utbildning kunna meddelas regionalt eller lokalt under ledning av personal som genomgått elementär eller kvalificerad utbildning.

Utredningen har genom kontakt med företrädare för statens brandskola och statens institut för hantverk och industri (hantverksinstitutet) inhämtat uppgifter till ledning för bedömningen av dessa institutioners förutsättningar att handha utbildningen.

Enligt stadgan för statens brandskola har skolan till ändamål att i anslutning till brandstadgans kompetensföreskrifter meddela utbildning för brandpersonal och skorstensfejare samt att genom utbildningsverksamhet i övrigt och brandteknisk forskning främja brandförsvarets utveckling. Utbildningen meddelas dels centralt, dels regionalt och dels genom brevkurser. Undervisningen vid skolan är enbart teoretisk-teknisk. Praktisk utbildning förekommer sålunda ej. Skolan kan sägas vara en teoretisk kompetensutbildningsanstalt, som staten inrättat till det kommunala fredsbrandförsvarets tjänst. Utbildningen är kostnadsfri. Kommunerna betalar lön, traktementen m. m. till sin brandpersonal under utbildningen. Lärarpersonalen vid skolan utgöres f. n. av rektor, två heltidsanställda lärare samt ett femtiotal timlärare.

Skolans nuvarande resurser kan icke anses tillräckliga för den utbildningsverksamhet, varom här är fråga. Denna brist kan väl i och för sig avhjälpas. Enligt utredningens mening synes dock brandskolans allmänna inriktning och karaktär av enbart kompetensutbildningsinstitut böra medföra att den, om andra och lämpligare utbildningsmöjligheter står till buds, icke i första hand bör ifrågakomma för utbildningen. Till denna uppfattning har utredningen kommit, fastän brandpersonal torde komma att spela en framträdande roll inom oljeskyddsberedskapen.

Hantverksinstitutet har enligt sin instruktion till uppgift att verka för höjande av yrkesskicklighet och lönsamhet inom hantverket och industrin. Till fullgörande av denna uppgift skall institutet särskilt anordna kurser och föreläsningar i praktiska och teoretiska ämnen för yrkesmän samt utöva teknisk informations- och försöksverksamhet. Verksamheten är uppdelad på en kemisk avdelning, en verkstadsavdelning samt en avdelning för värme, vatten och sanitet. Kursverksamheten är av stor omfattning. Under budgetåret 1963—1964 hölls sålunda omkring 500 kurser med cirka 11 000 deltagare. Kursernas längd varierar mellan någon dag och ett par veckor. Verksamheten finansieras genom avgifter från kursdeltagarna och statsanslag till administrationskostnader. Institutet har stor egen personal. Dessutom anlitas i vidsträckt omfattning som timlärare befattningshavare vid statliga verk, högskolor och enskilda företag. Institutet bedriver redan nu verksamhet, som har beröring med den ifrågasatta utbildningen för olje-

sanering. Sålunda har befattningshavare vid institutet medverkat med föredrag vid kurser, som av yrkesförbund anordnats för utbildning av förmän och blivande förmän inom tankrengörings- och oljesaneringsbranscherna. Vidare har institutet i samarbete med bl. a. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statens vatteninspektion och statens institut för folkhälsan anordnat kurser i vatten- och avloppsteknik för personal vid vatten- och avloppsverk. Även länsingenjörerna har deltagit i sådana kurser vid institutet. Denna kursverksamhet har haft stor omfattning. Kurser har även anordnats i ämnet »Oljecisterner och cisternvård». Verksamheten vid institutet torde utan svårighet kunna byggas ut till att omfatta även den utbildning, varom här är fråga. För detta ändamål erfordras nyanskaffning av viss materiel. Kostnaden härför torde böra bestridas med statsmedel.

Vad sålunda förekommit synes ge vid handen att den erforderliga utbildningen lämpligen kan meddelas av hantverksinstitutet. Den närmare utformningen av utbildningen får planeras av institutet i samråd bl. a. med det centrala organet och de lärarkrafter som skall anlitas för utbildningen.

Kostnaderna för utbildningen vid hantverksinstitutet torde böra bestridas av kursdeltagarna genom kursavgifter. I den mån deltagarna kommer att utgöras av kommunalt anställda synes vederbörande kommun få svara för dess befattningshavares kurskostnader jämte, i förekommande fall, rese- och traktamentskostnader. Det bör eftersträvas, att utbildningen förläggs till sådan tid att den kan anslutas till annan utbildningsverksamhet, t. ex. den som meddelas vid brandskolan, varigenom kostnaden för resor kan nedbringas.

Kursavgiften är svår att angiva. Till belysning kan dock nämnas, att avgiften vid en fyradagarskurs i ämnet »Oljecisterner och cisternvård» vid hantverksinstitutet under medverkan av ett tiotal lärare utanför institutet var 300 kr. per elev.

4. Rapportering av löskommen olja samt uppsikt över oljefläckar till havs

Någon allmän skyldighet att rapportera gjorda iakttagelser beträffande löskommen olja föreligger icke för närvarande. Såsom i kapitel 4, andra avsnittet, närmare redovisats har dock i administrativ ordning utfärdats vissa föreskrifter angående rapportering av oljefläckar till havs. Den i nämnda kapitel lämnade redogörelsen för vad som görs i anledning av oljeutsläpp till havs eller i kustvattnen måste emellertid anses ge vid handen, att nu gällande bestämmelser knappast är ägnade att medföra att rapportering och andra åtgärder kan vidtas på sätt som är önskvärt. Orsaken härtill är framför allt att söka däri att det icke finns någon beredskapsorganisation, som kan ingripa med åtgärder mot oljan och som då också blir det naturliga målet för

rapporterna. Genomföres utredningens här framlagda förslag till beredskapsorganisation, blir läget ett annat och anledning finns därför att ta upp hela frågan om rapportering av löskommen olja till övervägande.

Vad först gäller förhållandena på land och i sjöar, åar och liknande vattenområden är det angeläget, att när olja kommit lös, beredskapsorganet så snart som möjligt får underrättelse därom, så att organet kan pröva om ingripande är erforderligt. Det ligger i sakens natur att ägare och innehavare av egendom, som hotas att bli skadad och som han ej själv kan ge tillfredsställande skydd, i regel anmäler förhållandet. Däremot är det mindre säkert att annan som iakttar löskommen olja gör anmälan därom. Kunskapen om faran av löskommen olja torde icke vara så utbredd att det framstår som självklart att göra sådan anmälan. Enligt utredningens mening är det emellertid av sådan vikt att beredskapsorganet får vetskap om att olja kommit lös, att utredningen anser sig böra föreslå en anmälningsplikt för envar som iakttar löskommen olja. För att erhålla tillräcklig effektivitet torde bötesstraff vara erforderlig. Bland annat med hänsyn härtill torde anmälningsplikten böra inskränkas till mera uppenbara och allvarliga fall; anmälningsplikten bör sålunda begränsas till fall, då oljan uppenbarligen kan förorsaka skada som ej är obetydlig. Underrättelse bör i första hand göras till beredskapsorganet. Underrättelseskyldigheten bör emellertid vara fullgjord även genom att polismyndigheten i orten varskos. Denna har att vidarebefordra anmälningen till beredskapsorganet. Ytterligare må framhållas att polisen har intresse av saken också därför att den har att undersöka om förseelse skett mot någon föreskrift, exempelvis den allmänna varsamhetsregeln i 4 § förordningen om brandfarliga varor.

Även när det gäller oljefläckar till havs, under vilket uttryck utredningen i detta sammanhang inbegriper jämväl kustvattnen, bör sådan ordning gälla att vetskap om inträffade oljeutsläpp framförs till vederbörliga myndigheter. En rapportering bör alltså äga rum också i dessa fall. Vilka myndigheter som bör erhålla vetskap om oljeutsläppet synes vara olika för olika fall. När ett oljebälte upptäcks långt ute till havs, saknas för närvarande tekniska möjligheter till effektiva ingripanden. Kunskap om sådan oljefläck har därför icke större intresse för organ som har att fullgöra beredskapsuppgifter på oljeområdet. Däremot är det önskvärt att det utreds huruvida oljan kommit ut på vattnet genom förfarande, som kan ådraga någon påföljd av straffrättslig art, och att också eventuell förseelse blir beivrad. Uppgiften om oljefläckarna bör alltså meddelas den myndighet som har att verkställa sådan utredning. Om åter oljan befinner sig i närheten av kusten och relativt omedelbar risk finns att den flyter i land och ställer till ohägn, har tydligen beredskapsorganet intresse av att få kännedom om den för att kunna vidtaga erforderliga åtgärder. Det ligger i öppen dag att även i detta fall myndighet,

som har att utreda frågan om överträdelse av gällande bestämmelser ägt rum, bör ingripa. Rapporteringen bör om möjligt så ordnas att man har ett för alla fall tillämpligt förfarande. Enhetlighet synes vara motiverad bl. a. av att skyldighet att rapportera iakttagna oljefläckar i dessa fall liksom vid oljeutflöden på land måste åvila — utom myndigheter och offentliga organ — även enskilda.

Dessa synpunkter leder till att man bör ha *en* myndighet, till vilken alla rapporter beträffande oljefläckar till havs snabbt kan nå fram och som har möjlighet att bedöma vilka åtgärder som är att vidtaga. De alternativ man har att räkna med synes vara lotspersonalen, tullverkets kustbevakning och polismyndigheten i det polisdistrikt, där oljan hotar att driva i land.

Lotspersonalen får genom sin nära kontakt med befälhavare och besättning på fartyg lätt vetskap om förefintliga oljefläckar. Emellertid har denna personal knappast till uppgift vare sig att vidtaga beredskapsåtgärder i anledning av oljeutsläpp eller att vara direkt verksam för att klarlägga om överträdelser av bestämmelser om förbud mot oljeutsläpp ägt rum. Sistnämnda uppgift vilar i första hand på polisen. Uppgiften har emellertid som tidigare anförts uppdragits även åt kustbevakningen. Polismyndigheten har sålunda intresse av att bli underrättad när oljefläckar uppträder inom polisdistriktet för att efterforska om något straffbart förfarande är för handen. Det föreligger också skyldighet för kustbevakningen att så snart det kan ske till vederbörande polismyndighet eller åklagare eller till närmaste polisman avge rapport om överträdelse av bl. a. bestämmelserna om förbud mot oljeutsläpp. Efter det att en beredskapsorganisation upprättats bör polisen, när den underrättats om ett oljeflöde, ha att — utom att verkställa den utredning som är påkallad för att fastställa om straffbart förfarande ägt rum — bedöma om beredskapsorganet skall larmas. Till stöd för att rapporterna beträffande oljefläckar till havs bör gå till polisen kan också anföras att därigenom skulle vinnas enhetlighet med den i det föregående förordade ordningen, att underrättelse om löskommen olja till lands skall kunna lämnas till polisen.

Av nu anförda skäl förordar utredningen att rapporteringen av oljefläckar till havs och i kustvattnen sker till polisen, som skall ha att, då så efter gjord bedömning anses påkallat, larma det beredskapsorgan som har att ingripa på den kuststräcka som hotas med förorening genom oljan. Genom att antalet polisdistrikt kraftigt nedbringats så att de utefter kusten belägna distrikten nu blott uppgår till ett fyrtiotal torde någon svårighet att underrätta rätt polismyndighet knappast uppstå. Skulle rapporten ha lämnats till fel polismyndighet, har denna att vidarebefordra den till rätt sådan myndighet. Åtminstone på centralorterna inom polisdistrikten finns ständig bevakning.

När det gäller oljefläckar långt ute till havs torde en särskild ordning böra iakttas. Den lokala polismyndighetens förutsättningar för att företaga lämplig åtgärd synes små; omedelbara åtgärder är som regel ej möjliga och det är ovisst huruvida och var oljan kan komma att flyta i land. Rapporter om olje-

fläckar till havs torde därför böra vidarebefordras till länsstyrelsen och sjöfartsstyrelsen, vilka genom att de då kan väntas erhålla fortlöpande uppgifter har bättre möjligheter än den lokala polismyndigheten att bedöma, när oljan har blivit ett hot mot viss kuststräcka och anledning föreligger att varsko beredskapsorganet där. Den uppgift som härigenom skulle läggas på länsstyrelsen synes väl förenlig med de i det föregående föreslagna åliggandena för länsstyrelsen att vara regional tillsynsmyndighet och att ta ledningen vid katastrofsituationer. Sjöfartsstyrelsen torde bl. a. genom lotspersonalen ha särskilda möjligheter att följa ett oljebältes rörelser till havs. Det ligger i sakens natur att i fall av den art varom här är fråga kontakt måste hållas mellan sjöfartsstyrelsen och vederbörande länsstyrelse.

Med denna uppläggning är det angeläget att alla uppgifter om oljefläckar kanaliseras till vederbörande polismyndighet. Lots- och fyrpersonal samt kustbevakningspersonal bör därför rapportera dit liksom marinen samt det militära och civila flyget ävensom fartygsbefälhavare och besättning. I rapporteringen bör liknande medverkan erhållas av televerkets kustradiostationer som den de lämnar för sjöräddningen. De är öppna dygnet om samt mottar larm om sjöräddning och förmedlar det till de räddningsorgan, som behöver ingripa. I sjöräddningsfrågor samverkar kustradiostationerna med sina motsvarigheter i andra länder. Fartyg och flygplan är i regel utrustade för radiokommunikation med stationerna i fråga. Polismyndigheten har att i fall som angivits i det föregående underrätta länsstyrelsen och sjöfartsstyrelsen. Innan polismyndigheten kan bedöma om beredskapsorganet skall larmas, torde stundom krävas undersökningar på platsen. Sådana undersökningar bör kunna utföras av kustbevakningen. Ofta torde även lotspersonalen kunna vara behjälplig härmed. Det förutsätts, att en nära kontakt upprätthålls mellan nämnda och andra berörda myndigheter å ena sidan samt polismyndigheten å den andra. Erforderliga föreskrifter om nu angiven rapportering liksom om de åtgärder i övrigt som ankommer på polisen och andra myndigheter torde böra utfärdas i administrativ ordning.

Beträffande viss rapportering för statistiska ändamål hänvisas till vad därom anförs i avsnittet om tillsyn.

5. *Vissa utrustnings- och kostnadsfrågor*

På s. 57 i betänkandet har angivits den av utredningen uppskattade kostnaden för att anskaffa beredskapsmateriel i tre olika typer av städer, nämligen en medelstor importhamn för olja, Uddevalla, en insjöhamnstad med relativt stor oljetrafik, Lidköping, och en inlandsstad utan hamn men med relativt stor oljeförbrukning, Borås. Det förutsätts att grävmaskiner, lastfordon, tankbilar, båtar och småredskap finns tillgängliga hos kommunen eller snabbt kan förhyras från företaget i kommunen. Kostnadsberäkningen avser

blott materiel som erfordras för att stoppa oljans omedelbara spridning. Är risken för spridning icke överhängande eller har denna ett långsamt förlopp, kan oftast improvisationer tillgripas. Uppdämningsmaterialet kan i senare fall utgöras av plank, halm, sand eller liknande material, och erforderliga fordon och redskap utöver dem kommunen själv disponerar torde ofta kunna anskaffas genom förhyrning från enskilda företag. Materielförteckningen i det följande avser blott att ge en ungefärlig uppfattning om behovet av olika materiel och om kostnaderna därför. Förteckningen kan behöva kompletteras med hänsyn till lokala förhållanden och den kan icke läggas till grund för materielbehovet i de största oljehamnarna. I Göteborg, Malmö, Norrköping, Nynäshamn, Stockholm och Sundsvall råder sålunda speciella förhållanden.

För de tre typstäderna beräknas kostnaderna för beredskapsmateriel sålunda:

1. Typ "Uddevalla"

250 m snabblänsa	24 000:—
Transportkärra för länsan	3 000:—
Redskapskärra för småredskap (ev. komplettering av skogsbrandskärra) ...	3 000:—
Pump för uppsugning av olja	4 500:—
Sandupplag, halm, linor, plank, m. m.	5 000:—
	<hr/>
	Kr. 39.500:—

2. Typ "Lidköping"

125 m snabblänsa	12 000:—
Transportkärra för länsan	3 000:—
Redskapslåda för småredskap	1 000:—
Sandupplag, halm, linor, plank, m. m.	3 000:—
	<hr/>
	Kr. 19 000:—

3. Typ "Borås"

100 m snabblänsa	9 500:—
Transportkärra för länsan	3 000:—
Redskapslåda för småredskap	1 000:—
Sandupplag, halm, linor, plank m. m.	3 000:—
	<hr/>
	Kr. 16 500:—

Det må anmärkas att utredningen räknat med att dragfordon för t. ex. oljelänskärror finns tillgängliga hos de olika kommunerna liksom också skumalstringsapparater för fyllning av skumslanglänsor. I typfall »Borås» kan, om vattendrag icke finns på orten, snabblänsan och transportkärran utgå. Om luftfylld snabblänsa väljes i något av fallen, tillkommer kostnad för kompressor eller tryckluftsbehållare. I regel torde det vara tillräckligt med behållare. I sådant fall ökar kostnaderna i typfall »Uddevalla» med cirka 5 000 kr. och i de två andra typfallen med cirka 3 000 kr. I kommuner utan lageranläggning för olja ovan jord torde kostnaden för anskaffande av särskild materiel för oljeskyddsberedskapen bli ringa eller ingen alls.

6. Frågor om ersättning av statsmedel i vissa fall

Tidigare i detta betänkande har ifrågasatts huruvida det icke någon gång kan vara motiverat att staten svarar för vissa kostnader i fall, då löskommen olja orsakat *skador av synnerligen stor omfattning*. Det är här fråga om sådana sällan inträffande händelser, då oljeskador drabbar en så stor personkrets att man kan tala om en katastrof. Skador av denna omfattning torde man över huvud taget ha att räkna med blott vid större transporter till lands eller till sjöss eller vid olyckor i stora stationära anläggningar. I sådana fall torde ofta skada drabba den som icke har någon som helst anknytning till transporten eller anläggningen. Särskilt då skadorna uppkommit i samband med sjötransporter händer det att ersättning för uppkommen skada och dess avhjälpande icke kan erhållas av den som orsakat skadan, eftersom denne kan vara okänd. Dessutom kan ibland bevisvärigheter eller svårigheter av annat slag medföra att ersättning uteblir. I åter andra fall kan oljan ha läckt ut under sådana förhållanden att förutsättning för skadeståndsskyldighet icke är för handen. Härtill kommer att det för närvarande icke är möjligt för en fastighetsägare att här i landet försäkra sin fastighet mot skada genom olja som driver i land. Kostnaderna för rengöring i anledning av ilandfluten olja har i vissa fall uppgått till mycket stora belopp. I situationer som här avses kan också de kostnader för ingripande en kommun får vidkännas framstå som mera tyngande än vad som kan anses rimligt.

I katastrofsituationer, där någon ersättningskyldig ej kunnat anträffas eller där ersättning av andra skäl ej kunnat utfås, kan det vara skäligt att statsmakterna biträder med ekonomisk hjälp i den utsträckning som omständigheterna påkallar. Hjälpen bör avse ersättning för en större eller mindre del av kostnaden för rengöring eller annan skadeavhjälpande åtgärd eller eljest av värdet av den skada som orsakats av den löskomna oljan. Ersättning av statsmedel bör också kunna lämnas kommun för de särskilda kostnader kommunen haft i anledning av ingripande mot oljan. Utredningen finner det icke möjligt att förorda några allmänna riktlinjer för ersättningsfrågans lösande, utan det torde få ankomma på statsmakterna att här, liksom eljest vid större katastrofer, i varje särskilt fall ta ställning till därvid uppkommande spörsmål.

Löskommen olja orsakar i betydande omfattning *skada på sjöfågel* och ett stort antal skadade sjöfåglar avlivs varje år. Särskilt är så fallet vid Gotland. I arbetet härmed deltar bl. a. polis- och kustbevakningspersonal samt medlemmar i skytte- och jägareföreningar, vilka frivilligt och utan ersättning brukar ställa sig till förfogande. Medel till anskaffande av ammunition har i allmänhet erhållits genom frivilliga bidrag. Någon gång har länsstyrelsen tillskjutit nödiga medel. Avsevärd oklarhet råder emellertid om möjligheten och vägen att av statsmedel bestrida dylik kostnad.

Det är uppenbart otillfredsställande att man beträffande kostnaden för inköp av ammunition för avlivande av oljeskadad fågel skall vara hänvisad väsentligen till frivilliga medel. Utredningen föreslår därför att sådan kostnad alltid skall kunna ersättas av allmänna medel. Även personalkostnaden för åtgärder av ifrågavarande art bör kunna bestridas med statsmedel. Prövningen av nu berörda frågor synes icke lämpligen kunna uppdras åt annan än vederbörande länsstyrelse. Det är svårt att uppskatta storleken av de kostnader som enligt det föreslagna kan uppkomma för åtgärder av förut angivet slag. Kostnaderna torde dock ej komma att för år räknat överstiga ett eller annat tiotusental kronor. Medel för nu angivet ändamål bör enligt utredningens mening ställas till länsstyrelsernas förfogande.

7. Slutligt omhändertagande av uppsamlad olja, oljerester samt spillolja

De metoder beredskapsorganen kommer att använda vid sina ingripanden innebär i regel, att den löskomna oljan uppsamlas. Därmed kan själva beredskapsåtgärden anses vara slutförd. Av intresse är emellertid också vad som senare sker med den uppsamlade oljan. Om det nämligen icke finns någon lämplig ordning för det vidare hanterandet av oljan, kan det lätt nog inträffa att den åter släpps ut på annat ställe. Även om uthållandet där bedömes kunna ske utan olägenhet, kan det visa sig att den uthållda oljan dock åstadkommer skada. Det är därför av betydelse att det finns en ordning för ett slutligt omhändertagande av oljan.

Det spørsmål som nu berörts har avseende icke blott på löskommen olja som uppsamlats. Det gäller också för all annan olja, som vid förvaring eller begagnande förorenas och ej längre är brukbar och vilken man därför måste bli av med på ena eller andra sättet. Kvantitativt är den sist åsyftade oljan helt övervägande. I oljehamnar, industrier, verkstäder och oljedepåer uppkommer sålunda mycket oljerester och spillolja. Gjorda undersökningar visar att i Göteborg under år 1963 uppkom cirka 4 000 m³ oljerester och spillolja samt att kvantiteten i Västmanlands län jämte delar av omgivande län samma år var ungefär 7 000 m³. Under en månad 1964 ankom till Västerås stads soptipp omkring 250 m³ oljerester och spillolja. En del spillolja kan komma till ny användning efter omraffinering eller enklare rening. Hur stor kvantitet spillolja som på så sätt återvinns går ej att ange generellt. Avgörande är bl. a. oljepris, tillgång på olja m. m. Löskommen olja, som uppsamlats, torde dock mycket sällan kunna användas på nytt.

Oljeresterna och den spillolja, som ej kan nyttiggöras, måste omhändertas på något sätt. Det är ur den synpunkten av vikt att det finns någon som är skyldig att mottaga oljan. I betydande omfattning mottas nu oljerester och spillolja på kommunernas avstjälningsplatser. Där bränns oljan sedan vanligen i öppen grop. Vid förbränningen uppkommer sotmoln och illaluktande rök. Dessa olägenheter har medfört, att man på flera orter tvingats

upphöra att bränna oljan och att man då också vägrar ta emot den. Obrukbar olja kan därför få fraktas långa sträckor innan vederbörande kan avhända sig den. Svårigheten att bli av med obrukbar olja kan medföra frestelse att tömma den på första bästa plats, vilken dock lätt kan visa sig olämplig för ändamålet. På vissa håll pågår utredningar om anskaffande av särskilda förbränningsugnar för olja, medan man på andra håll undersöker möjligheten att uppsamla obrukbar olja på platsen och sedan transportera den till en destillations- och destruktionsanläggning på annan ort.

Ehuru det problem det här rör sig om går utöver vad som direkt föranleds av beredskapsfrågorna, har utredningen, med hänsyn till den vikt hela spørsmålet om omhändertagandet av den förorenade oljan visat sig ha, ansett sig böra något närmare ingå på frågan om skyldigheten att slutligt omhänderta oljerester och spillolja.

Viss lagstiftning, som direkt behandlar denna fråga, finns. Sålunda öppnades, i samband med införandet av det principiella förbudet att från fartyg släppa ut olja inom vissa områden till sjöss, möjlighet för fartygen att i ett antal hamnar bli av med oljerester och spillolja. I oljeskyddslagen föreskrivs nämligen, såsom tidigare nämnts, att det i vissa allmänna hamnar skall finnas anläggning för mottagande av oljehaltig blandning från fartyg. Begagnandet av dessa anläggningar är förenat med avgift.

I övrigt torde man för att konstatera huruvida ansvar för att oljerester och spillolja blir omhändertagna åvilar någon ha att hålla sig till hälsovårdsstadgan. Enligt 1 § i den nu gällande stadgan av år 1958 ankommer det på kommun att handha allmänna hälsovården inom kommunen. Häri ligger en skyldighet för kommunen att bevilja erforderliga anslag till den verksamhet som bedrivs av hälsovårdsnämnden och till särskilda åtgärder, som är påkallade ur hälsovårdssynpunkt. Stadgan upptar bl. a. vissa bestämmelser om bortforslande av avfall till allmän avstjälpningsplats eller allmän destruktionsanläggning samt om anordnande och skötsel av sådan plats eller anläggning. Någon uttrycklig regel har icke getts om skyldighet för kommun att tillse att anordning finns för mottagande av avfall. En sådan regel fanns emellertid i 1919 års hälsovårdsstadga, som föregick den nuvarande. I 1919 års stadga föreskrevs sålunda, att allmänna avstjälpningsplatser för orenlighet, av vad slag den vara må, skulle för varje stad anordnas till erforderligt antal. Genom beslut i särskild ordning kunde föreskrivas att stadgans bestämmelser för stad skulle gälla även annat område. Sådana föreskrifter meddelades i stor utsträckning och intogs då i lokala renhållnings- och hälsovårdsstadgor.

Skyldigheten för kommun att anordna allmän avstjälpningsplats har under giltighetstiden för 1919 års hälsovårdsstadga fastslagits i rättspraxis. Sålunda har stad ålagts att anordna minst en allmän avstjälpningsplats för tömning av orenlighet av vad slag den vara må, RÅ 1937 not. S 112. I rättsfallet RÅ 1948 not. I 322 ålade en länsstyrelse, i samband med förbud mot

vidare användande av avstjälpningsplats som huvudsakligen användes av industrier och ett slakteri, en kommun och ett municipalsamhälle att anordna annan allmän avstjälpningsplats; hos regeringsrätten anförda besvär kunde ej upptagas till prövning, varför sakfrågan ej blev föremål för dess bedömande.

I det betänkande, som ligger till grund för 1958 års hälsovårdsstadga, upptog 1948 års hälsovårdsstadgekommitté i 81 § av sitt författningsförslag ett stadgande av innehåll att genom kommuns försorg erforderligt antal allmänna soptippar eller destruktionsanläggningar skulle anordnas, dock med den begränsningen att för avfall från område utom hälsovårdstötort — varmed i stadgan förstås område, för vilket fastställts stadsplan eller byggnadsplan eller för vilket enligt lokal hälsovårdsordning tötortsbestämmelserna skall gälla — sådan anordning skulle finnas endast om särskilt behov härav förelåg och hälsovårdsnämnden så förordnade.

I anledning av vad kommittén sålunda och i övrigt föreslagit beträffande renhållningen uttalade departementschefen i prop. 1958: B 46, genom vilken riksdagens yttrande inhämtades över förslaget till ny hälsovårdsstadga, bl. a. följande.

Renhållningsväsendet är ett område, som f. n. i hög grad genomgår en utveckling mot rationellare arbetsmetoder. Det synes angeläget att icke genom detaljerade bestämmelser i hälsovårdsstadgan lägga hinder i vägen för denna utveckling. Renhållningsfrågorna är vidare ett område av allmänna hälsovården, som i hög grad är beroende av de olika lokala förhållandena, bl. a. förekomsten av kommunala renhållningsverk. Det faller sig då naturligt att låta detaljbestämmelser rörande renhållningen inflyta i lokala hälsovårdsordningar i stället för i hälsovårdsstadgan.

Motsvarighet till kommittéförslagets 81 § kom sålunda icke att ingå i den nya hälsovårdsstadgan. Genom bestämmelsens uteslutande avsågs emellertid icke att befria kommunerna från de skyldigheter i avseende å allmänna avstjälpningsplatser, som tidigare ålegat dem. Departementschefen uttalade i denna del att kommuns skyldighet att anordna allmänna avstjälpningsplatser innefattas i dess allmänna åligganden avseende hälsovården enligt 1 § hälsovårdsstadgan. Skyldigheten i fråga är ej knuten enbart till hälsovårdstötort utan gäller hela kommunen.

Ytterligare må anmärkas, att vid remissbehandlingen av hälsovårdsstadgekommitténs förslag en remissinstans förordade en sådan avfattning av bestämmelserna i 81 § att därav klart framgick, att kommun icke hade skyldighet att anskaffa plats för uppsamling av avfall från industriell eller annan verksamhet. Departementschefen uttalade i propositionen i anslutning härtill att kommuns skyldighet att anordna allmän avstjälpningsplats icke av t. ex. en industriidkare med fog kunde åberopas som grund för ett yrkande att kommunen skulle anordna avstjälpningsplats för avfall från industrin.

Hälsovårdsstadgan definierar icke närmare de olika slag av avfall som finns. Man torde emellertid kunna räkna med bl. a. två grupper av avfall,

nämligen köks- och hushållsavfall samt industriavfall. Till den förra kategorin brukar hänföras allt avfall, som vid bebyggelse för huvudsakligen bostäder uppkommer från kök, bostäder och mindre lokaler för näringsidkande i bebyggelsen och som normalt läggs i fastighetens sopkärl eller annan motsvarande behållare för bortforsling. Man tillåter alltså i allmänhet att det i sopkärl i bostadsfastighet även läggs avfall från i fastigheten befintliga affärer, verkstäder etc. och avfall från reparationsarbeten i fastigheten, allt under förutsättning att avfallsmängden är relativt ringa i förhållande till hushållsavfallet. Ur renhållningssynpunkt torde allt övrigt avfall — ej blott från industrier och liknande anläggningar utan även från mindre rörelser med stor avfallsmängd — vanligen hänföras till industriavfall.

Oavsett hur det enligt 1958 års hälsovårdsstadga förhåller sig med kommuns skyldighet att hålla allmän avstjälningsplats eller liknande anläggning för industriavfall, torde kommunerna vanligen ta emot även sådant avfall. De anses då berättigade att ta ut avgift härför. Motsvarande rätt har hittills icke förelegat när det gäller annat avfall. Genom lag den 26 mars 1965 (nr 54) om kommunala renhållningsavgifter, som träder i kraft den 1 januari 1966, har kommunerna tillagts rätt att enligt kommunal renhållningstaxa ta ut avgifter av enskilda för oskadliggörande av orenlighet och avfall utan sådan inskränkning som hittills gällt. I fråga om oljerester och spillolja anförde departementschefen i prop. 1965: 21, varigenom förslag till lagen förelades riksdagen, bl. a. följande.

Utöver vissa uttalanden av 1948 års hälsovårdsstadgekommitté om bestämmelser mot förorening från fartyg berörs icke i hälsovårdsstadgan eller dess förarbeten frågan om renhållningsbestämmelserna i hälsovårdsstadgan är tillämpliga på använda och kasserade eller överblivna oljeprodukter. De kan medföra sanitär olägenhet, särskilt med hänsyn till faran för vattenförorening, och riskerna ökar i takt med den tilltagande oljekonsumtionen och oljehanteringen. Enligt min mening kan dessa oljeprodukter hänföras till orenlighet och avfall enligt hälsovårdsstadgan. Både för de enskildas och kommunernas renhållningsskyldigheter i fråga om oljerester får därför hälsovårdsstadgans bestämmelser anses gälla. Särskilda svårigheter torde föreligga för denna renhållning, eftersom speciella anordningar ofta behövs för förvaring, transport och oskadliggörande. Det är sålunda i allmänhet inte lämpligt att bränna oljerester i sopförbränningsanläggningar. Att den föreslagna avgiftsrätten i enlighet med det anförda omfattar även renhållning beträffande oljeavfallet torde underlätta den kommunala verksamheten på detta område.

Det kan vara vanskligt att avgöra om oljerester och spillolja är att hänföra till industriavfall eller annat avfall. Oavsett hur det förhåller sig härmed är att beakta att oljan, oriktigt hanterad, lätt kan åstadkomma sanitära olägenheter. Departementschefens förut återgivna uttalande i propositionen angående ny hälsovårdsstadga beträffande avfall från industrin kan rimligen icke tänkas ha avseende på begränsade mängder oljerester och spillolja från lantbruk, bensinstationer, bilverkstäder och andra mindre rörelser, i vilkas verksamhet sådan olja uppkommer. Riskerna för skador av allvarlig

beskaffenhet vid oförsiktigt handhavande av oljan måste nämligen anses göra det till ett samhällsintresse av stor vikt att lämpliga mottagningsanordningar inrättas för den. Ansvaret för att sådana anordningar kommer till stånd måste anses innefattat i kommunernas allmänna skyldigheter avseende hälsovården enligt 1 § hälsovårdsstadgan. Olja som efter att ha kommit lös hopsamlats måste, enligt utredningens mening, anses hänförlig till den art av olja som i överensstämmelse med vad förut sagts kommun är skyldig att emotta. I vart fall måste detta gälla om en beredskapslagstiftning sådan som den av utredningen föreslagna genomförs. Med den uppfattning, vartill utredningen sålunda kommit i fråga om kommunernas ansvar på området, har utredningen ansett sig sakna anledning att ytterligare ingå på ämnet.

KAPITEL 6

Särskild motivering till författningsförslagen

Lagen om åtgärder mot olja som kommit lös

1 §.

I förevarande paragraf har som förutsättning för lagens tillämplighet angivits att olja kommit lös och att fara föreligger att oljan skall förorsaka skada. Med olja förstås bergolja (petroleum) och flytande produkter därav ävensom sådana syntetiska vätskor, som har liknande egenskaper som petroleumprodukter, t. ex. bensen, toluen och xylen. Däremot ingår under uttrycket olja ej produkter som framvunnits ur vegetabiliska eller animaliska ämnen. Det har icke syntts erforderligt att uttryckligen ange denna begränsning i själva lagtexten.

Med uttrycket kommit lös avses att ange att oljan icke längre befinner sig i avsett förvaringsutrymme utan är på drift. Anledningen till att detta förhållande inträtt saknar betydelse för frågan om lagens tillämplighet. Olja har alltså kommit lös oavsett om anledningen till att oljan ej längre är i förvaringsutrymmet är en ren olyckshändelse, ett vårdslöst hanterande av den eller ett avsiktligt uthållande eller uttömmande. Kravet att fara för skada skall föreligga medför, att när oljan visserligen lämnat sitt förvaringsrum men blivit liggande i ett utrymme utan att risk finns att den skall spridas därifrån, t. ex. i en källare med betonggolv och utan golvbrunn, lagen icke blir tillämplig. Ligger däremot oljan i en bergskreva eller en lergrop, varifrån den vid regnväder lätt kan föras vidare, får fara av nyss angivet slag anses vara för handen. Vidare är att beakta att löskommen olja kan ha fastnat på t. ex. en båt som därigenom nedsmutsats. Finns ej risk att oljan skall spridas vidare eller eljest orsaka skada, kan förutsättningen fara för skada ej anses uppfylld. Skadan på båten utgör alltså ej i och för sig anledning till ingripande. Annorlunda är däremot förhållandet om oljan flutit i land på en badstrand, där den kan ställa till skada.

Vid bedömande om fara för skada är för handen bör bortses från brandfaran, eftersom åtgärder mot brand behandlas i annan lagstiftning. Med skada avses varje annan form av ohägn, som löskommen olja kan orsaka, och oavsett om sådant drabbar människor, fast eller lös egendom, djur eller växter eller annan naturtillgång, såsom berggrund eller vatten.

Varje befarad skada hur obetydlig skadan än må antas bli kan icke rimligen motivera ingripande från beredskapsorganisationen. Den skada som förmodas uppkomma, om ingripande ej sker, måste vara av viss omfattning

eller intensitet. Anledningen till att oljans skadeverkningar beräknas bli obetydliga kan vara antingen att den olja som kommit lös till mängd och art icke utgör någon fara eller också att oljan icke kan antas sprida sig till egendom eller naturtillgång som röner skadlig inverkan från oljan. Är mängden löskommen olja liten, torde som regel faran för skada vara ringa. Men om den löskomna oljan hotar en vattentäkt, kan redan en ringa kvantitet medföra skada av stor betydelse. Om en viss mängd olja flyter i land på en livligt begagnad badstrand får skadan anses betydligt allvarligare än om samma mängd olja sprider sig på en öde och obegagnad strand i yttre havsbandet. Det ligger i sakens natur att det ej går att mera noggrant ange när skadan är av den intensitet och omfattning att ingripande är motiverat. Ytterst måste det bli fråga om en bedömning från fall till fall. Vad utredningen åsyftat har i lagtexten angetts med att oljan kan förorsaka skada som ej är obetydlig.

I lagtexten har vidare angetts att det skall vara fråga om fara för skada som förut sagts. Härigenom kommer, såsom i den allmänna motiveringen nämnts, avhjälpande av uppkomna skador att lämnas utanför lagstiftningen. Har väl viss skada inträffat, men föreligger fara för ytterligare skador blir däremot lagen tillämplig. Det ligger i sakens natur, att den fara det är fråga om icke bör vara alltför avlägsen. Även avgörandet av denna fråga måste bli beroende på en bedömning från fall till fall.

När sådan situation som i det föregående angetts föreligger, skall den kommun, där den löskomna oljan finns, vidtagna åtgärder för att förebygga eller begränsa skada. Om ett oljebälte befinner sig på en sjö och har sådan utbredning att det ligger inom området för flera kommuner, åligger skyldighet att ingripa alla de berörda kommunerna. En samordning av åtgärderna måste naturligtvis ske. Liknande måste bli förhållandet om olja runnit ut och sprider sig till områden belägna inom skilda kommuner.

En viktig fråga är hur långt ingripandet skall sträcka sig. Svaret härpå måste bli att ingripandet skall pågå till dess den akuta faran för ej obetydlig skada avlägsnats. Uppgiften blir alltså att lokalisera orsaken till att oljan kommit lös och att stoppa fortsatt oljeutflöde ävensom att söka hejda oljans utbredning. Sistnämnda åtgärd kan komma att bestå bl. a. i utläggande av länsor eller andra avskärningsanordningar, i bortschaktande av oljeindränkta jord- och sandlager, i friläggande och upptagande av läckande oljecisterner, i genomspolning av marklager och uppumpning i samband därmed av olja samt i användande av kemiska preparat för emulgering av olja i vissa fall och för avlägsnande av olja i jordlager. När genom vidtagna åtgärder faran för vidare skadegörelse avlägsnats, upphör också den i lagförslaget upptagna skyldigheten att handla; fara som i lagen sägs är då ej längre för handen. Efterföljande åtgärder, såsom rengöring av fartyg, timmer, byggnader m. m., ankommer sålunda icke på beredskapsorganet som en obligatorisk uppgift. Det torde böra ankomma på ägaren till

den fastighet eller lösa egendom, som nedsmutsats av oljan, att ombesörja de mera långsiktiga rengöringsåtgärderna.

I andra stycket har omförmålts den i den allmänna motiveringen berörda ordningen att ålägga vissa företag att själva ingripa beträffande olja som kommit lös i verksamhet bedriven av företagen. Frågan regleras närmare i 6 § i lagförslaget.

2 §.

Skapandet och upprätthållandet av beredskapen kräver vissa förvaltningsåtgärder från kommunens sida. Kommunen bör ha frihet att uppdraga förvaltningen av oljeskyddets angelägenheter åt kommunens styrelse eller annan förefintlig kommunal nämnd eller också tillsätta en särskild nämnd för ändamålet. En lämplig ordning synes vara att uppgiften läggs på den nämnd eller styrelse, inom vars område tyngdpunkten i verksamheten med hänsyn till lokala förhållanden anses ligga, t. ex. brandstyrelsen, hamnstyrelsen, hälsovårdsnämnden eller gatunämnden. Närmare bestämmelser om särskild nämnd torde böra upptas i tillämpningskungörelsen till lagen. Bland nämndens uppgifter ingår att avge förslag till utgifts- och inkomststat och att uppgöra förslag till oljeskyddsordning. Nämnden har vidare att enligt vad därom stadgas i 4 § utse ledare av beredskapen och av ingripande. Även om befrielse enligt 3 § erhållits från beredskapsskyldigheten, skall nämnden likväl utse ledare av de ingripanden som kan behövas. Härom hänvisas till vad som anförs under 3 §. Ytterligare åvilar nämnden att vid behov göra framställning till länsstyrelsen om åläggande, i förekommande fall vid vite, för företag att hålla beredskap samt att låta verkställa ingripande på en försumlig företagares bekostnad. Nämnden äger däremot icke ta befattning med frågor som faller under befälsmyndigheten för den som utsetts till ledare av beredskapen eller av ingripande.

3 §.

Såsom av den allmänna motiveringen framgår måste beredskapens effektivitet avvägas så att kostnaderna står i rimlig proportion till de risker för skada som föreligger och de värden som skall skyddas. Detta har kommit till uttryck i lagförslaget genom att det stadgas att beredskapen skall tillfredsställa skäligen anspråk på trygghet.

Kommunen kan fullgöra sina skyldigheter enligt denna lag genom att träffa avtal med annat rättssubjekt om att detta, helt eller delvis, skall ombesörja beredskapen. Kommunens skyldigheter bortfaller ej i och med avtalet, men de fullgörs i avtalad utsträckning genom den med vilken avtalet träffats. I stället för att hålla beredskap får kommunen utge ersättning till denne. Avtal kan ingås med annan kommun, som då kommer att fullgöra beredskapen genom sitt beredskapsorgan. Avtal kan vidare ingås med enskilt eller statligt företag som driver rörelse och som på grund av

verksamhetens art ålagts hålla egen beredskap. Slutligen kan avtal ingås med företag vars verksamhet består i att utföra oljesanering. Möjligheten att sluta avtal med företag är icke beroende av om detta driver sin verksamhet i den avtalsslutande kommunen eller i grannkommun utan endast av lämpligheten med hänsyn till geografisk belägenhet och insatstid. Man måste emellertid uppmärksamma vilka avtal ett sådant företag har med andra kommuner, eftersom företagets möjligheter att effektivt ingripa kan vara beroende härav.

Avtalen kan vara av flera olika typer. Genom avtalet kan kommun till medkontrahenten överlåta att helt svara för skyldigheten att hålla beredskap. Kommunen behöver då ej hålla egen beredskap. I andra fall kan det visa sig lämpligt att kommunen ombesörjer beredskapen i t. ex. hamnen, medan avtal träffas beträffande beredskapen i övrigt inom kommunen. I åter andra fall kan belägenheten av bebyggelse, vägar m. m. göra det praktiskt, att kommun säkerställer beredskapen för viss del av kommunen genom avtal med grannkommun, medan för kommunen i övrigt beredskapen ombesörjes på annat sätt. Det finns kanske anledning antaga att kommunerna inom kommunblock ofta skall anse det ändamålsenligt att ingå avtal om att beredskapen inom blocket skall ombesörjas av en av dem.

Av paragrafens andra stycke framgår att — enligt vad som uttalats i avsnittet om tillsyn — avtal om beredskapens fullgörande skall underställas länsstyrelsens prövning. Ändringar i avtalet, vilka påverkar beredskapen, skall också prövas av länsstyrelsen. Stundom torde vara lämpligt att prövningen sker i samband med fastställelse av oljeskyddsordning. Vid prövningen måste alltid tillses, att avtalet tillgodoser de anspråk på beredskapen som gällande oljeskyddsordning upptar. Därest länsstyrelsen finner att avtalet ej medför att beredskapen blir betryggande och att det därför eller eljest ej kan godkännas, blir resultatet att kommunen icke på grund av avtalet blir befriad från att själv hålla beredskap.

Avtalet bör för att utgöra ett tillfredsställande underlag för det med avtalet avsedda samarbetet innehålla föreskrifter om den verksamhet som samarbetet skall omfatta och om fortlöpande samråd. Det måste vidare innehålla uppgifter om personal och materiel, som skall tillhandahållas, samt om reglering av parternas ekonomiska mellanhavanden. Vidare lär avtalet regelmässigt komma att innehålla bestämmelser om ledningen av beredskapen och av ingripande i anledning av att olja kommit lös. Om icke annat sägs, skall tvister om avtalet avgöras av allmän domstol. Det kan dock i avtalet bestämmas att sådan tvist skall avgöras av skiljemän. Är avtalet ej slutet för viss tid, erfordras regler om den ordning i vilken avtalet kan bringas att upphöra. Uppsägningstiden bör fastställas under beaktande av att beredskapens funktionsduglighet hinner säkras i god tid före avtalets upphörande.

Såsom av den allmänna motiveringen framgår bör det finnas möjligheter

för länsstyrelsen att befria kommun från skyldigheten att hålla egentlig beredskap. Stadgande härom har upptagits i paragrafens sista stycke. Förutsättningen för befrielse skall vara att särskilda omständigheter föreligger. Härmed åsyftas i första hand att förhållandena i kommunen är sådana, att risken för skada genom löskommen olja är obetydlig. Så torde kunna vara händelsen särskilt beträffande glesbefolkade kommuner utan större oljekonsumtion. Frågan huruvida befrielse kan medges får bedömas med ledning bl. a. av storleken av oljelagringen i kommunen, oljecisternernas beskaffenhet, placering och belägenhet i förhållande till grundvattenförande åsar och andra vattenförekomster samt oljetransporternas storlek och antal i kommunen.

Befrielsen avser den i paragrafen stadgade skyldigheten för kommun att antingen själv hålla personell och materiell beredskap av viss omfattning eller ock genom avtal med annan kommun eller med företag säkerställa sådan beredskap. Skyldigheten enligt 1 § i lagförslaget att vidtaga åtgärder för att förebygga eller begränsa skada av löskommen olja kvarstår. Men denna skyldighet får anses begränsad till sådana åtgärder som kommunen kan vidtaga med de resurser som, ehuru egentligen avsedda för annat ändamål, likväl står den till buds. Det är emellertid önskvärt att, även när befrielse meddelats, viss planering sker utifrån de förutsättningar med avseende på personal och materiel som råder inom kommunen. Härigenom undviks att man står alldeles oförberedd om, trots allt, olja kommer lös och ingripande skall ske. Även om befrielse som nu sagts meddelats, skall lagförslagets bestämmelser om den kommunala förvaltningen av ifrågavarande angelägenheter och om ledare av ingripande i anledning av att olja kommit lös samt om dessa organs befogenheter äga tillämpning.

Länsstyrelsen beslut enligt denna paragraf kan jämlikt 12 § lagen överklagas hos Kungl. Maj:t.

4 §.

Den i 2 § avsedda nämnden har att utse den som skall leda beredskapen och ingripanden i anledning av att olja kommit lös. Lämpligt torde som regel vara att samma person utses till ledare av såväl beredskapen som ingripandena. Om av särskild anledning det skulle framstå som önskvärt att uppgifterna läggs på olika personer, bör hinder ej möta för en sådan ordning. För ledare bör finnas en eller flera ställföreträdare. Även om kommun befriats från skyldighet att hålla egentlig beredskap, skall dock alltid utses ledare av de ingripanden som kommunen kan ha att vidtaga med förefintliga resurser. Till ledare kan utses t. ex. brandchefen, chefen för byggnads- eller gatukontoret, vattenverkschefen, hamnchefen eller kommunalinjenjören. För valet bör vara avgörande var tyngdpunkten i verksamheten med hänsyn till förhållandena i kommunen kan väntas ligga och i vad mån vederbörande är lämpad för uppgiften.

När kommun säkerställt beredskapen genom avtal med annan kommun, kan ledare i denna kommun utses till ledare jämväl i den egna kommunen. Frågan om ledningen av beredskapen och ingripandena lärer regelmässigt komma att behandlas i avtalet mellan kommunerna och vad därigenom bestäms får bli avgörande.

Även i fall då kommun säkerställer beredskapen genom avtal med företag, skall den kommunala nämnden utse ledare av beredskapen och ingripandena. Denna ordning framstår som behöflig med hänsyn till de befogenheter av offentlighetsart som följer med ledarskapet. Det kan vara tveksamt om person hos företaget bör utses till ledare av beredskapen i kommunen. Åtminstone får detta anses gälla, när fråga är om företag som åtagit sig beredskapen på entreprenad. Det är nämligen att beakta att en kommun, som tryggt beredskapen genom avtal med ett företag, måste utöva en fortlöpande tillsyn över att beredskapens effektivitet vidmakthålls. Det är en skyldighet som kommunen är ålagd i denna lag och ansvaret för denna skyldighet kan kommunen icke avhända sig genom avtal. Det kan ifrågasättas om det är lämpligt att denna tillsyn utövas av någon inom företaget även om denne genom uppdraget från den kommunala nämnden blir underkastad sådant ämbetsansvar, som avses i 20 kap. brottsbalken. I stället synes kommunen böra ombesörja tillsynen genom en sakkunnig person utanför företaget. Det torde då också vara lämpligt att denne leder beredskapen och ingripanden föranledda av att olja kommit lös. För en sådan ordning talar även det förhållandet att ledaren av ingripande, såsom redan antytts, tillagts vissa offentlighetsartade befogenheter, såsom att ikläda kommunen kostnader för tillfällig hjälp från annan kommun samt att företaga ingrepp i enskild rätt. Det förutsätts att frågan om vem som skall vara ledare regleras i avtalet och det får ankomma på länsstyrelsen att pröva huruvida vad som avtalats är godtagbart.

Av 5 § tillämpningskungörelsen framgår, att uppgift skall lämnas till länsstyrelsen om bl. a. namnet på den som utsetts till ledare.

Erfarenheten har visat att det i katastrofsituationer kan vara nödvändigt att samla och samordna tillgängliga resurser inom ett stort område och att ingripa med extraordinära åtgärder. Behovet av samordning och enhetlig ledning medför att beslutanderätten icke lämpligen kan ligga på ett kommunalt organ. I stället bör ledningen och beslutanderätten i här avsedda fall ankomma på länsstyrelsen. Den bör därför ha möjlighet att övertaga ledningen av ingripande när synnerliga skäl är därtill. En regel härom upptas i denna paragraf. Synnerliga skäl för länsstyrelsens övertagande av ledningen kan föreligga t. ex. när en tankbåt grundstött och sprungit läck utanför kusten och stora mängder olja hotar att sprida sig och förorsaka skada. Länsstyrelsen kan då bl. a. med stöd av sjötrafikförordningen den 18 maj 1962 utfärda föreskrifter om fartbegränsning och tillfällig begräns-

ning i rätten att trafikera vattenområdet. Det senare kan bli aktuellt t. ex. för att hindra uppbrytning av is, som stoppar oljans utbredning mot land. Länsstyrelsen kan också jämlikt förordningen den 31 december 1915 angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet samt för eldsläckning och andra dylika ändamål, rekvirera militärhandräckning, t. ex. personal från marinen. Flygspaning torde också kunna ske på begäran av länsstyrelsen. Synnerliga skäl för att länsstyrelsen övertar ledningen kan föreligga även när t. ex. en tankbil vält och stora mängder olja flyter ut i en grusås, varifrån flera samhällen erhåller sin vattenförsörjning. I sådant fall kan länsingenjörens särskilda kunskaper behöva utnyttjas, varjämte möjlighet måste föreligga till snabb avspärrning av vägen och eventuellt även till ingrepp i vägkroppen. I fråga om de ingrepp i enskild rätt som kan bli erforderliga hänvisas till vad som därom anförs under 8 §.

Den omständigheten att länsstyrelsen övertar ledningen av ingripande bör ej påverka kommuns skyldighet med avseende å kostnaderna för ingripandet. Förslaget innebär därför att länsstyrelsen genom sina åtgärder ådrager kommunen betalningsskyldighet i samma omfattning som om den kommunalt utsedde ledaren beslutat om åtgärderna. I anslutning härtil må erinras om vad utredningen i annat sammanhang uttalat om det skäligen i att statsmakterna i katastrofsituationer biträder med ekonomisk hjälp — omfattande även kostnader för företagna ingripanden — i den utsträckning som omständigheterna påkallar.

5 §.

Paragrafen behandlar frågan om tillfällig hjälp mellan kommuner. En förutsättning för hjälpskyldigheten är att mera omfattande åtgärder är påkallade än den hjälpbehövande kommunen själv kan vidtaga. Det avgörande är alltså hjälpbehovet. Det skall vara fråga om mera extraordinära händelser såsom att den löskomna mängden olja är särskilt stor eller att oljan fått stor utbredning eller att den skada som hotar eljest är sådan att dess förebyggande kräver ovanligt stor insats av personal och materiel. Den egna kommunens beredskap torde i allmänhet bli avpassad blott efter normalt förutsebara fall och icke för mer eller mindre katastrofbetonade händelser. Hjälpen behöver icke nödvändigt omfatta en utryckande enhet utan kan även bestå i tillhandahållande av viss materiel, t. ex. länsor, pumpar eller kemikalier, eller av viss specialutbildad personal.

Framställning om tillfällig hjälp får göras blott av den under vilkens ledning ingripande sker. Endast denne har rätt att ikläda den hjälpbehövande kommunen kostnaden för hjälpen. Han avgör själv huruvida omständigheterna är sådana som i lagen fordras för rekvisitionsrätt.

Beredskapsorganet i den kommun, vars hjälp begärts, är ovillkorligen skyldigt att komma till undsättning utan annan inskränkning än som följer

av hänsyn till den egna kommunens säkerhet. Ledaren av beredskapen i den hjälpande kommunen äger icke pröva huruvida situationen är sådan att hjälp är motiverad, huruvida hjälpen kan beräknas hinna fram i tid o. d. Den som mottar begäran om hjälp är, om ej särskilda skäl föranleder till närmare undersökning, i princip berättigad att godtaga en uppgift om att framställningen beslutats av därtill behörig befattningshavare och sker på dennes uppdrag. Därest den hjälpande kommunen icke håller egen beredskap utan träffat avtal om beredskapen med ett företag, har kommunen att fullgöra hjälpskyldigheten med de resurser som företaget enligt avtalet skall ställa till förfogande. Detta innebär att avtalet måste innehålla bestämmelse om skyldighet för företaget att inskrida också i hjälpsituationen.

Om befälsförhållandet då hjälp lämnas stadgas i 6 § tillämpningskungörelsen.

I andra stycket upptas regler om hur kostnaden för erhållen hjälp skall gottgöras. Särskild motivering i denna del synes ej erforderlig.

6 §.

Som förut nämnts torde kommunernas oljeskyddsberedskap i allmänhet komma att avpassas efter normalt förutsebara behov och icke efter möjligheten av mer eller mindre katastrofbetonade händelser inom t. ex. oljeindustrin eller inom upplagsområden. Det har inträffat att stora kvantiteter olja flödat ut från raffinaderier och hotat åstadkomma skador, som fordrat ansevärd insats av personal och materiel för att kunna någorlunda förebyggas eller begränsas. Den tidigare framställningen har också givit exempel på att olja kommit lös inom oljelagringsområde och hotat göra ett samhälles vattentäkt obrukbar. Även andra fall av läckage i cistern inom oljelagringsområde har inträffat och utlöst katastroflarm. På grund av den särskilda risk för oljeutflöde som föreligger inom verksamhet av nu angiven och liknande art torde det få anses naturligt att den för verksamheten ansvarige kan åläggas en plikt att själv vara verksam för att förhindra skada. Det föreslås därför att länsstyrelsen — om det på grund av den verksamhet som visst företag bedriver föreligger särskild fara för oljeutflöde som kan orsaka avsevärd skada — skall, på framställning av den kommunala nämnd som handhar beredskapen mot oljeskador, kunna ålägga företaget att hålla den personella och materiella beredskap, som länsstyrelsen i varje särskilt fall bestämmer, samt att ingripa med erforderliga åtgärder beträffande olja, som kommit lös i verksamhet bedriven av företaget. Länsstyrelsen har härvid att tillse att samordning kommer till stånd med den beredskap som kan vara ålagd företaget med stöd av förordningen om brandfarliga varor.

Åläggande bör kunna riktas mot ett företag oavsett om det är enskilt eller statligt. Stadgandet bör alltså vara tillämpligt ej blott beträffande statliga bolag utan även i fråga om statliga anläggningar och inrättningar,

vilkas verksamhet är sådan att den kan medföra risk för oljeskada. Tillämpningen av paragrafen torde företrädesvis komma i fråga beträffande raffinaderier och stora lagerhållare. Redan nu har de viss beredskap. Där så är lämpligt, bör samarbete i fråga om beredskapen mellan företagare och kommun eftersträvas, exempelvis på så sätt att avtal ingås om att företaget skall sköta beredskapen eller viss del av den inom kommunen eller också så att kommunen mot ersättning övertar företagens egen beredskapsskyldighet.

När åläggande ifrågakommer, skall länsstyrelsen göra sådan avvägning att vad företaget ålägges ej medför oskälig kostnad för detta. Grundsatsen skall vara att åtgärd icke må föreskrivas, vilken är mer betungande än vad som är skäligt med hänsyn till det med åtgärden avsedda syftet. Vid skälighetsprövningen skall särskild vikt tillmätas riskerna för oljeutflöde och följderna därav. Då det gäller att bestämma skyldigheten att hålla personell beredskap torde länsstyrelsen bära iaktta viss försiktighet. Det kan nämligen föreligga svårigheter för företagen att erhålla personal som är villig att även påtaga sig beredskapsuppgifter. De ingripanden varom här kan bli fråga kräver emellertid ofta ej ofördröjligen åtgärder och ingripande kan icke anses medföra risker för personskada. Rekryterings-svårigheterna bör därför ej bli alltför stora. I allt fall synes de icke ha den tyngd att anledning finns att, såsom skedde vid antagandet av brandlagstiftningen 1962, helt avstå från möjligheten att ålägga företag att hålla personell beredskap.

Då fråga uppkommer om åläggande för företag att hålla egen beredskap, skall företaget höras i ärendet och det har rätt att klaga över länsstyrelsens beslut. Även kommunen äger klagorätt om länsstyrelsens beslut går kommunen emot. Intet hindrar att länsstyrelsen självmant tar upp frågan om åläggande och underställer densamma nämnden. Om den kommunala nämnden underlåter att göra erforderlig framställning, förfaller dock frågan. Den kan naturligtvis aktualiseras på nytt vid ett senare tillfälle.

I 11 § meddelas bestämmelser om vitesföreläggande och utförande av erforderliga åtgärder genom nämndens försorg i händelse av försummelse att hålla föreskriven beredskap eller företaga ingripande.

7 §.

I denna paragraf har upptagits den i avsnittet om rapportering förordade skyldigheten för envar att i vissa fall lämna underrättelse om olja, som kommit lös. Underrättelse till polismyndighet torde få anses fullgjord när närmaste polisman underrättats. Denne har sedan att vidarebefordra underrättelsen till polismyndigheten för åtgärd som ankommer på den. Med polismyndighet avses enligt lagen den 29 maj 1964 (nr 317) polischefen i orten, om ej annat följer av lag eller författning. Möjlighet föreligger enligt lagen att föreskriva, att uppgift som åligger polischef skall i dennes ställe fullgöras av annan tjänsteman inom polisväsendet. Kungl. Maj:t har

genom kungörelse den 9 oktober 1964 (nr 595) om handläggning av vissa polischefsuppgifter förordnat att delegering av åtskilliga sådana uppgifter må ske. Nu ifrågavarande uppgift att larma beredskapsorganet synes vara av sådan beskaffenhet att den bör kunna delegeras. Tillägg till kungörelsen i fråga torde därför böra övervägas.

Underrättelsen skall göras genast. Vad som i det avseendet bör krävas får bero av omständigheterna. Finns det möjlighet att använda telefon, bör naturligtvis den möjligheten utnyttjas. På grund av telefontätheten i landet kan det antas att underrättelsen vanligen kommer att ske per telefon. Utredningen har icke ansett det erforderligt att anslutning sker till den SOS-organisation, dvs. samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst, som inrättats för att bereda allmänheten möjlighet att snabbt och bekvämt nå telefonförbindelse med samhällets hjälporgan. Denna organisation, som till stor del är utbyggd, har anropsnumret 90 000. Genom att polisen är ansluten dit torde underrättelse i en nödsituation kunna ske med användande av nämnda telefonnummer.

Bestämmelse om straffpåföljd för underlåtenhet att underrätta vederbörande upptas i 10 §.

8 §.

Under denna paragraf behandlas ingrepp i enskild rätt i samband med ingripande mot löskommen olja. En motsvarande bestämmelse finns i 12 § brandlagen när det gäller ingrepp för släckning av brand eller räddning i samband med brand. Ingrepp bör enligt utredningens mening få göras om det intresse, enskilt eller allmänt, som hotas är av ojämförligt större vikt än det som behöver offras för att avvärja hotet. Avvägningen synes alltså böra ske i enlighet med den straffrättsliga nödfallsprincipen. De ingrepp i annans rätt som kan vara erforderliga förutsätts av utredningen komma att som regel bestå i åtgärder av endast föga ingripande slag. Situationen torde nämligen blott sällan vara sådan att mera kännbara ingrepp i annans rätt måste företas. För att belysa arten och omfattningen av de ingrepp det regelmässigt kan vara fråga om anges i stadgandet ett antal exempel, nämligen beredande av tillträde till fastighet, avspärrning av område, nyttjande av redskap, telefon, hästar och fordon, trädfällning samt uppgrävning och bortforsling av grus, sand och jord jämte växtlighet därå.

Beslutanderätten i fråga om ingrepp som nu sagts och ansvaret för beslutade åtgärder kan icke lämpligen tänkas tillkomma annan än den som leder ingripandet mot oljan. Själva utförandet av åtgärderna kan han emellertid överlåta å annan personal. Ledaren av ingripande tilläggs alltså maktbefogenheter, motsvarande dem som enligt brandlagen utövas av den som för befälet vid brandsläckning. Med förslaget uppläggning kommer ledningen alltid att vila på person med ämbetsansvar. Anledning torde finnas att antaga att ingrepp tvångsvis icke skall behöva göras annat än i undan-

tagsfall. Innan ifrågasatt åtgärd vidtas, bör, där så kan ske utan olägenhet, försök göras att inhämta samtycke från den som berörs av åtgärden.

I vissa situationer måste enligt sakens natur annan än ledaren av ingripandet äga att vidtaga åtgärder som nyss sagts. Sålunda bör jämväl annan personal i beredskapsstyrkan äga rätt t. ex. att företaga mindre grävnings- och invallningsarbeten och att undersöka förekomsten av olja i dränerings- och avloppsledning. Endast ingrepp av ringa omfattning bör dock i allmänhet företas av annan än ledaren och hans föreskrift bör om möjligt inhämtas i förväg. Bestämmelse om rätt för annan än ledaren att besluta om åtgärder upptas i andra stycket.

När den skada som hotar är mycket stor — fall som i det föregående be- tecknats såsom katastrofsituationer — kan det för att avvärja hotet vara önskvärt att kunna även utan medgivande från vederbörande vidtaga mera ingripande åtgärder än sådana som avses med exemplen i paragrafens första stycke. Det kan t. ex. vara fråga om att skaffa förvaringsutrymmen för olja som hotar att flöda ut från ett strandat tankfartyg eller transportmedel för att förflytta stora kvantiteter olja. I dylika katastroffall kan det bli fråga om ingrepp av allvarlig natur. De intressen som hotas kan emellertid vara mycket betydande, exempelvis i vatten liggande timmermagasin. Om i dylikt fall det hotade intresset är av art och omfattning som i det föregående antytts, medger stadgandet i första stycket av paragrafen i och för sig att ingrepp av väsentligt mera ingripande natur vidtas än de som framgår av de upptagna exemplen. När fråga uppstår om att företaga ingrepp av denna allvarliga natur, torde som regel länsstyrelsen ha övertagit ledningen av ingripandet och beslutet om ingreppet kommer då också att fattas av länsstyrelsen. Då sådant ingrepp, varom nu är tal, icke lämpligen bör beslutas av den kommunalt utsedde ledaren, har upptagits en regel om att beslut om ingrepp som kan antas medföra avsevärd olägenhet eller betydande skada endast må fattas av länsstyrelsen.

Det kan ifrågasättas huruvida icke i lagen borde regleras hur frågorna om ersättning för gjorda ingrepp bör lösas. För motsvarande situation inom brandlagstiftningen har emellertid någon reglering av dessa spörsmål ej skett, vare sig i nu gällande brandlag eller i den från år 1944. Frågorna berördes emellertid i förarbetena till den sistnämnda lagen. Sålunda uttalade 1941 års brandförsvarsutredning i denna fråga bl. a. följande (SOU 1942:10):

Det torde vara uppenbart, att de ersättningsfrågor, som kan uppstå i anledning av förfoganden enligt 14 § förslaget till brandlag, icke kan lösas efter enhetlig grund. Det torde icke heller vara nödvändigt ge särskilda bestämmelser härom. Några synpunkter i ämnet bör dock anföras. Tas hästar, fordon, båtar eller annat dylikt i anspråk för brandväsendets räkning, torde detta få betraktas som en komplettering av den kommunala brandmaterielen och kommunen bör därför

utge ersättning för den skada, som genom ingreppet orsakas ägaren. Därest ägaren av fordonet tillika är ägare av den fastighet, som hotas av brand eller eljest kan anses ha särskilt intresse av att branden släcks, torde ersättning dock icke böra utgå. Ersättning bör ej heller utgå för skador, som i eller för släckningsarbetet åsamkas den brinnande fastigheten. Ingrepp som företas å annans egendom utan att avse komplettering av den kommunala brandutrustningen torde principiellt böra bäras av den, till vars förmån ingreppet sker. Om t. ex. brandmanskapet måste trampa ned en trädgårdsanläggning för att släcka en brand i ett närliggande hus, bör husägaren principiellt ge ägaren av anläggningen ersättning för skadan, för så vitt icke även trädgården var hotad av branden.

Departementschefen anförde i samma fråga följande:

Det torde vara nödvändigt att av ingreppen föranledda ersättningsfrågor i detta sammanhang lämnas utanför lagstiftningen. Som utredningen påvisat, är dessa frågor av invecklad karaktär. Det torde sålunda icke vara möjligt att finna en lösning efter schematiska grunder.

Vad sålunda uttalats i förarbetena till 1944 års brandlag torde i väsentlig mån kunna vinna tillämpning även på ersättningsfrågor på grund av ingrepp enligt föreliggande paragraf. Några ytterligare synpunkter torde dock böra anföras. Anledningen till att olja kommit lös är ej sällan att söka i vårdslöshet från någons sida och denna vårdslöshet torde ådraga den vårdslöse — och kanske hans försäkringsgivare — ersättningsskyldighet. Skyldigheten lär då i regel omfatta även gottgörelsen för ingrepp enligt förevarande paragraf. Vidare må nämnas att enligt vad som stadgas i 9 § nedan kommun skall äga hålla sig till den som enligt vad som eljest gäller har att svara för kostnader för ingripandet. Förslaget skiljer sig härutinnan från brandlagen. Med den uppläggningsen skulle det kunna övervägas om icke kommun i första hand borde svara för ersättningen till den som drabbas av ingreppet, varefter kommunen finge regressrätt även för dessa kostnader mot den som i övrigt har att slutligen svara för kommunens kostnader för ingripande enligt denna lag. Utredningen har emellertid icke ansett sig böra framlägga förslag på denna punkt. Situationerna torde kunna växla så att man icke kan anlägga ett enhetligt betraktelsesätt på frågan. Den torde lämpligen åtminstone tills vidare få överlämnas till rätts-tillämpningen att lösas efter civilrättsliga normer.

Den som hindrar eller söker hindra åtgärder, som avses i paragrafen, torde böra vara underkastad straffansvar. Bestämmelse härom har upptagits i 10 §.

9 §.

Här har upptagits ett uttryckligt stadgande om den av utredningen i den allmänna motiveringen förordade rätten för kommun att återkräva kostnad som den fått vidkännas i anledning av ingripande. Härigenom blir det klargjort att kostnaden i och för sig är av sådan natur att den kan återkrävas.

10 §.

Liksom i brandlagen för motsvarande fall stadgas i denna paragraf dagsböter för den som underlåter att fullgöra underrättelseplikten eller hindrar eller söker hindra enligt lagen tillåtligt ingrepp i enskild rätt.

11 §.

I föreliggande paragraf upptas regler om tvångsåtgärder mot företag, som försummar att fullgöra åläggande enligt 6 §. Närmare motivering synes icke erforderlig. Föreskrifter av liknande art återfinns i 31 § allmänna ordningsstadgan den 14 december 1956 och i 75 § hälsovårdsstadgan. Det må dock framhållas, att tvångsåtgärd icke kan tillgripas med mindre det beslut, varigenom företaget ålagts att hålla beredskap och att företaga ingripanden, vunnit laga kraft.

Över nämndens framställning till länsstyrelsen om föreläggande av vite kan besvär ej anföras. Länsstyrelsens beslut om vitesföreläggande kan överklagas enligt 12 §. Nämndens beslut om tvångsutförande enligt andra punkten i förevarande paragraf kan icke överklagas enligt denna lag. Frågan om vederbörande lagligen varit skyldig att utföra åtgärden och om skäligheten av fordrad ersättning kan bli föremål för domstols prövning i samband med att krav väckes om utfående av ersättning för det ingripande varom nämnden föranstaltat.

12 §.

Besvär över länsstyrelsens beslut i vad det avser åläggande eller föreläggande enligt 6 och 11 §§ torde böra prövas av regeringsrätten, medan besvär över länsstyrelsens beslut i övrigt enligt denna lag bör prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet. Härav föranledd jämkning i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt bör därför göras.

Övergångsstadgandet

Det är önskvärt att vid lagens ikraftträdande organisationen av beredskapen i de olika kommunerna är genomförd och erforderlig materiel anskaffad. Därför bör redan före ikraftträdandet av lagen frågor om utseende av ledare samt om avtal, befrielse och åläggande vara prövade och avgjorda. Eftersom den centrala tillsynsmyndigheten, enligt vad som tidigare angetts, skall medverka härvid genom att utfärda råd och anvisningar, är det nödvändigt att den träder i funktion på ett tidigt stadium. Med hänsyn till nu angivna förhållanden torde lagen icke böra träda i kraft förrän något år efter det att den antagits och utfärdats. Under mellantiden bör nyss angivna frågor om ledare, avtal, befrielse och åläggande bli föremål för prövning och avgörande. En bestämmelse som möjliggör en sådan ordning upptas i förevarande övergångsstadgande.

Kungörelsen med tillämpningsföreskrifter till lagen om åtgärder mot olja som kommit lös

1 §.

Med hänsyn till kommunernas skiftande karaktär och andra lokala förhållanden samt till möjligheten av avtal beträffande beredskapsskyldigheten går icke att i tillämpningskungörelsen meddela allmängiltiga bestämmelser beträffande beredskapsstyrkans ledning, storlek, sammansättning och utrustning. Å andra sidan är erforderligt med klarhet om vad som i sådant hänseende skall gälla för varje kommun. Bestämmelser härom bör upptas i en lokal stadga. Utredningen föreslår därför att för varje kommun skall finnas oljeskyddsordning. Undantag härifrån bör gälla för kommun som befriats från skyldigheten att hålla egentlig beredskap. Föreskrifter om vad nu sagts upptas i förevarande paragrafs första stycke.

Oljeskyddsordningen skall begränsas till att avse sådant som erfordras för att ordna oljeskyddsberedskapen. Det ligger i sakens natur att bestämmelse i oljeskyddsordningen icke får inskränka eller mildra lagens eller tillämpningskungörelsens föreskrifter. I andra stycket har upptagits ett uttryckligt stadgande om att oljeskyddsordningen ej får innehålla bestämmelse om förhållande, som regleras genom annan allmän författning än lagen om åtgärder mot olja som kommit lös och nu ifrågavarande kungörelse. Sålunda skall icke genom stadgande i oljeskyddsordning kunna meddelas föreskrift som ingriper i förhållande som regleras exempelvis genom förordningen om brandfarliga varor.

2 §.

I denna paragraf upptas regler om formerna för antagande och prövning av oljeskyddsordning. Sålunda stadgas att densamma antas av kommunens fullmäktige och att beslutet om antagande skall underställas länsstyrelsens prövning. Denna prövning avser såväl de beslutade föreskrifternas laglighet som deras lämplighet. Först i och med att länsstyrelsens beslut om fastställelse vinner laga kraft blir oljeskyddsordningen gällande. Vid fastställelseprövningen har länsstyrelsen att utan ändring fastställa eller också att vägra fastställa den underställda oljeskyddsordningen. Länsstyrelsen äger alltså icke vidtaga ändring i den; hinder bör dock ej föreligga för länsstyrelsen att göra redaktionell jämkning. Om fullmäktige efter det att fastställelse vägrats icke fattar nytt beslut i ärendet, får länsstyrelsen själv förordna i ämnet. I sådant fall skall länsstyrelsens beslut underställas Kungl. Maj:ts prövning. Vad nu sagts om länsstyrelsens befogenhet att med-

dela bestämmelser gäller ock för den händelse kommunen vägrar att antaga oljeskyddsordning.

Det centrala tillsynsorganet bör beredas tillfälle att före länsstyrelsens slutliga prövning granska oljeskyddsordningar när så kan anses påkallat, exempelvis när fråga är om kommuner där faran för skada av löskommen olja är särskilt stor eller där inom kommun stridiga intressen gjort sig gällande. Likaså bör tillsynsorganets yttrande inhämtas, därest de kommunala myndigheterna samt länsingenjören och länsbrandinspektören har skilda meningar. När mer väsentliga avvikelser görs från de förebilder till oljeskyddsordningar, som enligt vad som tidigare föreslagits skall utarbetas av tillsynsorganet, kan också finnas anledning att inhämta yttrande av detta.

3 §.

Om kommun utser särskild nämnd, blir enligt förevarande stadgande åtskilliga föreskrifter i kommunallagen tillämpliga på nämnden. Motsvarande gäller beträffande flera andra nämnder för specialreglerad förvaltning, exempelvis särskild brandstyrelse, hälsovårdsnämnd och byggnadsnämnd. Hänvisningen till kommunallagen innebär att dess bestämmelser om bl. a. valbarhet, tjänstgöringstid, beslutförhet, jäv och beslutsförfarande blir tillämpliga på den särskilda nämnden.

4 §.

Av oljeskyddsordningen skall framgå vilka kvalifikationer ledaren skall ha, antingen genom angivande av hans tjänsteställning inom kommunen eller genom uppställande av krav på genomgången utbildning och vunnen erfarenhet. Oljeskyddsordningen skall vidare ange beredskapsstyrkans storlek, dess sammansättning och utrustning. Om beredskapen säkerställs genom avtal, får tillses, att avtalet innehåller sådana ålägganden för kommunens medkontrahent att föreskrifterna i oljeskyddsordningen blir uppfyllda. Det må här erinras om att enligt 3 § i lagen sådant avtal skall underställas länsstyrelsen för godkännande.

5 §.

Den som utsetts till ledare av beredskapen skall vårda sig om att denna är ändamålsenligt ordnad. Han skall bl. a. till den nämnd som kommunen utsett att handha oljeskyddsberedskapen göra framställningar om de anslag och de ändringar i oljeskyddsordningen som erfordras härför. Har beredskapen säkerställts genom avtal, blir inom ramen för oljeskyddsordningens föreskrifter beredskapens effektivitet beroende av avtalets bestämmelser. Skulle effektiviteten visa sig otillräcklig, måste avtalets bestämmelser — och kanske även oljeskyddsordningens regler — i erforderlig mån ändras.

Såsom framhållits i motiveringen till 4 § i lagen förutsätts att i allmänhet ledaren av beredskapen och ledaren av ingripande är samme person men

att i särskilda fall skilda personer kan utses för uppgifterna. I sistnämnda fall skall självfallet de i paragrafen avsedda personuppgifterna lämnas rörande samtliga utsedda personer.

6 §.

När annan kommun lämnar tillfällig hjälp, torde det i allmänhet vara lämpligast att den lokale ledaren, som bäst känner till förhållandena på platsen för ingripandet, har ledningen över den samlade styrkan. Fall kan emellertid inträffa där den hjälpande befälhavaren, t. ex. på grund av bättre utbildning och större erfarenhet, är lämpligare att utöva ledningen. Överenskommelse skall därför kunna träffas i fråga om ledningen i hjälpsituationer.

7 §.

I fråga om länsstyrelsens och statens naturvårdsnämnds tillsyn över beredskapen hänvisas till vad därom anförts i avsnittet om tillsyn. Ett motsvarande stadgande om tillsyn finns t. ex. i 24 § brandstadgan.

8 §.

Besvär över länsstyrelsens beslut om föreläggande av vite för särskilda befattningshavare torde böra prövas av regeringsrätten. Klagan över länsstyrelsens beslut i övrigt enligt denna kungörelse, främst beslut om föreläggande av vite för kommun och beslut beträffande oljeskyddsordning, torde böra prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet. Erforderlig ändring i lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt bör ske.

Övergångsstadgandet

Såsom anförts i motiveringen till övergångsbestämmelserna till lagen om åtgärder mot olja som kommit lös åtgår med nödvändighet viss tid för organisation av beredskapen och för anskaffande av erforderlig materiel samt för prövning av avtal och frågor om utseende av ledare, om befrielse och om åläggande. Prövningen förutsätter dessutom att det centrala tillsynsorganet hunnit träda i verksamhet. Lagen föreslås därför träda i kraft först något år efter det att den antagits och utfärdats. Under mellantiden avses prövning skola ske av nämnda frågor om ledare, avtal, befrielse och åläggande.

Denna kungörelse bör träda i kraft samtidigt med lagen. Möjlighet måste vidare föreligga att dessförinnan pröva oljeskyddsordning och välja särskild nämnd. En bestämmelse härom meddelas i förevarande övergångsstadgande jämte föreskrift om val första gången av sådan nämnd.

Vissa följdändringar

Såsom ovan nämnts bör ändring göras i några författningar och dessutom vissa föreskrifter utfärdas. Utredningen har icke utarbetat förslag i dessa hänseenden. I betänkanDET finns ändringarna berörda å följande sidor:

ändring av länsstyrelseinstruktionen	s. 59
ändring av instruktionen för länsbrandinspektörerna	s. 60
ändring av instruktionen för statens naturvårdsnämnd	s. 64
utfärdande av föreskrifter beträffande rapportering för polis-, lots-, fyr- och kustbevakningspersonal, flyget, marinen och tele- verkets kustradiostationer	s. 70
ändring i kungörelsen om handläggning av vissa polischefsupp- gifter	s. 87
ändring i lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt	s. 90
	och 93

KAPITEL 7

Sammanfattning av förslagen

Efter att ha sökt klarlägga omfattningen av inträffade utflöden av olja och de skador och olägenheter som åstadkommes därigenom, konstaterar utredningen, att de problem löskommen olja förorsakar redan är avsevärda och kan väntas öka. Det är därför påkallat att det finns en ordning, varigenom skadeverkningarna i möjligaste mån begränsas. Det bör finnas en planläggning av de åtgärder som skall vidtas och en organisation för att genomföra åtgärderna. På de flesta håll saknas nu sådan beredskap. Det är enligt utredningens mening nödvändigt att en sådan kommer till stånd. Med hänsyn till att möjligheterna att ingripa mot oljefläckar till havs av tekniska skäl är begränsade får åtgärderna inriktas på att avse främst löskommen olja på land, i sjöar och vattendrag samt i kustvattnen.

Utredningen föreslår, att uppgiften att ingripa med åtgärder mot oljeutflöden och att ordna därför erforderlig beredskap skall läggas på primärkommunerna såsom en obligatorisk kommunal angelägenhet. Bestämmelser härom är intagna i ett av utredningen framlagt förslag till lag om åtgärder mot olja som kommit lös. Förutsättningar för kommunens skyldighet att ingripa är enligt lagförslaget, att olja kommit lös och att fara föreligger för att oljan skall, annorledes än genom brand, förorsaka skada som ej är obetydlig. Ingripandet skall avse åtgärder för att förebygga eller begränsa skada. Skyldigheten att ingripa omfattar däremot icke åtgärder som endast avser att avhjälpa en redan uppkommen skada.

För att erforderliga ingripanden skall kunna göras åläggs kommun att hålla sådan materiell och personell beredskap som tillfredsställer skäligen anspråk på trygghet mot skada av löskommen olja. Kommunen anvisas också möjligheten att säkerställa sådan beredskap genom avtal med annan kommun eller med företag, exempelvis sådant som är verksamt inom oljesaneringsbranschen. Kommun skall, därest risken för oljeskada inom kommunen är obetydlig, kunna befrias från skyldigheten att hålla egentlig beredskap. Från skyldigheten att ingripa med den personal och materiel som ändock står till buds kan däremot befrielse ej lämnas.

Vidare föreslås att företaget, som bedriver verksamhet, vilken medför särskild fara för oljeutflöde som kan orsaka avsevärd skada, skall kunna åläggas att hålla personell och materiell beredskap samt att ingripa med åtgärder beträffande olja som kommit lös i verksamhet bedriven av företaget.

Oskäligen kostnader får emellertid ej genom åläggandet åsamkas företaget.

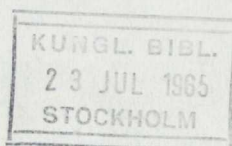
I lagförslaget och ett därtill anknyttande förslag till kungörelse meddelas även bestämmelser om den kommunala förvaltningen av oljeskyddets angelägenheter samt om ledningen av beredskapen och av erforderliga ingripanden. Regler föreslås vidare om skyldighet för en kommun att tillfälligt hjälpa annan kommun. Stadgande upptas även om möjlighet att göra ingrepp i annans rätt, såsom att erhålla tillträde till fastighet och att nyttja redskap. Skyldighet föreslås också för envar att lämna vissa myndigheter underrättelse om upptäckt av olja, som kommit lös och som uppenbarligen kan förorsaka skada som ej är obetydlig.

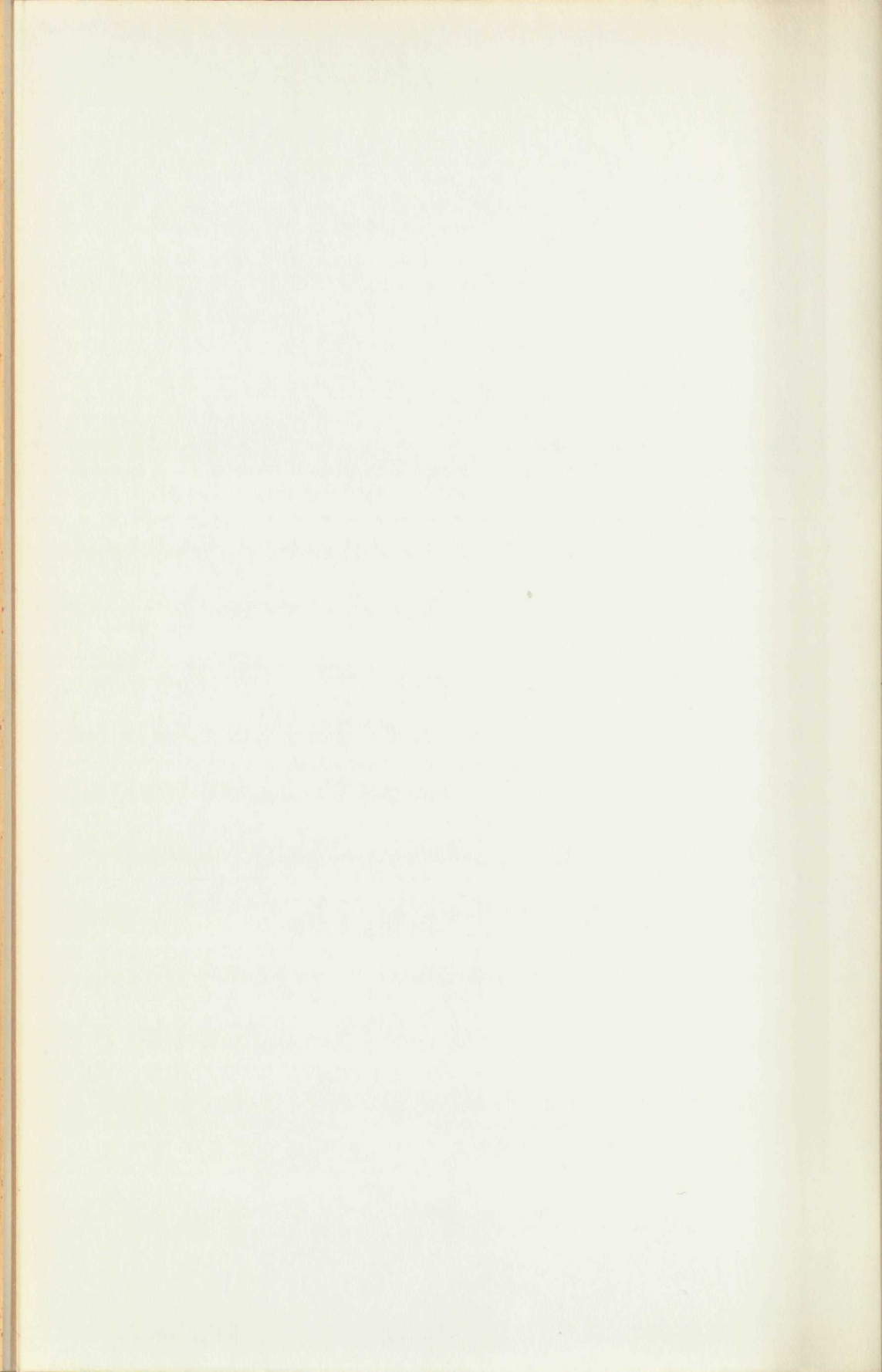
Tillsyn över beredskapen föreslås skola utövas av länsstyrelsen, som därvid avses skola erhålla biträde av länsingenjören och länsbrandinspektören. Det förordas att länsstyrelsen skall ha, utom att utöva en allmän tillsyn, att pröva avtal, varigenom kommun säkerställer beredskapen genom annan, samt att avgöra frågor om åläggande för företag att hålla beredskap och om befrielse för kommunen att hålla egentlig beredskap. Det föreslås vidare att i situationer, då sådant oljeutflöde inträffat att en samordning av resurserna inom ett större område är erforderlig, länsstyrelsen skall kunna övertaga ledningen av ingripande.

Förslag framläggs om att statens naturvårdsnämnd skall åläggas en tillsynsverksamhet på oljeskyddsområdet av rådgivande och samordnande karaktär. Nämnden förutsätts bl. a. skola följa den tekniska utvecklingen på området och sprida kunskap därom. Den avses vidare skola utarbeta exempel på hur avtal om oljeskyddsberedskap skall kunna utformas. Med hänsyn till de särskilda problem beträffande oljeskador som är förknippade med sjöfartsnäringen föreslås, att den befattning sjöfartsstyrelsen och det därtill anknutna oljeskyddsrådet har med oljeskyddsfrågorna skall bestå.

Kostnaden för att hålla beredskap föreslås skola vila på kommunerna. Dessa får även i första hand stå för de särskilda utgifter som är förbundna med ingripanden i anledning av att olja kommit lös. Utgifter av sistnämnda slag skall emellertid kommunerna enligt förslaget kunna kräva åter av den som enligt civilrättsliga regler har att svara därför. Utredningen diskuterar frågan huruvida statsverket bör bära något ekonomiskt ansvar och uttalar därvid, att det kan vara skäligen att statsmakterna i katastrofsituationer biträder med ekonomisk hjälp i den utsträckning omständigheterna påkallar.

I särskilda avsnitt i betänkandet behandlas utöver vad som nu upptagits frågor om utbildning av personal, om rapportering av oljefläckar till havs, om utrustningsbehov och utrustningskostnader, om ersättning av statsmedel för åtgärder i samband med avlivande av oljeskadad sjöfågel samt om slutligt omhändertagande av uppsamlad olja, oljerester och spillolja.

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1965

1. Transportekonomisk forskning i Norden.
3. Enkelte mellomriksveger mellom Norge og Sverige.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Sammenstilling av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1. Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. [2] Del 2. Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. [3] Del 4. Kap. 7, 8, 9 och 10 i förslaget till regeringsform samt övergångsbestämmelserna. [34] Del 5. Förslaget till rikscagsordning. [37]
Rättegångshjälp. [13]
Godtrosvärv av lösöre. [14]
Fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. [17]
Fartygs befälhavare. Gemensamt haveri och dispasch. Ansvarsbestämmelser m. m. [18]
Dagstidningarnas ekonomiska villkor. [22]
Ändringar i ensittarlagen m. m. [26]
Pensionsstiftelser II. [41]

Utrikesdepartementet

Sveriges sjöterritorium. [1]

Socialdepartementet

Tandvårdsförsäkring. [4]
Institutet för arbetshygien och arbetsfysiologi. [24]

Kommunikationsdepartementet

Skånes och Hallands vattenförsörjning. [8]
Friluftslivet i Sverige. Del II. Friluftslivet i samhällsplaneringen. [19]
1960 års radioutredning. 1. Radions och televisionens framtid i Sverige I. Bakgrund och förutsättningar, programfrågor. Organisations- och finansieringsfrågor. [20] 2. Radions och televisionens framtid i Sverige II. Bildnings- och undervisningsverksamhet. Forskningsfrågor. [21]
Vägmärken. [33]
Nykterhet i trafik. [35]
Körkortet och trafikutbildningen. [42]
Statens trafikverk. [43]

Finansdepartementet

Mättenheter. [5]
Uppbördsfrågor. [23]
Nytt skattesystem. Remissyttranden. [28]

Ekklesiastikdepartementet

Antikvitetskollegiet. [10]
1963 års universitets- och högskolekommitté 1 byggnaden av universitet och högskolor. Lokering och kostnader I. [11] 2. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader II. Specialutredningar. [12]
De svenska utlandsförsamlingarnas ekonomi. [15]
1960 års lärarutbildningssakkunniga III. 1. Stplaner för lärarutbildning. [25] 2. Lärarutbildning IV: 1. [29] 3. Lärarutbildning IV: 2. [3] Specialundersökningar om lärarutbildning V. [3]

Jordbruksdepartementet

Ny jordförvärvslag. [16]
1960 års jordbruksutredning. 1. De svenska jordbruksprodukternas distributions- och marginalhållanden. [27]
Stöd åt hästaveln. [44]

Handelsdepartementet

Sveriges släktnamn 1965. [36]
Beredskap mot oljeskador. [45]

Inrikesdepartementet

Kommunalrättskommittén VI. Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. [6] VII. Kommunala bolag. [40]
Praktik- och feriearbetsförmedling. [7]
Arbetsmarknadspolitik. [9]
Höjd bostadsstandard. [32]
Affärstidsutredningen. 1. Affärstiderna. Del I. M och lagförslag. [38] 2. Affärstiderna. Del II. sumentundersökning. [39]